

iurisdictione episcopali, quantum ad ius eminens adinet, sint liberae et immunes. Dicasterium religiosum re ipsa tenet Abbatissa Quedlinburgensis. Eandem facultatem foederati Smalcaldici Capitulo et Abbatissae Gandersheimensi adscripserunt, quum petiere, ut haec religio reformaretur. Nec IVLIVS immutavit haec quicquam in rebus, ad cultum diuinum pertinentibus, nisi ex compacto cum Abbatissa et Capitulo. Sed quia ei, qui templum collegiatum frequentant, partim DVCI Serenissimo, partim Abbatissae obediunt, Pastores, qui in eo templo verba sacra ad populum faciunt, ex transactione veteri, dicasterio sacro DVCALI sunt subiecti. Ineunte hoc saeculo et nuperrime Fanatici homines eo mouere Abbatissam studuerunt, ut imaginariam tollerent religionem, decreto Ducalis dicasterii merito repudiatam. Sed eventus desiderii eorum nondum respondit, qui sese exemptos (m) credunt a libris symbolicis et iurando in illos praestito, a religione Evangelica, et theologia systematica. Est, qui olim Serenissimam ABBATISSAM persuasionibus extraneis cogere tentabat, ut (n) Tuchtfeldio, Exlutherano, & Theologo ad separatismum obstinatum ac errores varios praecipiti, permetteret facultatem conscendendi suggestum sacrum et ad auditores dicendi. Sed ipsa sic luce verbi diuini collustrata est, ut doceat doctores, et nugatorias nouitates ex animis infirmorum eximere ac delere conetur.

§. VIII.

Praescriptum prudentiae dicitur, ut limitatio admittatur animo lubenti ac prompto, vbi compacta terminum exercendis iuribus nonnullis posuerunt. Exploratissimum tamen est, Abbatissam iussisse, ut Tilemannus Schraderus Compastor per suos daretur in custodiam, ob vitam flagitiose actam. Eadem cognouit causam (o) et litem, inter eundem et M. Valentinum Gräserum, Superintendentem haec generalem, exortam. At tum Abbatissae adhuc adhaerebant religioni Pontificiae. Ex eo tempore honos maior ecclesiasticus est exhibitus, dummodo ei iusiurandum et Principi et Abbatissae (p) datum ac prudentiam pastorem obseruarunt.

Iliacos intra muros peccatur et extra. Res ipsa ex Reecessibus ac quaestione de immedietate est decidenda. Sed materia haec meas nunc excedit vires, ac plurimi mortalium decisionibus haud multum pretii deferunt. Sufficit, ius consistorii Guelferbitani stringere Pastores et ludi magistros Gandersheimenses.

DISS. VII.

DE TUTIONE REGIA.

CAP. I. de INVESTITURA ABBATISSARVM et IVREIVRANDO, Caesaribus praestando.

CAP. II. de NEGOTIO COMITALI.

CAP. III. de TESTIMONIIS CAESARVM ac Ordinum Imperii super dignitate Abbatissarum Gandersheimensium.

CAP. IV. de REGALIBVS ABBATISSAE IVRIBVS.

CAP. V. de MONETA GANDERSHEIMENSI.

CAP. VI. de DIGNITATE PRINCIPALI, quae Abbatissatui per sese inhaeret, et immunitate ab oneribus Imperialibus.

CAP. VII. de SIGILLIS, quibus diplomata Gandersheimensi ecclesiae maiori data gaudent, et quidem

I. de REGIIS ac IMPERATORIIS a Pipino et CAROLO M. vsque ad CAROLVM VI.

2. de

(m) De hisce alias dicam fusius.

(n) Errores et phantasmata huius V. C. TUCHTFELDII ostenderunt Academici Halenses, et in primis Ven. Frölinghausen, ministerium Berolinense, Clausthalienense et Cellerfeldense ac Noribergense.

(o) Non de doctrina theologica, vel agendis ecclesiasticis, sed contumeliis mutuis, Iureue, an iniuria, illa euenerint, non disputo.

(p) Quid iurium inde sequatur, non definio.

INVEST

Summa. §. 1.
§. 2.
§. 3.
§. 4.
§. 5.
§. 6.

De auctoritate
prehendim
cae sententi
rum maxime inter
centi effluxerunt a
gata sunt, et quide
plomata nonnulla i
tissae collapsis eccl
dignitar Abbatissae e
ANTONIVS VLB
tissimae iussu, dei
rum remotiorum
commentatio eiu
in praefens cum
addidi ea, quae
SCHWEDERVS
ex tripode pronu
vel a quoquam ol
memet contineo e
penes alias esto iu
HATHVMOL
dom esse commendat
tutionem regiam G
Saxoniae obtinuit a
perio seu Regno, ei
eo tempore in Abbat
me exercere poterat.
tem Abbatissae euehe
doli filiorum, qui D
contradixerint vel A
tempore, quae est Lu
noo regali. Hoc mur

(*) Argumenta, rum in
iro historico praes
sect. 29. p. 727

(**) Si ad manus fuisset
sem. At nullam

(c) AGIVS in eius Vita c.
(d) Vide Diplomata Ludo

2. de *BULLIS PONTIFICVM ROMANORVM.*3. de *SIGILLIS Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, Praepositorum et Abbatissarum, praecipue antiquis.*

CAPVT. I.

DE

INVESTITVRA et IVREIVRANDO ABBATISSARVM
HOMAGIALI.

- Summa. §. 1. *Saeculi IX et X exempla.*
 §. 2. *Saeculi XI et XII exempla.*
 §. 3. *Saeculi XIII et XIV exempla.*
 §. 4. *Investiturae saeculi XV.*
 §. 5. *Saeculi XVI exempla.*
 §. 6. *Et ex eo tempore in hunc usque diem.*

§. I.

De auctoritate et conditione dignitatis Abbatissarum Gandershemensium varias deprehendimus apud scriptores iuris publici et compendiorum historiae Germanicae sententias. Plerisque nil certi constitit, siquidem ne heic quidem ei, quorum maxime intererat, olim norunt, quo gradu dignitatis Abbatissa emereret. Ducenti effluerunt anni et ultra, quum scrinia grammatophylacii ecclesiastici peruestigata sunt, et quidem ab vno ac altero, vnde mysteria tenere is credebatur, qui diplomata nonnulla inspexerat. Iussu tandem HENRIETTAE CHRISTINAE, Abbatissae collapsae ecclesiae rebus utilissimae, chartae excussae sunt singulae, vt status et dignitas Abbatissae et collegii accurate nosceretur. Dux enim gloriosissimae memoriae ANTONIVS VLRICVS nosse haec ipsa percupiebat. Patris tanti filiaeque exoptatissimae iussu, deinceps *quaestio* (*) de statu litteris excepta et e monumentis saeculorum remotiorum ad praesens vsque tempus corroborata est. Incidit in manus meas commentatio eiusmodi, quam manus recentior mirum in modum amplificauit. Hanc in praesens cum lectore communico, latine a me conversam. De *sigillis* et *moneta* addidi ea, quae vsui et desiderio mentium curiosarum inseruitura arbitror. Quid SCHWEDERVS alique Doctores et scriptores senserint de dignitate Abbatissae, et ex tripode pronuntiauerint, meum non est enumerare. Siqua in contrarium monita vel a quoquam obiecta sunt, ea nec diluo nec refello. A capite enim totius causae memet contineo et avoco, daturus duntaxat translationem (**) scripti alieni, de quo penes alias esto iudicium. Sed ad rem.

HATHVMODA, Abbatissa prima, morti vicina, dolebat, sese regiae tuitioni nondum esse commendatam. (a) Quum ipsa desiderio suo praeter opinionem immoreretur, tuitionem regiam GERBIRGA I, soror ipsius, a Ludouico, Rege Franciae orientalis et Saxoniae obtinuit a. 877. 26. Ian. (b) Tuitio illa complectebatur ius subiacendi Imperio seu Regno, eiusque moderatori summo, nam nullus princeps, comes et exactor ex eo tempore in Abbatissam et collegium ei submissum potestatem ullam iudiciariam legitime exercere poterat, nisi postulante et consentiente Abbatissa. Vt ad eam dignitatem Abbatissae eueherentur, contigit industria et precibus Brunonis ac Ottonis, Ludolfi filiorum, qui Ducatum Saxoniae Orientalis administrarunt, tantum abest, vt ei contradixerint vel Abbatissis eam honoris summi dignationem inuiderint. Ex eo tempore, quae est Ludouici Regis formula, coenobium Gandershemense stetit in patrocinio regali. Hoc munimen regium et ipsum Ludouici diploma porro ab Ottone I et

Bb bb bb bb

II

(*) Argumenta, tum in vtramque partem adlata, occurrunt in Christophori Hermanni SCHWEDERI *Theatro historico praetensionum et controuersiarum illustrium* ed. Glafey a. 1727. fol. Lips. L. III. sect. 29. p. 727 - 731.

(**) Si ad manus fuisset deductio similis in contrariam partem, eam omnino praefendam censuissem. At nullam vidi. Interpretem vero heic ago, non adprobatores vel censores.

(a) *AGIVS* in eius Vita c. 3. p. 454. supra.

(b) Vide Diplomata Ludouici supra p. 63. sq. in nota (f) et p. 583. sq.

II est confirmatum. Nec de auctoritate diplomatis Ludouiciani vnquam cum ratione est dubitatum. *Joannes Georgius ab ECCARD* id pro primo habet, cui aera christiana est subscripta. Alterum, quod p. 583. sqq. exstat, eodem die scriptum, ab *ECCARDO* tentatum quidem, sed suppositionis conuictum non est. Duces regalibus imperitasse Abbatis, inauditum. Dux Saxoniae Bernhardus sibi nequaquam tribuit controversiae, quae inter Berwardum et Willegisum exarserat, decisionem; sed ea ab Henrico II Caesare ac Pontifice fuit composita. Ludouicus ipse *immunitatem regalem* confirmauit diplomate, itidem a. 877. de bonis Thuringicis dato. (c) Anno 946 *OTTO primus* iudiciariam potestatem soli Abbatisae eiusque aduocato tribuit, vsus formula Regis Ludouici. (d) Idem anno 956 confirmat immunitatem a Ludouico concessam, et edixit, vt Abbatisa et Canonicae in patrocinio Regum duntaxat consisterent. (e) Ea de causa coenobium S. Mariae, a *Windelgarde* extractum, nonnisi Otto II a. 973 et Henricus II a. 1024. confirmarunt. Adde quod nec Imperator ipse alienare et immutare ordinem sacrum et bonorum possessiones collegii regalis *Gandersheimensis* legitime valeat, quia id soli S. Petri patrimonio fuit subiectum, vti ostendit *IOHANNES XIII.* (f) Otto II. a. 980. 4 Maji iurisdictionem capitalem, quam tunc iudices et Comites Caesarum exercebant, *Gerbirgae II Abbatisae* confirmauit per *Gandershemium*, et eandem contulit per *Sesam* et *Grenam*. (g) Regius ille bannus confirmatur denuo a. 990. (h) *SOPHIA I.* a. 1003. ab Henrico II confirmationem dignitatis petiuit et obtinuit. Anno 1024 a *Conrado II* impetravit itidem inuestituram. *OTTO III* a. 997. *Eltinense* coenobium praemuniuit regali tuitione, immunitate ac libertate, qualem Abbatisae *Affendienfes*, *Gandersheimenses* et *Quedlinburgenses* tenebant. (i)

§. II.

Henricus II a. 1009 Abbatisis tradit bannum regium per pagum *Dalem*. (k) Inuestituram Abbatisarum regalium eo tempore ab Imperatore factam esse interuentu virgae, satis superque notum est. (l) *ADELHEIDA I* anno Henrici III primo *Goslariae* inuestituram suscepit. (m) *Conradus* quoque II a. 1029. confirmauit immunitatem, iurisdictionem et libertatem Abbatisae *Gandersheimensis* eique tribuit Abbatiam regalem. (n) Anno 1044 Henricus III. Imperator in comitiis *Goslariensibus* coenobio *Gernrodensi* diploma dedit de tuitione et libertatis et immunitatis, qualem *Quedlinburgum* et *Gandersheim* et ceterae regales Abbatisae possideant. (o) *Lamentatio Canoniarum Gandersheimensium* ostendit, *Canonicas* accusasse Abbatisam et vnam et alteram apud Imperatorem. (p) *LOTHARIUS* Imperator confirmauit coenobium *Clusinense*, ab Abbatisis fundatum. (q) Anno 1188. *Fridericus I.* in comitiis *Goslariensibus* diiudicauit querelam Abbatisae de advocatis suis ac ministerialibus. (r)

§. III.

INNOCENTIUS III Pontifex a. 1206 confirmat Abbatisis iura consueta regalia, videlicet monetam, telonium et alia. (s) Anno 1228 *BERTA Abbatisa* ad Henricum VII Regem Romanorum et semper Augustum accessit, morantem tum in comitiis *Francofurti ad Moenum*, et ab eo inuestituram regalium suscepit ac relaxationem iuris exsuuuarum, (t) quod, ad *Otonem IV* vsque, Reges ac Imperatores in Episcopatibus ac Praelaturis regalibus exercuerant. Abbatisae sequentes eadem iura possederunt vna cum bonis

(c) Supra p. 585.

(d) Supra p. 602.

(e) Supra p. 603.

(f) Supra p. 620.

(g) Supra p. 624.

(h) Ibidem.

(i) Supra p. 581.

(k) Supra p. 657.

(l) Exemplum habes supra p. 665.

(m) Supra p. 668. sq. et p. 672. sq. Ipsa vocatur *Abbatissa imperialis*, in *Chronico Quedlinburg*, ad a. 1025. To. III. Menck. p. 202.(n) *BECMANNVS Hist. Anhalt. L. III. p. 171.*

(o) Supra p. 689.

(p) Supra Diss. II. §. 4. nota (b)

(q) Supra p. 170.

(r) Supra p. 127. sq.

(s) Supra p. 739.

(t) Supra p. 760.

bonis immunitate
eminenti omnino
Wilhelmus, Dux
eiusque bonis di
ecclesiam Romanam
quoque fatetur e

Anno 1405
bonis SOPHIA
cus, Dux Brunsv
recepit. Anno
ne impertuit.
te optare continge
suscipias, et praest
mentum. Eade
cum Ducem dat
ctu iururando
ambulabant per
iurandum eiusm
blica non semper
maioribus virtut
FRIDERICVS III
manus; distincte
no imperio per se
praestuit.

GERTRUDI
est ferali incendio
uenerunt, ideoqu
vel potuerunt, e
Carolo V inuesti
protectoris Max
et testimoniis S
peratore Rudol

Anna Eric
Dorothea A
Catharina F
NAND
Maria Sabin
a. 1659.
Dorothea He
Christina Soy
Christina a L
HENRIETT
IOSEPHO
MARIA ELIS
ELISABETA

In singulorum
nes, ab Antecessori
de est, qui fieri po

(u) Supra p. 802.
(x) Supra p. 386.
(y) Supra p. 838.
(z) Supra p. 864.
(a) Confer supra p. 31
(b) Supra p. 399. sq.
(c) Supra p. 401. sqq.

bonis immediatis. Id vel ex eo patet, quod Abbatissae oppidum Bokenum cum iure eminenti omni que advocatia tenuerint vsque ad annum 1314. (u) Circa annum 1355 Wilhelmus, Dux Brunsvicensis, accusat Ernestum agnatum, eo quod luttiae Abbatissae eiusque bonis damna inferat, quum tamen ecclesia Gandershemensis ad sacrosanctam ecclesiam Romanam et *sacrum Romanum Imperium nullo medio* pertineat. (x) Quod ipsum quoque fatetur et Iutta Abbatissa et Notarius et armiger de Piscina a. 1356. (y)

§. IV.

Anno 1405 *RVPERTVS* Palatinus, Rex Germaniae regalia et feuda Imperialia Abbatissae *SOPHIAE* III contulit, inherens vestigiis antecessorum suorum. (z) Henricus, Dux Brunsvicensis, nomine Caesaris, ab Abbatissa solitum fidelitatis iusiurandum recepit. Anno 1417 *SIGISMUNDVS* Imperator Agnetam II iurium regalium collatione impertuit. En verba Sigismundi: *Volumus tamen, ut quando praesentiam nostram te visitare contingeret, Ecclesiae TVAE praedictae Regalia de manibus nostris regiis corporaliter suscipias, et praestes, VT MORIS EST, fidelitatis, homagii, et obedientiae solitum sacramentum.* Eadem de causa iam a. 1405. 9. Dec. *RVPERTVS* in mandato ad Henricum Ducem dato scripserat, Abbatissae esse, coram adesse et ipsius Caesaris in conspectu iureiurando fidelitatis sese obstringere. Ante tempus illud Imperatores passim obambulabant per Germaniam, et Principes ipsos, e locis proximis aduenientes, ad iusiurandum eiusmodi adigebant. De eis, quae tum agebantur publice, diplomata publica non semper conficiebantur. Quare nullus Germaniae Princeps inde a seris suis maioribus viritum ostendere potest factam illam singulis a Caesaribus inuestituram. *FRIDERICVS* III Agnetam III a. 1488. 19 Aug. inuestiuit, velut principem Imperii Germanici; distincte docens, ipsam iura sua et coenobii sui ab Imperatore et sacro Romano imperio per feudum possidere. Iusiurandum fidelitatis Abbatissa etiam Caesari tum praestitit.

§. V.

GERTRVDIS iura regalia a Carolo V (a) suscepit. Diploma Caesaris exustum est ferali incendio Blankenburgico. *MARIA* et *CLARA* ad aetatem legitimam non peruenerunt, ideoque non potuerunt regalia petere vel accipere. Nec impetrare studuerunt, vel potuerunt, confirmationem Papalem. *MAGDALENA* de Clum a. 1548. 10. Apr. a Carolo V inuestiturae collationem per D. Iohannem Alberti suscepit, quae confirmatur protectoriis Maximiliani II a. 1571. 3 Aug. et 8 Aug. ac Rudolphi II a. 1576. 20. Aug. (b) et testimoniis Salentini ac Ernesti Episcoporum. (c) *MARGARETA* II, a. 1582. ab Imperatore Rudolfo II protectorium et inuestituram recepit.

§. VI.

Anna Erica suscepit iura regalia a *RVDOLFO* II, data Pragae 1590. 14 Dec.

Dorothea Augusta a *FERDINANDO* II Vindobonae a. 1621. 9. Dec.

Catharina Elisabeta a *FERDINANDO* II Vindobonae a. 1626. 19. Oct. et a *FERDINANDO* III. Ratisbonae a. 1641. 7 Mart.

Maria Sabina a *FERDINANDO* III. a. 1651. 27. Jun. Vindobonae et a *LEOPOLDO* a. 1659. 19. Dec. Vindobonae.

Dorothea Hedewig a *LEOPOLDO* a. 1667. 11. Febr. Viennae.

Christina Sophia ab eodem Pragae a. 1680. 21 Maji.

Christina a *LEOPOLDO* a. 1683. 13 Apr. Viennae.

HENRIETTA CHRISTINA a *LEOPOLDO* a. 1694. 27 Sept. Ebersdorff, et a *IOSEPHO* a. 1707. 17 Ian. Viennae.

MARIA ELISABETA a *CAROLO* VI Viennae a. 1713. 14 Nou.

ELISABETA ERNESTINA ANTONIA ab *EODEM* a. 1714. 13. Apr. Viennae.

In singulorum horum Imperatorum diplomatibus priuilegia, iura et consuetudines, ab Antecessoribus Augustissimis concessae, denuo confirmantur. Mirum proinde est, qui fieri potuerit, vt inuestitura, quae ad Dorotheam Augustam vsque *solium*

Bb bb bb bb 2

Im-

(u) Supra p. 802.

(x) Supra p. 386.

(y) Supra p. 338.

(z) Supra p. 864.

(a) Confer supra p. 396. 199.

(b) Supra p. 399. 19.

(c) Supra p. 401. 199.

Imperatorium respexit, conuerti potuerit in *minorem*, quae ad administratores bonorum saecularifatorum et personas principali dignitate haud eminentes pertinet, atque in loco *Hofstube* dicto, peragitur. Abbatifatu certe Ganderfemenfi *dignitas principalis* adhaeret. Et quis nescit, Abbatifatum illum esse saecularem, at nequaquam saecularifatum?

CAVTV II.
DE
NEGOTIO COMITIALI.

- Summa §. I. *Ius comparendi in comitiis.*
§. 2. *Euocationes ad comitia.*
§. 3. *Suffragium et sessio, nec non ipsae subscriptiones Recessuum.*

§. I.

Si quae personae Imperii ac Caesaris solius ac Imperii Germanici iussibus obtemperant, etque duntaxat iureiurando fidelitatis principalis obnoxiae sunt; tum in aprico est, easdem gaudere iure, proceribus Germaniae communi, videlicet exercendi et suffragia et adfessionem in comitiis Imperii summis, quibus Rex vel Imperator ipse praesidet. Sophia I interfuit comitiis Poldensibus et Ganderfemenfibus. ADELHEIDA I adfuit in comitiis Goslariensibus. ADELHEIDA V a. 1188 ibidem comparuit et sententiam publice in aduocatos ac ministeriales suos latam reportauit. BERTHALL comparuit a. 1228. in comitiis Francofurti ad Moenum. Omitto exempla complura, quae ex historia media facile protrahi possunt.

§. II.

Quum vero LVDOVICVS iunior, Saxo, et eius successores, Abbatiam Ganderfemenfem ab omni onere publico et exactione Imperiali liberam et immunem fore, declarauissent; comitia longinquiora olim Abbatifae, ni causae et necessitates intestinae postulerent, frequentare omiserunt. Qua de causa de Abbatifis Ganderfemenfibus nulla fit mentio in decretis comitialibus sub Ruperto Palatino, Sigismundo, Alberto II et Friderico. In eis enim ei recensentur tantum, qui ad onera publica contra Turcos et Hussitas summas suas conferre debebant. Suffragia Praelatorum Imperialium saepe vnus administravit Abbas Weingartenfensis, vt patet ex subscriptione ad *pacem prouincialem* (Landfriede) Augustae Vindelicorum a. 1548. Anno 1557 Recessui Spirensi nomine ceterorum subscripserunt Abbates, Wingartenfensis et Ochsenhusanus. A. 1569. Recessui Francofurtano reliquorum nomine solus subscripsit Abbas Weingartenfensis. Idem patet ex calce *Recessus deputationis Francofurtani* a. 1571. Formulae euocationis exstant antiquissimae, qua Abbatifis ab Imperatoribus mandatum est, vt per se vel delegatos comitiis imperii interfint, certe ea praesent. quae a praesentibus procerum suffragiis ad vim legis publicae stabiliendam sint emanatura. Quid opus vero est, vt singulae euocationum comitialium formulae adferantur? Ad manus sunt eae, quas Caesares promulgarunt a. 1566. 24 Dec. a. 1575. 15 Nou. 29 Dec. a. 1576. 6 Febr. a. 1594. 10 Ian. a. 1602. 12 Aug. a. 1606. 1 Dec. a. 1614. 18 Mart. 29 Dec. a. 1615. 27 Jul. a. 1652. 27 Apr. a. 1662. 8 Febr. a. 1673. 17 Sept. Nuperrime a. 1711. 9 Martii Baro de Metternich, legatus Onolsbacenfis, nomine Abbatifae HENRIETTAE CHRISTINAE administrauit actum publicum, qui proceribus imperialibus est postterius. (a)

§. III.

- (a) Extract aus dem Protocoll des Fürsten Rabts a. 1711. 9 Martii: *Nächst diesem hätte man auch ad Notitiam anzuzeigen, wie das bey dem Chur Mainzischen Reichs Directorio sich verschiedene Herrn Gesandte nach und nach legitimirt, als - - wie auch der Herr Brandenburg-Onolzschachische wegen Gandersheim. Brandenburg-Onolzschach. Nachdem das löbl. Directorium anietzo angezeigt, welchergestalt die Hochwürdigste, Durchlauchtigste, Fürstin und Frau HENRIETTA CHRISTINA von Gottes gnaden des Heil. Röm. Reichs Fürstin und des kayserslichen freyen weltlichen Stiffts Gandersheim erwehlt und von allergnädigster Röm. Kayserl. May. bestätigte Abbatifin, geborne Hertzogin zu Braunschweig und Lüneburg, ohne Gesandten zu Vertretung Dero Stimme wegen des ietztbesagten freyen weltlichen Stiffts bevollmächtigt hätte, so wolte demselben Er dafür den*

Quantum a
vique habenda e
Gandersheimensi
beat. Alterum e
palibus plerisque
piat. Sed ignora
bonni a. 1576 ho

Magdale
Colum
beyde

Recessui Augustan

Margareta
von de
ten De

Recessui Ratisbon

Annae Eric
Gräfin zu
mer Rath
heim.

Heg
Gut
Bair

Recessui deputati
larum subscripsit.

geziemenden Das
Stifft ihren böch
Freundschaft em
nen gelegenheit ha
erwahntes Stifft g
hiermit per express
künftiger Wieder
de. Et sic discessit

Recessui Ratisbonensi a. 1603. nomine Abbatis Annae Ericae subscriptus Georgius Koch. *Recessus Imperii* ed. 1720. Francof. fol. p. 1003.

Recessui Ratisbonensi a. 1613. a Dorothea Augusta non est subscriptum.

Recessui Ratisbonensi a. 1654. subscriptus nomine Mariae Sabinae Matthias Wolfsching Doctor. Pag. 1149. l. c.

Olim ad comitia neminem delegarunt Abbatis Gandersheimenses eo, quod immunes erant a dependendis oneribus publicis. (b) Quod ipsum de Abbacia Andlaviensi nominatim quoque comprobatur *IMHOFFVS*. (c)

CAPVT III.

DE

TESTIMONIIS CAESARVM ac ORDINVM IMPERII
super dignitate principali Abbatissarum Gandersheimensium.

MAXIMILIANVS II Caesar a. 1571. 8. Aug. in litteris, quas vocant *protectorii*, luculente testatur, collegium illustre Gandesianum soli Caesari et Imperio sine villo medio subesse. Eandem sententiam confirmarunt proceres Imperii a. 1576. 6 Octobris, in comitiis Ratisbonensibus congregati. Idem patet ex Maximiliani II rescripto ad *DUCEM IVLIVM*. a. 1575. 21 Sept. dato. Nec non ex rescripto Imperatoris Rudolphi II a. 1576. 15 Oct. eiusque exasperatione a. 1579. 9 Martii et 9 Dec. Idem approbavit Dux sempiternae eiusque gloriosissimae memoriae *ANTONIVS VLRICVS*, benefactor collegii Gandersheimensis immortalis encomio dignissimus, anno 1709. *CAESAR* invictissimus, *ELECTORES* et *PRINCIPES* ita vno ore fatentur. *DVCIS WILHELMII* testimonium ex saeculo XIV iam adtulimus. Diplomata, quibus regalia continentur, enarrauimus. In Receptu a. 1571 *DUX IVLIVS* et compaciscentes collegium Gandesianum adpellant *antiquissimum Imperatorum exentium et saeculare coenobium*. A. 1572. 18. Iulii encomium id repetitum. *SIGISMVNDVS* Imperator a. 1417. 25. Maii Abbatissam vocat *Principem imperii sacri Romani infeudatam*. Plura dabimus cap. VI.

CAPVT IV.

DE

REGALIBVS ABBATISSAE IVRIBVS.

Officia ac ministeria hereditaria adhaerent Abbaciae et Capitulo, videlicet *Marescalli*, *Dapiferi*, *Pincernae* et *Camerarii*.

Canonicae et Canonici, quum immittuntur in possessionem spei vel perceptionis reddituum, iusiurandum nuncupant et repromissum sua manu conscriptum tradunt hunc in modum: *Dass ich in allen und ieden vorkommenden Stifts Sachen, auch wegen meiner eignen Persohn keinen andern Richter und Oberrichter, als in prima instantia ein Hoch- und Wohlwüirdiges Capitulum, in secunda vice oder appellationis instantia der Fr. Abbatissin Durchl. einzig und allein zu erkennen, und nicht zugeben wolle, dass dem zuwieder gelebet werde.*

Abbatissae vero lis non nisi in iudiciis summis Imperii Caesarisque intenditur. Copiose id docet *MARTINVS PROBSTIVS* a. 1602. 14. Aug. in responso, quod ab eo eam ob causam foris expetebatur. *Schulenburgii* illustrissimi id a. 1712. in litis Bornhufanae alea facti sunt et re ipsa ostendunt.

Imperatores Abbatissas investiant etiam de feudis conferendis. Vnde oritur ius conferendi feuda et homagia recipiendi, tam in ecclesiasticis quam non-ecclesiasticis. Ad ecclesiastica pertinent Praebendae, Vicariatus, Parochiae; Ad non ecclesiastica spectant infeudationes de bonis temporalibus.

Iuris-

(b) *RAVNBERGII Staatskunst* P. V. c. 4. §. 13.(c) In *Notitia procerum Imperii* L. III. c. 29. §. 10.

Iurisdictio
huc saeculo sunt
centis et villic
tionis receptis, C
ctis permutationi
bus. Iurisdictio
nam regium esse t
lus Archivi
in vicinio CAR
17. Nou. et 1729. 2
lus legum fe
nicarum, de restr
lus concede
potest exerceri, e
petuum; sed, si i
lus faciendi
moli, in furto noi
lus foederun
cum summis, me
lus venandi
Illud maximam pa
pascua et venation
lus mercatus
cessum.
lus metalli fe
montani, in quibus
Exemptio ab ot
sis nomine Imperii a
Haec in com
meum non interp

M

Summa. §. 1. O
§. 2. N
§. 3. N
§. 4. Br
§. 5. Nu
§. 6. Nu
§. 7. Nu
§. 8. Nu
§. 9. Quo
§. 10. De

OTTO III. Imperator
monetae contul
abus, vt, numos g
Commemorarunt mi
tum, in hortis vicini
tum vel aliorum pre
siderunt in manus ni

Iurisdictio Abbatissae in Praebendatos est summa. Iudicia feudalia superiori ad huc saeculo sunt exercita. Iudicia censitica tria quotannis administrantur. Iudiciis censiticis et villicationis in Rutenberg et Hohen-Eggelsen praesunt, ex lege infeudationis receptis, Capitulares. Iudicium censiticum per *Grossendenkte* cum reliquis adiectis permutationis lege, inito hoc saeculo, cessit Ducibus Serenissimis Brunsvicensibus. Iurisdictionem capitalem Ducibus Brunsvicensibus per aduocatiam nobilem et banum regium esse traditam ab Abbatissis, constat.

Ius Archivi et Cancellariae Abbatissis et Capitulo nuperrime quoque tribuitur ab invictissimo CAROLO VI, christianissimo ecclesiae occidentalis propugnatore, a. 1726. 13 Nou. et 1729. 25 Sept.

Ius legum ferendarum patet ex *statutis* passim conditis, e. g. de receptione Canoniarum, de restricto Canoniarum numero, de gynecio pauperum etc.

Ius concedendi priuilegia, feuda, expectatiuas, dispensationes ab Abbatissis potest exerceri, et quidem, si accesserit consensus Capitularium singulorum, in perpetuum; sed, si is desit, ad regiminis sui duntaxat tempus.

Ius faciendi gratiam delictis Abbatissa exercuit nuper in crimine aliquo libelli famosi, in furto non vindicato &c.

Ius foederum et compactorum faciendorum patet ex variis transactionibus, quae cum summis, mediocribus et inferioribus, a diuturno saeculorum tractu sunt initae.

Ius venandi, forestale et pascui a Caesare confertur per *Wildbanen und Weiden*. Illud maximam partem per feuda aliis collata ad alios transit. Restant tamen siluae, pascua et venationes, sed in angustum redactae.

Ius mercatus, telonei et monetae Abbatissis a. 990. ab Ottone Imperatore concessum.

Ius metalli fodinarum et salinarum exerceri non potest, siquidem tractus illi montani, in quibus metalla et salinae forte occurrunt, in feuda aliis sunt traditi.

Exemptio ab omnibus oneribus Imperii viguit ad annum vsque 1500. Ab Abbatissis nomine Imperii adhuc nil exactum.

Haec in compendium missa aliunde accepi et latine interpretatus sum. Iudicium meum non interpono, recusans ea pro meis haberi, quae mea non facio.

CAP. V.

DE

MONETA GANDERSHEIMENSIS

- Summa.* §. 1. *Origo iuris monetae ab Ottone III.*
 §. 2. *Numus solidus tab. VII. fig. 1.*
 §. 3. *Numus bracteatus tab. VII. fig. 2.*
 §. 4. *Bracteatus tab. VII. fig. 3. expositus.*
 §. 5. *Numi fig. 4. 5.*
 §. 6. *Numi in fig. 14. 6.*
 §. 7. *Numi in fig. 7. 8.*
 §. 8. *Numi fig. 11. 12. 13.*
 §. 9. *Quorsum peruenerit ius monetae.*
 §. 10. *De valore et pretio Gandersheimensis monetae et librae.*

§. I.

OTTO III. Imperator anno 990. Abbatissae Gerbergae, omnibusque eam excepturis, ius monetae contulit. Deuotis enim Deoque addictis tanta inesse fides debebat hominibus, vt, numos genuinos adulterinis substitutum iri ab eis, videretur vix fieri posse. Commemorarunt mihi seniores, inuentum esse argentum, antiquitus heic adseruatum, in hortis vicinis, ac in angulo vetustissimi cuiusdam altaris. Sed id vel neglectum vel aliorum precibus transmissum. Mihi, solerter rimanti et circumspicienti, inciderunt in manus numi aliquot, quos exhibui Tab. VII. fig. 1. 3. 7. 6. Addidi eos, ex scri-

scrinis libellisque aliorum, quos praeterea ad tractationem meam spectare existimaueram.

§. II.

Figura I exhibet solidum argenteum, inter rudera moenium Abbatiae inventum. Circum adscriptae litterae vix adparent. Coniecturam duxi ex ductibus nonnullis exstantibus, designari *Sophiam I*, *Ottonis III* sororem. S et P et I armato oculo sese offerunt. In anticae medio adest A maiusculum, cuius ductus ita sunt efformati, ad modum monogrammatum, ut vox inde prodeat: *Abbatissa*. In postica ponitur ob oculos *crux*, signum *coenobii sacri*, et littera A. *Benedictus VII* Archiepiscopus nonnullis concessit privilegium, ut *crucem* sibi praefereendi gauderent facultate. (a) *Abbatessae* vero, *Abbatissae*, et *Praepositi*, *crucibus erectis* praedia sua signabant, ut proficiscentibus innotescerent fines agrorum, Deo, et Christo in *crucem* suffixo, traditorum.

§. III.

Saeculo XI. exeunte *Comites Winceburgenses* *aduocatiam nobilem* et *armatam Gandershemii* administrarunt, cui quondam ius cudendi numos erat adnexum. Successerunt in eorum *aduocatiam* *Fridericus Iunior* et *Albertus II*, *Comites Sommerseburgenses*, *Adelheidis IV* *Abbatissae Gandersheimensis* ac *Quedlinburgensis*, *pater* et *frater*. *Albertus* certe vocatur *utriusque ecclesiae aduocatus*, ad annum 1169. (b) Ad *Adelheidam IV* et *Albertum* refero numum *fig. 2*. Rationes, cur ita sentiam, in *Vita Adelheidae IV* exposui. Nunc ea adtingam, quae lectorem admonere videtur necessum. *Abbatissa* in hoc bracteato ad sinistram sedet, *dextra palmam* vel *lauream* praefereens. Ad dextram stat *aduocatus nudato capite*, *sinistra iusiurandum fiduciarium* ac *clientelare* indicans, *dextra districtum* et *elatum gestans ensen*. Inter utrumque stat *pulpitum*, in quo solebant quatuor euangelia, in quae iurabatur, poni. Adpositae sunt litterae: *ATHELCEO*: quae notant *Athelbertum* et *Athelheidam*, *fratrem* et *sororem*. Ut intelligantur litterae in ora circum adiunctae; recordandum est, *Abbatissam* illam et *Quedlinburgicae ecclesiae*, cui praesidem dederunt *S. Seruatium*, et *Gandersheimensi*, quae *Innocentio* ac *Anastasio* dedicata est, praefuisse. Quo posito, ter repetitum *Sigma tres sanctos* significat. *S T R* notant *sanctorum*, id est, *sanctorum*. *C O R* est *SERuatius*. *N* est *Innocentius*. Sequuntur *V, E* inuersum, *Q*, *A*. In reliquis nonnullis numis notae eiusdem ante *V* adparet *Q* seu *Q*. Unde patet, legendum esse: *Qvedleburgensis Et Gandersheimensis Abbatissa*. Hinc cooritur inscriptio tota: *S. S. Sanctorum, Seruatii et Innocentii, Quedlinburgensis et Gandersheimensis Abbatissa*. *Abbatissam* indicari, facile ex *velo sacro* et *habitu reliquo* intelligitur.

§. IV.

Bracteatus secundus in *figura tertia* iisdem *Abbatissam* repraesentat *Gandersheimensem* cum *aduocato suo*. *Turris* notat *castrum Gandersheimense*, in quo olim vel habitare vel diuertere *aduocatus* solebat. *Abbatissa* sedet in *sella*, de qua duo *capita canina* prominent: velum gestat in *capite*: *dextra* praefert *crucem Pontificalem*: *sinistra* ostendit *virgam* seu *hastam liligeram*. Ostenditur ita dignitas, exemptio ab *Episcopo*, quae *immedietas* dicitur *sacra*; et *imperialis tuitio*. Quae quum curatius pensito, sensim in eam propendeo sententiam, *aduocatum* indicari *Hermannum* atque *Henricum, Comites Woldenbergenses*, *fratres Mathildis I*. Exserta enim ex nubibus manus, *cruci Pontificali* imminens, videtur denotare *benedictionem* et *gratiam Dei*, per quam *ecclesia Gandersheimensis* exempta sit potestati *ecclesiasticae* *Episcoporum Hildesheimensium*. Hoc pacto verba circa oram scripta sic legenda: *Saecularis ecclesiae S. Innocentii Gandersheimensis Abbatissa*.

§. V.

Quinam *aduocatus* lateat in bracteatis, tertio et quarto, *fig. 4. 5*. facile ex conuenientia inscriptionis extimae cum *fig. 2*. patet. Indicatur scilicet denuo *Adelheidis IV*, *Abbatissa Gandersheimensis* et *Quedlinburgensis*, quae, fratre *Alberto* ad annum extincto, in litem incidit cum *Henrico Leone*. Hic enim in *Comitatum* et *Palatinum Sommersburgensem* succedere parabat. *Palatinatus* obtigit *Ludouico V* et *Hermann*, *fratribus*, *Landgrauis Thuringiae*, statuente ita *Friderico Barbarossa* a. 1180. (c) *Hermannus*

(a) Supra Diss. II. p. 614. (t)

(b) Supra Diss. II. §. IX. p. 184.

(c) MEIBOMIUS To. III. rer. Germ. p. 229, 252, 257.

mannus praeter
ius quaesitum in
et arma mouit in
Palatinatum. In
co, & Landgrau
far Palatinatum t
hostem suum, ac
obuen potius ipsi
Abbatina. Huc

Henricus, L
Abbat primae ab I
creatus, obuius
iungit formix, sup
nit. Infra eum li
bet aliquid difficu
cari, conuenienti
siae Bremensis, c
Palatinus hic in ha
Tab. II. fig. 6. E
retero figuras 12.
CARD. (g) Brac
lum adtolentem,
pedibus ad cursum
parte sinit leones c
dignum, quod is,
catus non item. In
filio cognomini, no
bium, Imperatoria
radii liligeris prom
ligeram gerenti,
nem. Solidus, i
dextra tenens sce
spicitur liber euo
iusiurandum pra
ret leo. Solidus
hendens baculum
balteo pendent n
tur. In postica d
currunt in fig. 18. c

Mortuo Henri
pidum Gandershei
cepit. In castro G
re, et eorum poster
rit in fig. VIII. In
ctum; sinistra clipe
ga, peruenit in man
similit.

In figura XI obu
ANTONIAE numisfr
pala per sese patent.

(d) HISTORIA de Lena
To. II. Lebn.
(e) ARNOLDVS LVBE
(f) POLTCARPPVS LEVS
(g) In Erklärung eines ad

mannus praeterea vxorem duxit Sophiam, filiam Friderici V Comitis de *Gots-eck*, nacti
ius quaesitum in successione Palatinatus a maioribus suis. Contradixit Henricus Leo
et arma mouit in obsistentes. Petiit hereditatem (d) Sommerseburgicam & postulauit
Palatinum. Inde exstitit (e) bellum cum Wichmanno, Archiepiscopo Magdeburgi-
co, & Landgrauis Thuringiae. Illi enim Adelheida Comitatum vendiderat; hisce Cae-
sar Palatinum tradiderat. Quare Adelheidae ex usu non visum, Henricum Leonem,
hostem suum, adsciscere aduocatum, fratrique demortuo substituere. *Ottonem Mar-*
chionem potius ipsa delegit. Intelligendus videtur Marchio Brandeburgensis ex gente
Anhaltina. Huc spectant bracteati fig. 4. §.

§. VI.

Henricus, Dux Saxoniae, Henrici Leonis filius, Comes Palatinus ad Rhenum, *Ma-*
zildae primae ab Innocentio III Papa datus est Aduocatus. Ad eum referendus est bra-
cteatus, obuius fig. 14. Imago interior praefert duas turres aedis collegiatae, quas
iungit fornix, supra quem vniceps aquila, alis expansis, adstat, signum regalis tuitio-
nis. Infra eum leo conspicitur, insigne posterorum (f) Henrici Leonis. Epigraphe ha-
bet aliquid difficultatis. Sanctum Innocentium & Gandersheimensem Abbatissam indi-
cari, conuenientia cum superioribus satis docet. Idem Henricus fuit aduocatus eccle-
siae Bremensis, quae Petro clauigero est sacrata. Huc spectat solidus fig. 6. Henricus
Palatinus hic in habitu aduocati armati gladiumque euaginatam praefertentis exhibetur in
Tab. II. fig. 6. Eiusdem aduocatia Gandersheimensis significata fuit aliis numis. Huc
refero figuras 12. 13. 14. 15. 17. 18. tabulae II apud IOANNEM GEORGIVM ab EC-
CARD. (g) Bracteatus fig. 12. sistit Henricum insidentem equo ornato, sinistra vexil-
lum adtollentem, dextra gestantem scutum. A tergo Ducis stat leo, rictu expanso,
pedibus ad cursum compositis; a fronte cernitur aquila. Solidus in fig. 3. ab anteriori
parte sistit leones duos, vultum mutuo obuertentes, qui placide iacent. Memoratu
dignum, quod is, qui dextrorsum procumbit, mitra ducali sit indutus; sinistrorum lo-
catus non item. Infra vtrumque consistit aquila. Indicatur pater Henricus, Dux, cum
filio cognomini, nondum ad gubernacula admoto, vna mente et cura fouens coeno-
bium, Imperatoriae iurisdictioni nominatim tunc obnoxium. In postica vides *crucem*,
radiis liligeris prominentem, vt recorderis coenobium sacrum, Abbatissaeque, virgam li-
ligeram gerenti, subiectum. Solidus in fig. 14. sistit in antica aquilam; in postica leo-
nem. Solidus, in fig. 15. obuius, repraesentat in antica Ducem, diademate instructum,
dextra tenens sceptrum vel baculum liligerum, gestamen Abbatissarum. A latere con-
spicitur liber euolutus, signum Abbatissarum et Aduocatorum. Hi enim aduocatialia
iusiurandum praestare solebant in librum IV euangeliorum apertum. In postica adpa-
ret leo. Solidus fig. 17. praefert in antica aduocatum, qui nudato capite, dextra adpre-
hendens *baculum liligerum*, sinistra tenens vexillum, genu dextrum ponit in hastam. A
balteo pendent nolae et tintinnabula, quibus quoque equus in fig. 12. ornatus conspici-
tur. In postica denuo ostenditur leo. Eaedem imagines, licet obscuriori antica, oc-
currunt in fig. 18. excepto quod aduocatus stet erectus tecto capite.

§. VII.

Mortuo Henrico Longo, Duce Saxoniae et Comite Palatino, *nobilis aduocatia* per op-
pidum Gandersheimense tractusque adiectos sensim compluribus committi diuidique
coepit. In castro Gandersheimensi sedebant *nobiles de Ganderheim*, *Bruningus*, *Walthe-*
rus, et eorum posterii. Waltherum habes in figura nostra VII. tabulae VII. Idem recur-
rit in fig. VIII. In posteriori loco Waltherus ostentat dextra gladium ex vagina edu-
ctum; sinistra clipeum. Posthaec saeculo XIV aduocatia, primo dimidia, dein inte-
gra, peruenit in manus Ducum Brunsvicensium, quibus illa plus utilitatis quam damni
adtulit.

§. VIII.

In figura XI obuium est Serenissimae Abbatissae *ELISABETAE ERNESTINAE*
ANTONIAE numisma mnemonicum, quod quoque Ven. *Rehtmeierus* exhibuit. Sin-
gula per sese patent. Addendum vero videtur id, quod fortasse nonnullos fugit. Posti-
cae

C c c c c c

cae

(d) HISTORIA de Landgrau. Thuring. c. XXIX. p. 920. To. I. Pistor. ENGELHVSIVS in Chronico p. 1206.
To. II. Leibn.

(e) ARNOLDVS LVBEK. Chron. Slav. L. II. c. XXX. p. 288. c. XXXVI p. 297.

(f) POLYCARPVS LEYSER in Progr. de Sigillo Mareschalis Brunsvicensis. Helmstadt, 1725. 4.

(g) In Erklärung eines alten Kleinodien-kästleins. p. 35.

caae in ora inscriptum est : *Tibi aderit numen diuinum , expecta modo.* Sol oriens et adiecta vox TANDEM exponunt perigraphen. Ipsa enim Princeps a nonnullis Canonibus sub initium huius saeculi electa fuit in Abbatissam Quedlinburgensem. Lis inde per annos non paucos protracta. Tandem potissime opera ANTONII ULRICI, Ducis Serenissimi concordibus fere suffragiis Capitularibus Abbatissa fuit renuntiata Gandersheimensis. Ipsa ad clauum sedente, studium pacis hasce fouit terras, quod posteris suaferat FRIDERICVS, *pacificus & sapiens*, Dux Brunsvicensis, cuius ideo numum, alibi non obuium, adduxi in fig. 12. Ac quoniam dogmata Augustanae Confessionis solemnitate saeculari anno 1730 a Serenissimis Ducibus Brunsvicensibus ac Abbatissa de nouo sunt confirmata ad sensu publico; exhibui in fig. 13. Georgium Marchionem Brandeburgicum et Onolspacensem, Confessorem intrepidum, qui anno 1530 iugulum Caesari porrexit pro veritate Augustanae Confessionis. Confessorem indicant verba: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Georgio adiunctus est eius pupillus et cognatus Albertus, propagatione eiusdem doctrinae inclitus.

§. IX.

Ex Saeculo XIII ius monetae ab Abbatissis non fuit exercitum. Dorothea Hedewigis id, paupertatis cum malo conflictata, resuscitare voluit eumque in finem magistrum, eudendi numorum peritia imbutum, huc ex oppido Goslariae arcessiuit. Dux autem RVDOLFVS AVGVSTVS eam dehortatus est variis argumentis. Büttnerus, consiliarius Abbatissae, existimauit, ius monetae Woldenbergicis Comitibus per aduocatum simul esse traditum et inde pervenisse ad Duces Brunsvicenses. Sed non addidit, sub quonam modio haec lateat veritas.

§. X.

Ex numis, Gandershemii quondam percussis, restat pretium et supputatio in litteris et diplomatibus aetatis mediae. En valorem:

Kortlingus, ein körtling. Triginta körtlingi valent 10 grossos Marianos.

Marca Gandershemensis, 13 grossi Mariani et vnus kortlingus.

Talentum Gandershemense, 6 grossi Mar. et 6. penningi.

Ferto quarta pars marcae.

Confer supra p. 845. sqq.

CAPVT. VI.

DE

DIGNITATE PRINCIPALI,

Quae Abbatissatui per se inhaeret, et immunitate, ex interpretatione, I. C. H.

Principum est feuda ac regalia iura ab ipso Rege et Imperatore vel per se vel per personam immediatam suscipere. Id patet ex Bertae II exemplo, et Ruperti Palatini, Sigismundi et Friderici III diplomatibus, quibus uni et alteri Abbatissarum feuda imperii contulerunt. Morem istum continuarunt Abbatissae vsque ad Annam Ericam, quae interuentu Caroli Baronis de Wartenberg Skal et Swigan eiusque procuratoris substituti Georgii Equitis de Gerstorf inuestituram regalem suscepit. Ipse in litteris ad Abbatissam a. 1590. 25. Aug. datis, sibi multa fuisse obiecta, quo minus investiturae recipiendae habilis esse posset: et id inter alia, quod *personae principales a Romano Imperatore ipso in aula inuestituram suscipere debeant.* Quare per ignorantiam vel parsimoniam Annae Ericae factum est, vt character ille summi principatus per sesquifaeculum cessauerit. Mansit nihilofecius dignitas principalis, quae per sese inhaeret Abbatissatui. Jam Sigismundus a. 1417. 25. Maji Agnesam III vocat *Principem Imperii*, et paullo post *Principem Imperii sacri Romani Imperii infeudatam.* Fridericus III a. 1488. 19. Aug. Agnesam Anhaltinam vocat *die Ehrwürdige, vnser vnd des Reichs Fürstin, vnser Fürstin zu Gandersheim.* In litteris bullatis Pontificum Romanorum saeculo XV & XVI plerumque significatur, Abbatissatum Gandershemensem existere dignitatem principalem. *MARIA SABINA*, quamvis natu esset Comes, ab Imperatore vocatur *Princeps nostra et Imperii, vnser vnd des Reichs Fürstin*, more antiquo, qui per Instrumentum Pacis art. V.

§. I.

§. I. verum: in r
tillis Pontificis r
sempiternum ad
habet:

Vnser vnd
vnser kayserlich

Creditum et

illa postulasse et

Carolinae Elisabe

minis sero comiti

orum reliquorum

sum vnum remis

edere nollent, sa

schius quondam i

cie patet, Abbati

no 1679, 5 Febr.

Avallatum Büttner

batissam recens el

inhaerere Abbatiss

pibus, quae regim

sint et dudum fue

batam esse dignita

cuis memoria apu

maniae in comitis

tus Gandershemien

Metternich, a. 173

Vnd ist noch

nen Gedancken ste

dem von denen H

macht worden.

thun müssen, n

chen, so befinde

kant zu machen,

zu benehmen."

Diu est, qui

tur, quae quippe

spondet. Sunt et

rum dignitates eo

de id quoque dici

toritatem spectat.

probat titulum: 399

locus comitalis in l

cipalis non adhaeret

to maior esset haber

vero Decanatus Gan

cente Decana, qua ta

Canonicarum, quae

Nihilominus ipsa est

illis Abbatissarum or

imperator. Stat tamen

Capitulum, sigillum

sum primo loco poni

(1) Caesarem Commis

Praefatos, quoru

(*) Deducto autem no

ferre examinanda

(2) BILDERBECK in A

(3) ZWANZIG in theat

§. I. verfu: in reliquis, Lutheranis Abbatibus est restitutus et ad aequalitatem cum Abbatibus Pontificiis redactus. Titulus ab IMPERATORE CAROLO VI, cui Deus robur sempiternum adspiret, Abbatissis Mariae Elisabethae et Elisabethae Ernestinae Antoniae sic habet:

Vnser vnd des Reichs Fürstin, vnd liebe andächtige - - itzo erwählte Abtiffin⁴⁴ vnfers kayserlichen Gefürsteten weltlichen Stifts Gandersheim.⁴⁴

Creditum est vulgo, D. Illiconem Vmmium a. 1640 suffragium singulare pro Abbatissa postulasse et ad tempus administrasse, ideoque discedere iussum esse. Sed, in *Vita Catharinae Elisabethae* caput eius causae expositum sit, oportet, Abbates & Abbatissae nimis sero comitia frequentare coeperunt, ideoque suffragiis singulis potiri per Principum reliquorum potentiam non potuerunt. Omnes igitur ad unam curiam et subsellium vnum remissi. Quum vero sensim euigilarent quoque ceteri iuribusque suis excidere nollent, saeculo superiori medio subsellium (a) renanum Sueuico, in quo D. Buschius quondam iuxta Abbatem Salmoniswillerensem federat, est adiectum. Hinc facile patet, Abbatissas nequidem cogitasse vnquam de iure sigillatim suffragandi. Anno 1679, 5 Febr. RVDOLPHVS AVGVSTVS, beatissimae memoriae, percunctatus est Anastasium Büttnerium, quali ordine dignitatis ipsius filia CHRISTINA SOPHIA, in Abbatissam recens electa, sit adficienda. Respondet Büttnerus, dignitatem principalem inhaerere Abbatissati ideoque Abbatissam merito antecedere omnibus feminis Principibus, quae regimine terrarum Imperii et investitura Imperiali careant. Quum vero sint et dudum fuerint, qui aliis persuadere student, Abbatiam Gandershemensem orbatam esse dignitate sua principali; ea propter Abbatissa HENRIETTA CHRISTINA, cuius memoria apud nos semper est in benedictione, anno 1710 cum proceribus Germaniae in comitiis (*) communicari decreuit deductionem iustam de principali Abbatissatus Gandershemensis dignitate. Ipsa addidit haecce in litteris ad F. W. Baronem de Metternich, a. 1731 Rudolfstadii defunctum, a. 1710. 21 Decembris:

Vnd ist noch mancher vornehmer Reichs-Stand, so diese (b) Stunde noch in denen Gedancken stehet, es sey das Stift Gandersheim kein freyer Reichs-Stand, sondern von denen Hertzogen zu Braunschweig schon längst zu einem Landt-Stand gemacht worden. Wie aber mein schweres Jurament, so ich bey der Wahl dem Stift thun müssen, mich höchlich verbindet, des Stifts bestes auf alle weise zu suchen, so befinde ich mich allerdings schuldig, auch des Stifts Hoheit öffentlich bekant zu machen, vnd allen Menschen, die gegen selbiges gefassten falsche concepte zu benehmen.⁴⁴

Diu est, quod inscriptio publica, *gefürstete Abtiffin*, ab Abbatissa quoque adhibeatur, quae quippe ambiguitati non favet, et historiae stiloque veteri latino magis respondet. Sunt enim *Abbatissae*, quibus praesunt et subsunt personae principales; at quarum dignitates eo nomine nondum cum principali dignitate per sese cohaerent. Deinde id quoque dicitur *principale, fürstlich*, quod Principi terrae obtemperat et ad eius auctoritatem spectat. Quare a. 1727. 15 Febr. I. liber Baro de Bode Vindobonâ quoque adprobat titulum: *gefürstete Abtiffin*. Ex imperitia, opinor, contigit, quod Abbatissae locus comitalis in subsellio Praelatorum renanorum, quorum Praelaturis dignitas principalis non adhaeret, adtributus sit. (c) Ad minimum praerogatiuae et antiquitatis ratio maior esset habenda, quemadmodum alias in iure ceremoniali fieri consuevit. An vero Decanatus Gandershemensis per se sit dignitas principalis, alia est quaestio. Ipsa certe Decana, qua talis, non est imperii Princeps, nec Abbatissae adiutrix, sed prima Canoniarum, quae Abbatissae omnino subest et ab ea confirmari in Decanatu debet. Nihilominus ipsa est praeses Capituli, in quo tanquam radice haeret dignitatis principalis Abbatissarum origo. Sed praeses Electorum, Imperatorem eligentium, non est Imperator. Stat tamen Decanae dignitas sua et praerogatiua, siquidem ipsa convocat Capitulum, sigillum Capitulare et Plenarium ac Archivum ecclesiae custodit, et nomen suum primo loco ponit ac decreta Capitularia promulgat. Imperator Decanam nunquam

C e c c c c c 2

(a) Caesareum Commissionis decretum a. 1653. 28. Mart. instaurat Subsellium renanum, et denominat Praelatos, quorum inibi est sessio.

(*) Deductio autem non est communicata cum proceribus, siquidem plane erat supervacuum, eam offerre examinandam. Sic ajunt.

(b) BILDERBECK in *Reichs-Saal* P. II. p. 90.

(c) ZWANZIG in *theatro praecedentiae* Part. II. p. 118.

TIONE REGIA.

Ipsa enim immores a tumulis Can-
Abbatissam quaedamque. L
tissime vna ANTONI TRUCH
aribus Abbatissae hinc remota G
n pacis hinc fuit tena, quod po
Brunsvicensis, consuetudine,
dogmata Augustinae Unitatis
icibus Brunsvicensibus u Abbatiss
in fig. 13. Georgium Martineum
e intrepidum, qui anno 1592 imp
festionem. Catechetorum indicant
instructus est eius populus et cogna

s non fuit exercitum. Dorothea
tare voluit eumque in finem mag
pido Goslarum accessit. Dui
aris argumentis. Bismarck, cui
denbergicus Comitibus per aduoca
manuenteles. Sed non addidit

let premium et supplicatio in lib

ro gressis Marianos.
etlingus.

INCIPALI,

et immunitate, eximer-
C. H.

e et Imperatore vel per se vel per
ertae II exemplo, et Ruperi Palam
mi et ubi Abbatissam hinc im
atissae usque ad Annum Ericom, q
Swigan eiusque procuratoris subdit
suscepit. Ipse in literis ad Abba
ta, quo minus investiturae recep
flosae principales a Romano Imper
ignominiam vel perfunctum. In
patus per sesquiseculum censu
sele inhaeret Abbatissati. In
incipes Imperii, et paulo post
ricus III a. 1488. 19. Aug. Agri
Reichs Fürstin, vobis hinc in
rum saeculo XV & XVI plures
illere dignitatem principalem. In
operatore vocatur Princeps regni
qui per instrumentum hinc

quam adpellauit *Imperii principem*. Immunitas Abbatiae Gandersheimensis nititur diplomate Ludouici, beneficentia Ottonum, conditione filiarum regalis et Imperatorii sanguinis veneranda, praecipue beneuolentia Ducum Brunswicensium Serenissimorum, quibus foret quam facillimum, euertere eam immunitatem. Sed ipsorum interest, praecipue si filiabus abundant, iura et bona ecclesiae Gandersheimensis utcumque conseruare, ut filiabus suis ac consanguineis praesto sit semper honestissimum suffugium domiciliumque. Dantur nonnulla Imperii bona, quorum possessores (d) nullam ad ferenda Imperii onera symbolam conferunt, e. g. Elector Moguntinus respectu Lorsch, Comes Palatinus ad Renum Sulzbacensis ratione Sulzbaci, Abbatissae Andlauensis, Burschedensis aliaque. Hoc, ni fallor, Ludouicus Saxo Abbatissas Gandersheimenses praemuniuit priuilegio. Caesares eadem mente Abbatiam Gandersheimensem uocant, si verum tetigero, *eine gefreyte Abtey*. Matriculae Imperii ostendunt, Proceres, qui symbolas publicas conferunt. Quare non est mirandum, si Abbatiae, ab eis symbolis ferendis immunes, illis rarissime sint insertae.

CAPVT VII.

Sect. I. DE

SIGILLIS REGVM ET IMPERATORVM,

eis potissimum, quibus *diplomata Gandersheimensa* sunt conspicua, addita plurimorum Archi-Cancellariorum et Cancellariorum serie.

- Summa.* §. 1. De figuris *tab. III. I. 2. 3. 4. 5.*
 §. 2. De sigillis Carolingorum.
 §. 3. De sigillo Ludouici, Regis Franciae orientalis et Saxoniae *fig. 8. et Caroli Craffi.*
 §. 4. Sigilla Arnolphi Regis ac Imperatoris. *fig. 10.*
 §. 5. Sigilla Ludouici infantis, Conradi I et Henrici Aucupis.
 §. 6. Sigilla Ottonum. *tab. III. 9. II. 12. 13.*
 §. 7. Sigilla Henrici II. *tab. IV. 14. 15.*
 §. 8. Sigilla Conradi II. *fig. 16.*
 §. 9. De sigillis Henrici III, IV, V. *fig. 17. 18.*
 §. 10. De sigillis Lotharii Saxonis. *Tab. V. fig. 25.*
 §. 11. De sigillo Conradi III. *tab. IV. fig. 19.*
 §. 12. De sigillo Friderici I. *tab. V. fig. 20.*
 §. 13. De sigillis Henrici VI, Friderici II, Heinrici VII Regis, Conradi IV ac Ottocari, Regis Bohemiae.
 §. 14. De sigillo Ottonis IV. *tab. V. fig. 21.*
 §. 15. De sigillo Wilhelmi. *fig. 22.*
 §. 16. De sigillis Rudolphi Habsburgici, Alberti Auetriaci, Friderici Pulchri.
 §. 17. De sigillis Henrici Lucelburgici, Ludouici IV Bauari, Caroli IV, Wenceslai, Sigismundi. *tab. V. fig. 23. tab. VIII. fig. 33.*
 §. 18. De sigillo Ruperti Palatini. *tab. VIII. fig. 32.*
 §. 19. De sigillis Friderici III. *tab. VIII. fig. 34.*
 §. 20. De sigillis Maximiliani I, *tab. VI. fig. 26.* Caroli V, Ferdinandi I, Maximiliani II, et sequentium ad Carolum vsque VI. *tab. IX. fig. 35.*

§. I.

Dolemus merito, sigilla Ludolphi et Ottonis Illustris nondum esse producta. Illud a diplomate

(d) *RAVTNERI Staats-kunst* Part. V. c. 4. §. 13.

plomate delapsi
galeaque, collu
fidium uoco Pl
Ipsam continet l
eius ora extrema
quidem Ducum
te liber ille iam e
ment barbae:
indique compli
cum iuniorum,

Ne series in
structura ea, quas
Hauerto aliisq
laris et Cancell
nae ducamus.
buerunt Imperat
bus Friderici II i
tatem praesens scri
DERICI III. Impe
rumque hac epig
Romanorum Imper
Tirolii G. Elect
runt maiestica.
figilli amplitudine
rius fere omnes ad
doxis incruentandis
buo primariam;
dentem. Contray
tica Regum et In
bimus. Initium
defuncto Carolo
ministrare coepi
primum iussu 2
Moguntino, ac
cellore. Ita refi
eius vulgarem b
quam esse factum
framur, eius ama
Obiit Pippinus a.
manno ex Bertha
annum 766. Anno
Widmarus a. 753. 7
therius a. 766. Dipl
gonum Pippini testiu
fri. actum attinaco p
fita sigillo notat uoc
nostris, ad sigillum L

(*) Apud quem To.
ticum tribuit.
(1) De sigillo maiesta
(b) De eis doctissime c
(c) MABILLONIVS L.
c. XVI. §. 1. p.
204. nota (hh)
(d) MABILLONIVS
(e) In *Vindictis* quorun
(f) MABILLONIVS de

plomate delapsum tandem reperi, sed fere obliteratum. Caput ad dextram prospicit, galeaque, collum claudenti, amictum conspicitur. Cetera vix Argo adparent. In subfidium voco *Plenarium* ecclesiae, cuius tegumentum reliquiis sanctorum olim *plenum*. Ipsum continet IV *Evangelia*, statuta et matriculam ecclesiae, vti nam integram! In eius ora extrema inter gemmas fictas et eburneos ornatus eminent simulacra capitum, & quidem Ducum fundatorum et Regum, qui coenobium confirmarunt. Henrici II aetate liber ille iam exstitit. Imagines illas, in *tab. III. fig. 1. 2. 3. 4.* expressas, exhibui. Prominent barbae: caput galea Ammonis obiectum: amiculum in dextro humero fibula nodoque complicato adstrictum. Imagines *fig. 3. et 4.* ut diuinamus, notant Ludouicum iuniorem, ni fenioem, et Arnulfum, vtrumque Gandershemio benignissimum.

§. II.

Ne series interrumpatur, figilla a Pipino ad Carolum VI percurreremus singula, perstrictura ea, quae nostris desunt, ex *Mabillonio*, *Heineccio*, *Eccardo*, *Schannato*, *Philiberto Hueberto* aliisque viris, qui hanc Spartam ornarunt. Addimus merito Archicancellarios et Cancellarios, initia et fines regiminis, ut lineas iustas rei diplomaticae genuinae ducamus. *Sigillum maiestatis* id voco, quod in suo genere est maximum. Id adhibuerunt Imperatores, Duces, Principes et Comites. Frequens est formula a temporibus *Friderici II* in calce diplomatum: *Ad huius confirmationis memoriam et stabilem firmitatem praesens scriptum fieri iussimus, MAIESTATIS NOS IRAE sigillo communitum. FRIDERICI III. Imperatoris Austriaci sigillum*, quod adferimus in *tab. VIII. fig. 3.* est plerumque hac epigraphe obscurissima insignitum: *sigillum maiestatis Friderici Dei gratia Romanorum Imperatoris semper Augusti Ducis Austriae Stiriae Carinthiae et Carniole Comitisque Tirolis &c.* Electores, Duces, Principes, et nonnulli Comites sigilla sua maiora vocarunt *maiestatica*. Apud *Sommersbergium* (*) et *Vnrestum* inueni exempla. Vtrum a sigilli amplitudine, an a maiestate sigillantibus sic dicantur, anceps est quaestio. Posterior fere omnes adprobant; prius contendit *Polycarpus LEYSERVS*, (a) mirus in paradoxis incrustandis olim artifex. Vtrumque coniungo, et maiestatem Imperatoribus tribuo primariam; reliquis deriuatiuam et a maiestate ac priuilegiis Imperatorum pendentem. *Contrafigilla* (b) et *reperculsa* (c) ab hisce differunt. In praesens sigilla maiestatica Regum et Imperatorum, quibus imperium et potestas in Germanos fuit, recensere debemus. Initium arcessemus a Pipino, Caroli Magni patre. *PIPINVS* Rex Francorum, defuncto *Carolo Martello* patre, anno 741. cum fratre *CAROLOMANNO* regnum administrare coepit. Hic euasit Monachus; ille regnum sibi arte Papali peperit, inunctus primum iussu *Zachariae Pontificis* a. 752. et quidem a *S. Bonifacio*, Archiepiscopo *Moguntino*, ac deinde *Parisi* a. 754. 5. Kal. Augusti a *Papa Stephano*, *Zachariae* successore. Ita refert *ISO de miraculis S. Othmari* L. II. c. 5. Ab anno 754. Epocham regni eius vulgarem *BARONIVS* et *SCHANNATVS* deducunt. *ECCARDVS* negat, ita unquam esse factum. *Pippinus*, in *Diplomate*, ab anno 752 annos regni supputat; *Wolframus*, eius amanuensis, ab anno 754 computare coepit. Utrumque igitur stare potest. Obiit *Pippinus* a. 768. 8. Kal. Octobr. anno aetatis 54. heredibus relictis *Carolo* et *Carolo-manno* ex *Bertha*, quae excessit a. 783. 4. Idus Iulii. Cancellarius eius fuit *Baddilo* ad annum 766. Anno 767 ei successit *Hitherius*. (d) Notarii fuerunt *Chrodingus* a. 752. *Widmarus* a. 753. 754. quem alii *Widmannum* et *Wulmarum* vocant, *Esus* a. 758. et *Hitherius* a. 766. Diploma, a *Pippino* praefuli *Fuldensi* datum, edidit *Schannatus*. (e) *Signum* *Pippini* testiumque est *crux* †. Clausula est: *Data mense Iunio anno primo regni nostri. actum attiniaco palatio publ. In Dei nomine feliciter Amen.* Turris adiecta vel praeposita sigillo notat vocem *subscriptit*, vel multiplicatum *S.* (f) *Dedi vnicum exemplum e nostris*, ad sigillum *Ludouici iunioris*, in *tab. III. fig. 8.* Praecedunt verba: *In Dei nomi-*

C e c c c c c 3

ne

(*) Apud quem *To. I. scriptor*, *Siles*. p. 377. *Conradus III Dux Siciliae* et *Olsenis* sibi *sigillum maiestaticum* tribuit.

(a) De sigillo maiestatis *Brunsvicensi* 1725. 4. *Helmstad*.

(b) De eis doctissime egit *Polycarpus LEYSERVS* in libello singulari.

(c) *MABILLONIVS* L. II. de re diplomatica c. 16. §. 17. p. 242. *HEINECCIUS* in *synagmate de sigillis* P. I. c. XVI §. 1. p. 169. *D. Simon Fridericus HAHNIUS* in *der Reichs-Historie* P. II. c. 6. §. 9. p. 204. nota (hh)

(d) *MABILLONIVS Annal. Benedict. L. XXIV. c. 9.*

(e) In *Vindiciis quorundam Archivi Fuldensis diplomatum.*

(f) *MABILLONIVS* de re diplomatica L. V. p. 448.

ne Baddilo recognouit et - - Turris porro adiecta notat : *subscripsit*. Defuit illa luxurians subscriptionis turratae consuetudo saeculo XI. Sigillum Pipini fuit factum citra effigiem capitis interiorem. Haec enim annullo impresso est indita. *Annuli regii impressionem* meminit diploma ipsum. Morem seruauerunt Reges et Imperatores, ad minima ad tempora vsque Ottonum. Perigraphae extrema typo sigilli est expressa, peculiariter excusi vel sculpti. Epigraphae est in sigillo Fuldenfi: XPE PROTEGE REGEM FRANC. Apud *Mabilonium* epigraphae deest: nec vllum ei ibi relictum spatium. *ECCARDVS* putat, aut hoc aut illud sigillum esse spurium. Sed Reges et Imperatores non utebantur vno sigillo. Plerumque diversis sigilli custodibus diuersum sigillum erat concreditum. Testor obseruationem et sigillorum inspectionem. Hoc momentum rem diplomaticam reddit longe difficillimam. Nonnunquam filii sigilla patrum quoque adhibuerunt. Quare ab uno sigillo genuino non statim ad improbanda reliqua concludi potest. Sigillorum collectioni ea de causa et annus et locus dati diplomatis adscribendus. Formula: *Christe protege Regem, Christe adiuua Regem*, est votiuua, Graecis quondam vsitatissima. Acclamabant enim milites Imperatoribus: *ΧΡΙΣΤΕ ΒΟΗΘΕΙ*. Et simpliciter: *ΒΟΗΘΕΙ*. In deprecationibus ecclesiasticis pro Rege et Imperatore votum frequenter adhibitum: *Κύριε Βοήθει δεσπότῃ*. Item: *Deus adiuua Romanos, adiuua Regem*. Itali praelium initari clamabant: *Dio adiuti*. Ex qua formula vox *Thiodutta* et *Iodutte* profuxit, quam nonnulli falso habuerunt pro *Dea Germanorum*. Pippinus, Carolus Magnus, Ludouicus Pius, Ludouicus senior, Rex Germaniae, et filius eius, Ludouicus iunior, vsi sunt in sigillis formula: *Christe protege - - Regem - -*. *LOTHARIUS* Imperator formulam inuexit: *Christe adiuua*. In litaniis antiquis votiuua est et frequens formula: *Saluator mundi tu illum adiuua*. *CAROLVS CALVUS* in bulla plumbea adhibuit epigraphen: *IHV NATE DEI KAROLVM DEFENDE POTENTER*. Alioqui nomini suo addidit: *Misericordia Dei*. Formulam votiuam a Graecis mutuati sunt primum Pontifices, dein Reges. (g) In Bulla Sergii legitur in antica: *ΒΟΗΘΗ ΣΕΡΓΙΟΥ*; in postica visitur crux, cui subiunctum est Sigma maiusculum. (h) Tantum de epigraphae, quae alicubi est erasa. Vultus Pippini ipse in latus sinistrae conuersus: mentum barba obsitum: chlamys in humero dextro fibulae vinculis constricta: caput laurea vel fascia latiori, quam veteres *diadema* vocant, circumligatum. Aliud Diploma Pippini exhibet *MABILLONIVS*, (i) datum in monasterio S. Dionysii, anno regni XVII, recognoscente et subscribente *Hitherio*. Sigillum a Fuldenfi profus abhorret. Nam *Dionysianum* hoc est minus, caret epigraphae, praefertque pampinum, vice diadematis circa tempora serpentem. Hoc non videtur fuisse sigillum maiestaticum, sed potius ectypon cuiusdam annuli regalis. Si figuram sigilli Pippiniani, quod Vir Celeberrimus *IOANNES DAVIDES KOELERVS* exercitationi genealogicae de familia Augusta Carolingica praemisit, contempler; id a Schannatiano haud diuersum esse, facile adparet, siquidem a *KOELERO* vocatur *Fuldense*. Delineatio tamen paullulum discrepat. In hac enim nulla fascia, nullum diadema, capiti regio additur. *CARLOMANNI* sigillum exhibuit *MABILLONIVS*. (k) Epigraphae abest. Capillus est iuuenilis: os imberbe: fascia tenuis tempora percurrit: Collum est nudum: Chlamys sinuosa in humero dextro, interuentu fibulae globosae, adstricta. Pippino defuncto, Carlomannus hic cum fratre *CAROLO MAGNO* regnum ex aequo partitus est. Vterque a. 768. VII. Id. Octobr. coronam suscepit: Carolus Nouiomi; Carolomannus Suesione. Carolomannus decessit a. 772. 2 Non. Decembris; Carolus vero Magnus a. 814. 5 Kal. Febr. e vita emigravit. Genealogiam et numerosam stirpem solide persecutus est *Koelerus* laudatissimus in adducto scripto. Regimen Caroli *Francicum* inchoatur ab anno 768: *Longobardicum* ab anno 774: *Imperiale* ab anno 800. Ante dignitatem Imperatoriam adsumtam in diplomatis vocatur *Carolus Dei gratia Rex Francorum et Langobardorum*, vir *inluster*. Praeterea Karolus annos nonnunquam ab obitu fratris et integra Franciae monarchia obtenta supputauit: immo ab anno 802, quo Bauariam, mortuo Tassilone, ditioni suae penitus (l) subiecit. Cancellarius Karolus adhibuit

1) *Iterium* seu *Hitherium*, Abbatem S. Martini Turonensis.

2) *Lv*

(g) *HEINECCIUS* in *Syntagm. de Sigillis veterum* c. LX. §. 15. p. 30. fq.

(h) *IDEM* tab. II. n. 5.

(i) *De re diplomatica* L. IV. p. 386. fq. Tab. XXIII.

(k) Loco laudato p. 387.

(l) *MEICHELBECK* *Histor. Frising.* To. I. P. II. p. 89.

2) *Laberius*
3) *Amalbert*
4) *Theodaga*
5) *Lutherica*
6) *Radonem*
Color

7) *Ercanba*
8) *Heremian*
Quorum vices ali
Sigilla Caroli Mag
Sigillum Fuldense
cum laureato cap
modica, collum n
la, quae profert M
conspicuo carent.
controversiae de
representatur in
Carolus enim, tes
hos aluisse barbas,
minus le *BLANC*
Quare illa sigilla v
(p) *LYDOVICVS*
Obiit vero a. 840. 1
Aquitani incidit i
tandem 814. 5. Kal.
Cancellarius C
ab anno 818 *Fridugi*
gone: 3) *Hugone* A
chicapellanus Lude
D. 945. A.

Monogrammat
bus nomina indicat
lationes dignitatu
iunctum, numis

Nam Karolus, nomi
bus subiecit, consula
ri adpendi iussit.

LYDOVICI PII
Iesu Christi. Monograt

(m) *SHANNAT* in *vins*
(n) Loco laudato p. 387
(o) Loco laudato Tab.
(p) *HEINECCIUS* *Synta*
(q) *Elisachar* dicitur ab
NIGELLVM de r.
(r) *Liutbericus*, Episc
rebus Liutberici
Mocnum ei fuerit
(s) *MABILLONIVS* n
tera k scripsisse.

- 2) Lubertum, qui ad annos 773. 774. 775. Archicancellarius fuit:
- 3) Amalbertum.
- 4) Theudegarium, et
- 5) Lutherium, vsque ad annum 775:
- 6) Radonem, Chrotardum, Herirardum, Bartholomaeum et Hildebaldum Episcopum Coloniensem, primo Notarium, postea Archicapellanus:
- 7) Erckanbaldum, Alcuinum et Witigowum:
- 8) Heremiam, Angilbertum et Eginhardum.

Quorum vices alii gesserunt, qui vulgo *Notariorum* et *Cancellarii* (m) adpellatione usi. Sigilla Caroli Magni gaudent epigraphæ: XPE PROTEGE CAROLVM. Idem eius sigillum Fuldense *SCHANNATVS* aequè ac *KOELERVS* exhibuit: ille non instructum laureato capite; hic laureato. Capillus Caroli non est admodum prolixus, barba modica, collum nudatum, chlamys in humero dextro per fibulam constricta. Ea sigilla, quae profert *MABILLONIVS* (n) et ex eo *HEINECCIUS*, (o) laurea et diademate conspicuo carent. De sigillo Caroli M. Osnabrugensi variegatè disputatum non est; sed controversiae de diplomatis ipsius fide pergraves fuerunt motae. Barba Caroli modica repraesentatur in calce diplomatum eorum, quae nullo suppositionis naeuo laborant. Carolus enim, teste Eginhardo, vestigia et mores Regum Francorum secutus est. At hos aluisse barbas, quis tandem ignorat? In *Musivo Romano*, quod et *SPONIVS* et *Dominus le BLANC* accuratissime omnium inspexerunt, Carolus conspicitur *barbatus*. Quare illa sigilla videntur esse suspecta, quae Carolum Magnum sistunt imberbem. (p) *LVDOVICVS PIVS* anno 778 ex Hildegardè natus, Carolo patri a. 814. successit. Obiit vero a. 840. 12 Kal. Iulii sepultus Metis in basilica S. Arnulfi. Initium regni eius Aquitanici incidit in annum 781: initium sociati cum patre regiminis in a. 813. Anno tandem 814. 5. Kal. Febr. potestatem regalem obtinuit integram.

Cancellariis Carolus Magnus vsus est 1) *Helizachare*, Abbate (*) Centulensi: 2) ab anno 818 *Fridugiso*, *Drogone* Episcopo Metensi, *Hilduino* Abbate, ac *Theodone* seu *Theogone*: 3) *Hugone* Abbate Noualiciensis ab anno 835 et *Vmberto*. (**). *Hilduinus* fuit Archicapellanus Ludouici Pii, Abbas S. Dionysii alibique. *NIGELLVS* L. III. p. 924. D. 945. A.

Monogrammata quoque in censum veniunt, quae sunt compendia scripturae, quibus *nomina* indicantur. Initio nomen tantum exprimebatur. Ottones coeperunt appellationes dignitatum eis inferere. Karoli Magni *monogramma*, sigillis in diplomatibus adiunctum, numisque expressum, est huiusmodi vocemque *KAROLVS* (***) refert:

Nam Karolus, nomine Imperatoris adsumto, Indictionem et Monogramma Diplomatibus subiecit, consulatum perpetuum suscepit, ac *Bullam auream* chartis momenti maioris adpendi iussit.

LVDOVICI PII diplomata hoc habent primordium: *In nomine Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi*. Monogramma ipsi, et filio et nepoti commune, exprimit vocem *Hludowicus*.

Sigil-

(m) *SHANNAT* in *vindictis quorundam Archivi Fuldensis Diplomatum* p. 50. sqq.

(n) Loco laudato p. 387. sqq.

(o) Loco laudato Tab. III. n. 8. 9.

(p) *HEINECCIUS* *Syntagm. de sigillis veterum* P. I. c. 9. §. 16. 17. p. 81. sqq.

(*) *Elisachar* dicitur ab aliis. Ipse finem adiecit *Annalibus Lambecianis*. De eo vide *ERMOLDVM NIGELLVM* de rebus *Ludouici Pii* L. III. p. 925. D. 945. A. To. I. Menck.

(**) *Liuthericus*, Episcopus, fuit quoque Capellanus Caroli Magni. Sola Frisii fide id constat. De rebus *Liutherici* parum innotuit, praeterquam quod *Liutherico* cuidam ecclesiae Slavorum circa Moenum ei fuerint, vna cum potestate iudiciali, commissae. Sed hic obiit anno 403.

(***) *MABILLONIVS* notat Carolum, ad Imperatoriam dignitatem euectum, nomen suum semper littera k scripsisse. Sed id exemplis permultis refelli potest.

POIS
LVL

Sigilla Ludouici Pii exhibent *MABILLONIVS*, (q) *HEINECCIUS*, (r) *SCHANNA-
TVS* (s) et nuper *IOANNES GEORGIUS ECCARDVS* in *Commentariis rerum Francica-
rum*, qui numos quoque addidit. Epigraphe eis circum adscripta: XPE PROTEGE
HLVDOVVICVM IMPERATOREM. Caput eius, ad modum prioris aevi Imperato-
rum laurea redimitum. Mos ipse olim inter Graecos fuit tritissimus. (t) Mentum mo-
dice barbatum. Collum ad pectus vsque nudum. capilli ritu orbis radiantis disperfi. Si-
gillum illud famosum Lindauienfe (u) Ludouicum repraesentat iuuenili virgineae fa-
cie, mento glabro. Deest fibula, quae chlamydem in humero dextro constringere solet.
Primus obtutus prodit suppositorem. Carolingi figillis vsi sunt et bullatis. Lu-
douici hujus nonnullas Bullas *HEINECCIUS* ex Lindenbrogio, Mabillonio et Carolo du
Fresne produxit. (x) Lindenbrogiana fistit in antica effigiem Ludouici Imperatoris,
imberbis, palliati, corona aurea superiusque clausa redimiti, ferentis aquilam dextra, fi-
nistra globum Imperialem crucigerum; In postica conspicitur aedificium, tribus tur-
ribus instructum, quo *vrbs Roma* insignitur. In *bullae Caroli M.* etiam in postica aedifi-
cium duas basilicae turres, inter quas crux stat adrecta, exhibet. Ei subscriptum: RO-
MA. Epigraphe: RENOVATIO IMPER. In antica legitur epigraphe: DN. KAR.
IMP. P F P AVG. hoc est: *Dominus Karolus Imperator pius felix pater patriae Augu-
stus*. Caput corona desuper conclusa redimitum: ad dextram eminet hasta. Bullis Im-
peratorum aureis insculpta est Romae seu Romani palatii imago, sub qua exstant verba:
Aurea Roma. In Bullis eiusmodi verba saepius variant ac figurae discrepant. Annu-
lum Ludouici Pii in aere incisum expressit *Petrus Franciscus CHIFLETIVS*. (y) Aquila,
sceptro insidens, qualis est obuia in Ludouici Pii Bulla ac sigillo Henrici V, (z) fuit
quondam gestamen (a) Consulium Romanorum, praecipue triumphantium ac Princi-
pum. *IUVENALIS* Satyr. X. v. 43.

Da nunc et volucrem, sceptro quae surgit eburno.

ALBERTVS, Marchio Misnensis, in sigillo ad annum 1255 auem sinistra tenet. (b)
Quantum ad globum crucigerum imperialem (*) adinet, eius origo ad Aegyptiorum
hieroglyphica est referenda. Horum enim magi *terram* delineabant simbolo *sphaerae*
pilaeque; hemisphaerium terrae notabant orbe dimidiato. Mathematicis enim, in quo-
rum numero erant Magi, figura terrae prope sphaerica non poterat esse incognita. Vn-
de illud Ouidii profuxit:

Terra pilae similis, nullo fulcimine nixa.

Ea propter pinxerunt Veteres louem ita, vt globum eiusmodi manu teneret ac susten-
taret. Quum Romani terras, in quas imperium gerebant, vocarent a parte cultiori et
potissima *orbem terrarum*, sensim eo blanditiae prolapsi sunt, vt Imperatores suos sub lo-
uis, globum tenentis, habitu delinearent. (c) *Rathleicus*, Ludouici Germanici Archi-
cancellarius, tum continuasse perhibetur *Annales Metenses* ab anno 838 vsque ad
annum 852. §. III

(q) Loco citato p. 395. 399.

(r) Tab. IV. n. 7. 9. 10.

(s) Loco citato.

(t) *IUSTINVS* L. VIII. c. 2.

(u) *HEINECCIUS* l. c. n. 8.

(x) Tab. I. fig. 8. et Part. I. c. 9. §. 20. p. 24.

(y) In *historia Tornutiensi* p. 195.

(z) Tabula nostra IV. fig. 18.

(a) *HEINECCIUS* l. c. §. 21. p. 26.

(b) Apud *HAHNIVM* To. I. *Collect. monument. inedit.* p. 99.

(*) *Augustus Fridericus de ZANTHIER* in libello de *Globo imperiali crucigero* et in *Clenodiographia Im-
periali*.

(c) *Vera delineatio atque descriptio globi imperialis, qui inter cetera Romani imperii insignia asseruatur*
Francof. et Lips. 1730. fol.

LVDOVICVS
gio et Ioanni Ge
Linspringsense est
et Cooringio (**)
exhibet SCHANN
de epigraphe:
zant cum patern
placuit: In nom
curatione Domi
filii, primum Al
patre, regnum F
ma Hispanica pre
degeram filias,
SCHANNATVS
auctoritati veteru
840. 20 Jun. Sepu
fili, ac sepultus e
GOZWALDVVS,
Habuit Notarium
rum notari fuerun
episcopus Mogun
LVTBERTVS,
Abbas et HVGBE
Cancellarii Witzari
Hildebrandus et L
primordia ducimus
ecclesiae Ganders
bri ex tripartitis L
siam, et partem
Liubertus, (*) p
scopus Mindensi
esse putat ac W
deshemensis et a
Sigillum huius L
ptionis signo. I
sigilli nostri effig
distinctius tamen
lorum adsequi lic
tat, in qua acutio
parte superiori pre
graphie respondet e
pret, Ludouicus
Epocham christiana
tis publicis vtebant

(*) Vide tab. XVI. fig.

(**) *Defens. diplom. L.*

(***) *SCHANNATVS*

uici, quum ad
Dei omnipotent

To. I. Part. III

(d) In *Vindictis Archie*

(e) In *genealogia fami*

(f) *SCHANNATVS* l. c.

(*) Adde *Rathleicum*. l.

(g) In *Comment. rerum*

(h) Apud Ven. *SCHAN*

(i) In *Append. I. ad To.*

(k) *IOANNES GEORGI*

§. III.

LVDOVICVS, Rex Germaniae, Ludouici Pii filius, id debet Hermanno Conringio et Ioanni Georgio ab Eccard, vt sigilla eius nonnulla sint in lucem protracta. *Lamspringense* est fictum multo (*) post tempore. Nec satis conueniunt illa duo, quae ex Conringio (***) dedit **HEINECCIUS** tab. IV. n. 12. 13. Accuratum est sigillum, quod exhibet **SCHANNATVS**. Nullum ibi diadema, nulla laurea. mentem ferme imberbe. epigraphe: † XPE. PROTEGE HLVDVICUM. REGEM. Monogramma conuenit cum paterno, et eo, quo filius Ludouicus fuit vsus. Diplomata tum ordiri (***) placuit: *In nomine sancte et indiuidue Trinitatis*. In genuinis diplomatum anni ab incarnatione Domini non supputantur. Ipse Ludouicus, natu tertius, ex Irmengarde filius, primum Alamanniae ac Baioariae populis Rex a. 817 datus; dein, viuo adhuc patre, regnum Franciae Orientalis ambiit, et a. 840. integrum retinuit. Ipse ex **Hemma** Hispanica procreauit **Carolomannum**, **Ludouicum** et **Carolun Crassum**. **Bertham** et **Hildegardem** filias, quae existerint Abbatissae monasterii Thuregiensis a patre conditi, **SCHANNATVS** (d) addidit. Eas vero **Ioannes Dauides KOELERVS** (e) non agnoscit, auctoritati veterum innisus. Ludouicus Pius obiit in insula Reni iuxta Moguntiam a. 840. 20 Iun. sepultus Metis apud B. Arnulfum. Ludouicus filius obiit a. 876. 28 Augusti, ac sepultus est in monasterio Laurishamensi. Huius memorantur **Cancellarii**, 1) **GOZWALDVS**, Abbas Althahensis, postea ad Episcopatum Wirceburgensem euectus. **Habuit** Notarium **Adalleodum** Diaconum: 2) **GRIMALDVS**: 3) **RADLEICVS**, quorum notarii fuerunt **Adalleodus**, **Dominicus**, **Commeatus**, **Hugbertus**: 4) **RABANVS** Archiepiscopus Moguntinus: 5) **CAROLVS**, Rabani in sede Moguntina successor, ac 6) **LIUTBERTVS**, qui tres sese vocarunt Archicancellarios. 7) **GRIMALDVS** S. Galli Abbas et **HUGBERTVS** eodem saepius munere sunt functi. Hisce adiuncti fuerunt **Cancellarii** **Witgarius** et **Hebarhardus**; **Notarii** autem **Walto**, **Hadedeus**, **Adalbertus**, **Hildebrandus** et **Liutbrandus**. (f) A Ludouici, Regis Germaniae, filio **LVDOVICO** primordia ducimus **Gandershemii**. Vitam eius succincte edisserui inter benefactores ecclesiae **Gandershemensis**. Ludouicus hic filius, seu Saxo, anno 876 mense Nouembri ex tripartitis Ludouici patris regionibus **Franconiam**, **Thuringiam**, **Saxoniam**, **Frisiam**, et partem **Lotharingiae**, suscepit. Archicancellariatum, eo regnante, tenuit **Liutbertus**, (*) Archiepiscopus Moguntinus, cuius vicem sustinuerunt **Wolfherius**, Episcopus **Mindensis**, et **Gebehardus**. Hunc **Wolfherium** I. G. ab **Eccard** (g) eundem esse putat ac **Wulfhardum**, qui quondam existerat presbyter ecclesiae cathedralis **Hildeshemensis** et a confessionibus **Hathumodae** Abbatissae, vt **Agius** memoriae prodidit. Sigillum huius Ludouici exhibuimus Tab. III. fig. 8. vna cum adiecta turri seu subscriptionis signo. Non penitus conuenit ornamentum capitis in sigillo **Fuldensi** (h) cum sigilli nostri effigie. Nostrum repraesentauit **IOANNES GEORGIUS ab ECCARD**, (i) distinctius tamen, quam archetypon ipsum monet vel permittit. Quantum acie oculorum adsequi licuit, caput Ludouici, tegmine circumdatum, in fronte palam ostendat, in qua acutior ac eminens gemma fuit circumclula. Simile quidpiam in occipitii parte superiori prominet. Protome est annulo separatim consignata et expressa. Epigraphe respondet ei, quam Ludouicus pater adhibuit. Mentum leniter barbaturum adparet. Ludouicus Saxo a. 877 primus Regum, quod memorabile, publicum in vsum Epocham christianam conuertit, qua antea iam Episcopi, Abbates, ac privati in chartis publicis utebantur. (k) Monogramma Ludouicorum est unum idemque. **LO-**
Dd dd dd dd **THA-**

(*) Vide tab. XVI. fig. 2.

(**) Defens. diplom. Lindav. p. 363.

(***) **SCHANNATVS** haec restringit ad id tempus, quod annum 840 exceptit. Nam diplomata Ludouici, quum adhuc **Bauariae** praecesset, inchoantur ita: *In nomine Domini nostri Iesu Christi Dei omnipotentis*. **HVNDIVS** *Metrop. Salisburg. To. II. p. 12.* **HIER. PEZIUS** *thes. anecdot. To. I. Part. III. p. 13.*(d) In *Vindiciis Archivi Fuldensis* p. 69. sqq.(e) In *genealogia familiae Augustae Carolingicae* p. 75. Tab. VI.(f) **SCHANNATVS** l. c. p. 70.(*) Adde *Rathleicum*, I. G. **ECCARD** *To. II. Comment. rerum Franc. p. 423.*(g) In *Comment. rerum Franc. L. XXXI. §. 251. p. 625.*(h) Apud Ven. **SCHANNATVM** in *Vindiciis Archivi Fuldensis* tab. VI.(i) In *Append. I. ad To. II. Comment. rer. Francic. p. 390.*(k) **IOANNES GEORGIUS ab ECCARD** *Comment. de rebus Francicis L. XXXI. §. 251. p. 625.*

THARIVS Imperator fasciam regalem in sigillis adhibuit, cui desuper laurea Imperialis est connexa. Non multum abludit sigillum *CAROLI CRASSI*. A fascia per cervicem dependent peniculae. Ante ora hasta eminet, a qua pendet velum vexilli. Infra abit hasta in scutum ovale. Collo nudo mentoque imberbi subiacet pars chlamydis (*) superior. Epigraphe: *KAROLVS IMPERATOR*. Ipse a. 882 Ludouico Saxoni, fratri, successit, iam antea videlicet a. 880. 25 Dec. a Iohanne VIII diadema imperatorium adsecutus. Praeterea a. 884 Carolomanno Galliarum Regi defuncto successor datus. Ludibrium fortunae quum fieret, a. 887. 11 Nou. a possessione singularum terrarum deiectus, obiit a. 888. 12 Ianuarii. et in basilica Augiae, coenobii, sepultus est, teste *Annalista Metensi* (**) ad eum annum. Monogramma eius repraesentat eandem figuram, ac Carolus Magnus quondam adhibuerat. Signum subscriptionis turratum passim deest, inprimis quum post vocem *recognoui* nil amplius legitur. Signum illud haud est negligendum, siquod diplomatibus fuerit subiectum et a sinistro latere sigilli pro more adscriptum. Notauit *MABILLONIVS*, stipulam in illo signo fuisse alicubi adpositam, pro confirmatione testamenti. (l) Ex stipula enim seu festuca dictam fuisse stipulationem. Et omnino id est verum, quod signum subscriptionis turratum ad summam diplomatis saepissime adtemperatum fuerit. Vxor *Ricardis* Angla, a Carolo Crasso adulterii insimulata a. 887, sese purgavit ferro candente tractato, (m) factoque diuortio in monasterium Andelacense, in montibus Alsatiae ad Vogesum situm, se recepit. Archicancellarii Caroli fuerunt 1) *Liutwardus* seu *Liutoardus*, Episcopus Verceilensis ad a. 887. quo exulare iussus ob suspicionem de adulterio cum Ricarde: 2) *Ansbertus*: (*) 3) eique substitutus *Liuthbertus* Archiepiscopus Moguntinus. Inter Cancellarios eminuit *Waldo*, Episcopus postea Frisingensis, qui *Annales Fuldenses* ad annum 883. continuauit.

§. IV.

Carolo Crasso in regno Germaniae successit *ARNOLFVS*, Carolomanni spurius ex *Ludouinda*, a. 887. mense Septembri. Ipse a. 896. a Formoso Papa fuit in Augustum renuntiatus et inunctus ac coronatus. Obit vero a. 899. Dies in controuersiam venit. *ANNALISTA METENSIS* ad a. 899: *Circa confinia memorati anni Arnulfus Imperator migravit a saeculo 3 Kal. Decembris*. Hunc sequitur I. D. *KOELERVS* de familia *Augusta Carolingica* p. 82. At anno 1671 reiectus est eius tumulus in ecclesia S. Emmerani, acin reperta fuit plumbea lamina, cui inscriptum:

VI IDVS DECEMBR. ARNOLF. IMP. OBIIT.

Vetus Necrologium Laurishamense definit IV Idus Decembris. (n) Ex coniuge eius *Oda* seu *Ota* Ludouicus Infans est natus. Ex concubina *Ellinrata* procreati *Zwentepoldus* ac *Ratoldus*. Archicancellarii Arnolfo fuerunt 1) *Theotmarus*, Archiepiscopus Salsburgensis vna cum 2) *Asperio* Episcopo Ratisbonensi, et 3) *Bardone*. Sigillum id, quod *SCHANNATVS* in tab. VII. adfert, vultum Arnulfi dextrorsus conspicuum sistit, mentum imberbe, capillum curtum, lauream per tempora serpentem, chlamydem in humero dextero fibulatam, cum epigraphe: *ARNOLFVS REX*. Scutum ovale et hasta, a fronte erecta, imitantur sigillum Caroli Crassi. *ECCARDVS* tria Arnulfi memorat ac producit sigilla, (o) duo *Wirzburgensia*, ac vnum *Corbeien*se. Vltimum est singulare. Inscriptio sic est legenda: *Arnulfus IMPerator*. Ex laurea vniones retro dependent. Nos dedimus *Corbeien*se in tab. III. 10. ex *HEINECCIO*. (p) *Fuldense* hastam superius refert ornatiorem. Sub Diplomate *Hervordien*si, a. 892 dato, conspiciuntur sigilla duo et Arnulfi, et Ludouici filii, indubie, vt constaret de confirmatione filii.

§. V.

(*) *SCHANNATVS* l. c. tab. VI. *FVRSTENBERGIVS Monument. Paderborn.* p. 208. *HEINECCIVS* l. c. tab. IV. n. 16.

(**) *ANNALES FVLDENSES* habent Idus Ianuarii. Consentit Vetus *Chronicon Laurishamense*. *REGINO* tradit, pridie Idus Ianuarii eum decessisse; *CHRONICON VIRDVNENSE* autem pridie Non. Octobr.

(l) *De re diplomatica* L. V. p. 448.

(m) Ritum habes e veteribus enarratum apud *IOANNEM GEORGIVM ab ECCARD* in *Append.* VI. ad *Comment. rer. Francic.* p. 923. sqq.

(*) Hic est auctor *Annalium Fuldensium*, a *Frehero* editorum, ab anno 888. ad annum 891.

(n) *SCHANNATVS* l. c. p. 80.

(o) In *Commentar. rer. Francicar.* L. XXVIII. §. 73. p. 786.

(p) Tab. IV. n. 16, *Syntagm. de Sigillis veterum.*

LUDOVICVS
successit. Obit a
in choro. Promil
ludo Archiepisco
et Huggi Fuldent
77 ex Archivo
pigraphie: HLVI
noose descenden
tam ostentat. S
lum in vertice,
contractiori obdu
bus splendens,
Successit LV
tus, qui ex vxore
nem, Conradi R
a. 918. 23 Decem
leguntur: Anno
NVS SCOTVS (l
est in Fulda monaste
in anno, siquidem
net, consentit.
DERICVS SCHA
auctor est, in Ann
nouimus ex Regir
Videtur enim legi
vt perhibeamus,
Praeter Archican
innotuit. Anno
Tria Conradi I f
Wirzburgensii;
KOELERO (p)
clypeo, cuius u
berbe, corona e
Inscriptio: Chon
In secundo
quod mutilum, a
traditione Fuldensi
hoc cum primo,
rum apices quatuor
tionis turratum a
ctum cernitur.
CONRADO I
eunte, ac simul dia
loli, et sepultus in r

(i) Sic *ALBERICVS* ad
(*) De eo videatur 10.
(**) Id nominis ei Ce
NATI.
(***) Loco laudato,
(k) Lib. III. act. 6. p. 4
(l) L. II. *Antiq. Fulda*
(m) In *Vrindicii Archi*
sae *Franconicae T*
(***) *SCHANNATVS*
(n) In *Comment. rer. Fr*
(o) In *Syntagmate de S*
(p) In fronte *Dissert. gen*
(q) *WITICHINDVS Am*
p. 77. To. I. Leibn

§. V.

LVDOVICVS IV *Infans*, a. 893. ex Arnolfo et Oda natus, septennis a. 900. patri successit. Obiit a. 911. 20 (i) Iunii, ac sepultus est Ratisbonae apud S. Emmeranum in choro. Promiscue complures muniis Archicancellarii fuerunt functi, nimirum *Ratbodus* Archiepiscopus Treverensis, *Theotmarus* Salisburgensis, *Hatto* (*) Moguntinus, et *Huoggi* Fuldenfis Abbas, qui vocatur *summus Notariortem regii palatii*. **SCHANNATVS** ex Archivo Fuldensi in *Vindiciis eiusdem* tab. VII. sigillum Ludouici exhibet. Epigraphe: **HLVDOVVICVS REX**. Protome refert chlamydem ad confinia vmbilici sinuose descendentem, in humero dextro fibulatam. Dextra sarissam seu hastam erectam ostentat. Sinistra latet sub scuto ovali, in oris praeferrato, ostendente umbilicum in vertice, seu vmbonem. Vultus est paene puerilis ac imberbis: caput mitra contractiori obductum, cuius in vertice corona est obuia, radiis octo in conum coeuntibus splendens, quibus impositi sunt vniones.

Succedit **LVDOVICO CONRADVS**, patre *Conrado*, matre *Glismouda* (**) natus, qui ex vxore *Chunegunda*, ducta a. 913, liberos, certe filios, vidit nullos. *Ottone*m, *Conradi Regis fratrem*, (***) plerique scriptores omittunt. Obiit *Conradus Rex* a. 918. 23 Decembris. Annum et diem determinat *Necrologium Fuldense*, in quo haec leguntur: *Anno Domini DCCCCXVIII. X. Kalend. Ianuarii † Cuonrat Rex. MARIA-NVS SCOTVS* (k) ad annum 918: *Conradus Rex obiit X Calendas Ianuarii; sepultusque est in Fulda monasterio iuxta altare sanctae Crucis. CONTINVATOR REGINONIS* fallitur in anno, siquidem eum definit sequentem. Quantum vero ad sepulturae locum adinet, consentit. Sequuntur eum *Christophorus BROWERVS* (l) et *Ven. IOANNES FRIDERICVS SCHANNATVS*. (m) *Witikingus*, *Conradum sepultum esse Wiliniburgae*, auctor est, in *Annalium* libro primo p. 636. Patrem in castro *Wiliniburg* tumulatum esse, nouimus ex *Reginone* L. II. ad a. 905. p. 73. *DITMARVS* habet *Limburgum* L. I. p. 325. Videtur enim legisse *Limburg* pro *Wiliniburg*. Fortassis sententia diuiditur commode, vt perhibeamus, intestina *Fuldae* fuisse sepulta, corpus ipsum *Limburgi* ad *Lanam*. Praeter *Archicancellarium Piligrinum*, *Archiepiscopum Salisburgensem*, nullus adhuc innotuit. Anno 912 *Notarius* fuit *Odalfridus*, et paullo post *Cancellarius Salomo*. (****) *Tria* *Conradi I* sigilla *ECCARDVS* aeri incisa repraesentat: (n) priora duo ex *Archivo Wirceburgensi*; et tertium ex *Corbeienfi*, iam ab *HEINECCIO* (o) adlatum, et a *KOELERO* (p) repetitum. In primo dextra tenet vexillum volans; sinistra latet sub clypeo, cuius umbo in apicem extrinsecus procurrit. Crines sunt curti, mentum imberbe, corona est orbicularis et instructa radiis quatuor conicis, quibus vniones insident. Inscriptio: *Chonradus Rex*.

In secundo caput occurrit nudum, cum epigraphe: *Chunradus Rex*. In tertio, quod mutilum, aequae caput est nudum. Quartum addi potest ex *Ven. SCHANNATI traditione Fuldensi* 551. p. 227 ac tabula VIII. *Vindiciarum Archiui Fuldensis*. Conuenit hoc cum primo, excepta epigraphe: *Chunradus Rex*, et corona, quae loco radiorum apices quatuor ostendit, in quos virgae liligerae desinere solent. Signum subscriptionis turratum ac defuper conuexum vbique hac aetate regis diplomatibus subiectum cernitur.

CONRADO I successit **HENRICVS I**, anno 919 *Fritslariae* electus, eoque in-eunte, ac simul diademate regali ornatus. (†) Defunctus vero idem est anno 936. 2 Iulii, et sepultus in monasterio *Quedlinburgensi*. Archicancellarios habuit duos, eos-
Dd dd dd dd 2 que

(i) Sic *ALBERICVS* ad a. 912. At *NECROLOGIVM Laurisbamense* determinat XIII. Kal. Februarii.

(*) De eo videatur *IOANNES LATOMVS* in *Catalogo Archiepiscoporum Moguntinorum* To. III. p. 465. sqq.

(**) Id nominis ei *Conradus Rex* tribuit in *Diplomate* a. 912. dato *Trad. Fuld.* 552. p. 227. *SCHANNATI*.

(***) Loco laudato.

(k) *Lib. III. aet. 6. p. 446.*

(l) *L. II. Antiqq. Fuldensis. c. 7. p. 128. et in Annalibus Trevir. To. I. L. IX. n. 65. p. 447.*

(m) In *Vindiciis Archiui Fuldensis* p. 85. Quocum facit *I. D. KOELERVS* in *geneologia familiae Augustae Franconicae* Tab. I. et p. 4.

(****) *SCHANNATVS* in *Vindiciis Archiui Fuldensis* p. 226. sqq.

(n) In *Comment. rer. Francic. L. XXXIII. §. 69. p. 862.*

(o) In *Syntagmate de Sigillis.*

(p) In fronte *Dissert. genealogicae de Familia Augusta Franconica.*

(†) *WITICHINDVS Annal. L. I. p. 637. DITMARVS Annal. L. I. p. 325. ANNALES Hildesh.* ad a. 919. p. 717. *To. I. Leibn. CHRONICON Lobienfe* p. 87. apud *Schannatum* I. c.

que Archiepiscopus Moguntinus, *Herigerium* et *Hildebertum*. (*) Sigillum Henrici Corbeienfe protraxit *HEINECCIUS*, (q) id quod repetiuimus (r) post *Nicolaum Hieronymum GVNDLINGIVM*. (s) Siftitur in eo Henricus, dextra minimum tenens vexillum, sinistra vmbonem; caput est nudum, crispis curtisque crinibus oblitum, cum epigraphe: *HEINRICVS REX. SCHANNATVS* in calce *Traditionis Fuldensis* § 62. p. 232. aliud adfert, et in tabula VIII. *Vindictiarum Archivi Fuldensis* rursus profert sigillum Henrici aliud, nec dubito, quin illud posterius a *IOANNE DAVIDE KOELERO* repetitum sit in prima pagina *Stemmatographiae Augustae Saxonicae*. Caput enim in hoc aeque cingitur fascia orbiculari seu diademate: collum est nudatum: nasus aquilinus: mentum imberbe: chlamys ad receptum morem accommodata ac in dextro humero adstricta per nodum. Epigraphe: † *HENRIC REX*. Diploma datum est a. 920. Sigillum vero illud, quod diplomati, a. 922. dato, et in *Trad. Fuld.* loco indicato, est adiunctum, paululum a nostro abludit. Nam in illo caput redimitum est diadema e, quod quatuor radiis et arcuatione, eos distinguente, est circumdatum. Crines cripi. Scuti superior pars et ea quidem dimidia spectatur, vt nequidem vmbonem adpareat. Epigraphe et vexillum ab hasta suspensum conueniunt vtrobique. Vexilla gerebant ductores. Praecipuus is erat honos. Quare *nobiles domini* huic officio admoti, qui inde *bannereti* et *bannerhern* vocabantur. *Bannereti* dicebantur a *band* seu *fabn*. Vela enim volitantia, quae vexillum dicebantur, hastis adligabantur. Quod quidem ex sigillo huius Henrici, quod adtuli, et Ottonis primi, in Tab. III. fig. XI. satis intelligitur. Rex Germanorum repraesentatur instructus vexillo et clypeo, vt intelligas, eum militiae Ducem fuisse vniuersalem. Postea vicem Regis hac in parte suppluit Ducum Germaniae primus. *GOTFRIDVS V. TERBIENSIS* de Lothario Saxone: (t)

Regnat Lotharius; Conradus amicus habetur

Summus, et Imperii signifer ipse fuit.

- - *Fit prior in Ducibus, semper primusque sedebat.*

§. VI.

Festinamus ad sigilla trium Ottonum, Regum ac Imperatorum. *OTTO primus* seu *Magnus*, Henrici Aucupis filius, in Regem Germaniae a. 936. mense Iulio Aquisgrani renuntiatus: a. 961. Rex Italiae Mediolani declaratus: anno 962 a Iohanne XIII Romae Imperialem coronam cum Adelheida vxore suscepit. Fato concessit a. 973. 7. Maji Miminleuae, sepultus Magdeburgi in aede S. Mauritii. *Epocha regni eius* deducenda est ab anno 936; *imperii vero* ab anno 962. *Archicancellarii fuerunt*: 1) *Hiltibertus*, Archiepiscopus Moguntinus, (**). 2) *Fridericus Heriberti (***)* successor, 3) *Bruno*, Caesaris frater, 4) *Ruodbertus Treuirensis*, 5) *Heroldus Salisburgensis*, Archiepiscopi omnes: 6) *Wilhelmus*, (†) filius Ottonis nothus, Archiepiscopus Moguntinus, Cancellario vsus *Liutulfo*. Adde, quod 7) anno 968, Archicapellano nondum designato, *Rudbertus* fuerit Cancellarius: 8) *Wilhelmo* mox successit *HATTO II*, (††) vsus Cancellario *Ludigero*. Haec ratione per consuetudinem, legis vicem sensim sustinentem, Archiepiscopatui Moguntino Archicancellariatus fuit adnexus. In Italia Imperator adhibuit Archicancellarios *Petrum*, *Guidonem* Episcopum Mutinensem, ac *Hugbertum* Parmensem. Exhibemus duo Ottonis I sigilla *Gandershemensia* eaque Regalia in tab. III. fig. 9. Prius est mancum, de cetero singulare ob corporis situm, sistens chlamydem sinuosam dextramque lorica indutam. Epigraphe videtur haec ibi existisse: *OTTO REX*. Posterius repraesentat Ottonem imberbem, curto capillo, diademate variegato cinctum. Chlamys et lorica, dextrae imposita, conueniunt cum habitu prioris sigilli. Collum

(*) De vtroque *LATOMVS* l. c. p. 469. 199.

(q) Tab. IV. n. 19.

(r) Tab. III. fig. 6.

(s) In fronte *libri singularis de Henrico Aucupe*.

(t) *Parte XVII Chronici* p. 510. *GVILIELMVS TYRIVS* p. 767. inter *Scriptores gestorum Dei per Francos* primicerium vocat exercituum, qui gessit vexillum imperiale.

(**) Successit *Herigero* a. 927. ac obiit a. 935. 14. Mart. *LATOMVS* in *Catal. Archiep. Moguntin.* p. 470. 199.

(***) Hic erat *Ottonis I* affinis, nam *Giselfertus*, Dux Lotharingiae, frater *Friderici*, nuptam suscepit *Gerbirgam*, *Ottonis I* sororem. Praefedit ab anno 935. ad a. 954. 8. Kal. Nou. *LATOMVS* l. c. p. 471. 199.

(†) Electus 954. 9. Kal. obiit a. 968. *LATOMVS* p. 474. 199.

(††) *TRITHEMIVS* in *Chronico Hirsaug.* p. 110. *LATOMVS* p. 475. 199.

Collum est nudum
li saepe vexillite
patorem transfixi
apice vmbonis c
multum ab hoc l
ad hunc *Vindicti*
tum tamen apice
tabulae donation
exhibet loco cor
dit illud I. G. ab
etur inde corona
te cum Regibus
mani, qui Const
compacta, et ge
CODINVS: (z)
et *margaritis*, post
erat, *triumphalis*
tab. V. n. 1. 2. 3.
Gandershemensi
demati, quod cor
que exhibeatur.
tori, nec non effi
peratorum adiun
ce connectitur sen
toni *Witichindus*
la, Epigraphe: †
OTTO II, O
parente, anno 96
perii declaratus,
quenti 967. 25. D
laetitia publice g
tigisse. Obiit C
chicancellarii Ot
(†) *Williso* seu
cellariis *Hildebo*
chicancellarii Ita
larios suos lohan
promiscue Imperi
Ottonum Monog
ratores hoc signu
cerae impresso, it
vero protomen cui
(e) secundum *Gand*
quod *HEINECCIUS*
baculum seu sceptru
bum imperialem cru
Romam esse dominat
existat et Imperator

(u) *WILHELMVS* Tyr
(s) In *Erklarungen*
(y) A *PETRO DIACON*
(z) De off. c. 6. n. 33.
(a) *AVLS GELLIUS*
(†) Anno 970. sic est
(††) Successit *Ruperto* a
(b) Hinc vocat se *Episcop*
(c) Apud *SCHANNATVS*
(e) Conuenit fere sigillum

Collum est nudum. Dextra vexillum praefert, adhxum hait e supra acutillimae, quali saepe vexilliter aliquem transfodit. Dux certe Bullionensis eo Rudolfum regni vsurpatorem transfodit. (u) Sinistra ostentat scutum, idque ex partibus eminentibus ac apice vmbonis conico compositum. Epigraphe: † OTTO DI GRA REX:— Non multum ab hoc sigillo discrepat Fuldense, quod Ven. Abbas SCHANNATVS tab. IX. ad finem *Vindictiarum Archivi Fuldensis* profert. Mentum heic nudum peraeque. Scutum tamen apice caret. Inscriptio et diadema conueniunt. Sigillum Ottonis I, a. 959, tabulae donationis coenobio S. Michaelis Luneburgico datae, Quedlinburgi adfixum, exhibet loco coronae circulum aureum, capiti circumdatum, citra ornamenta alia. Edidit illud I. G. ab ECKHART. (x) Corona patriciatu Romani fuit circulus similis. Dicitur inde *corona circuli patricialis*. (y) Credibile est, Reges Germaniae ex communi fonte cum Regibus Italiae ac Franciae hunc morem adhibuisse. Nam Imperatores Romani, qui Constantinopoli sedebant, corona utebantur, ad modum fasciae seu vittae compacta, et gemmis undiquaque referta. Numismata id ipsum passim loquuntur. CODINVS: (z) *Stemma olim appellatum diadema: id autem erat lata vitta, ex vnionibus et margaritis, posita quidem in Imperatoris fronte, sed circa cerebrum retro ligata. Si ex auro erat, triumphalis solebat dici.* (a) Ottonis primi sigilla tria regia protulit HEINECCIUS tab. V. n. 1. 2. 3. In primo caput caret diademate. Cetera conueniunt cum posteriori Gandershemensi. In secundo id existit peculiare, quod corona regalis congruat diademate, quod conspicitur in sigillo quarto Conradi primi, et corpus ipsum ad genua vsque exhibeatur. In tertio repraesentatur caput, recto totoque vultu obuersum spectatori, nec non effigies pectoris dextraeque decurtata. HEINECCIUS idem vnum Imperatorium adiunxit, in quo vultus totus offertur spectanti. Corona desuper in vertice connectitur semicirculis duobus. Barba est prolixior, et talis quidem, qualem Ottoni Witichindus tribuit. Dextra gestat sceptrum liligerum; sinistra ad pectus adpressa. Epigraphe: † OTTO IMPERATOR AVGVSIVS.

OTTO II, Ottonis primi filius, in Regem est electus anno 961. 26 Maji: et, viuo parente, anno 966 ad 22 Decembris seu IV aduentus Dominicam Romae, consors Imperii declaratus, a Iohanne XIII coronam Imperialem suscepit, quam ineunte anno sequenti 967. 25 Decembris, qui exordium anno nouo praebat, in summa festae diei laetitia publice gestauit. Ex eo plerisque visum, coronationem in natalibus Iesu contigisse. Obiit Otto a. 983. 7 Idus Decembris, sepultus Romae in aede S. Petri. Archicancellarii Ottonis II fuerunt in Germania 1) Ruodbertus, vsque ad annum 975, vsus (†) Williso seu Willigiso, Capellano Regis, Cancellario: 2) Willigisus, (††) vsus Cancellarii Hildeboldo Episcopo Wormatiensi. (b) Folcmaro, Folginato et Egberto. Archicancellarii Italici fuerunt Aubertus seu Hubertus, ac Petrus, qui nonnunquam Cancellarios suos Iohannem et Adalbertum iusserunt Caesarem in Germaniam comitari. Hi promiscue Imperialia Ottonis decreta ab a. 976. vsque ad obitum eius recognouerunt. Ottonum Monogrammata addidimus supra diplomatibus ipsis. Reges enim ac Imperatores hoc signum ipsi subnotabant: ac praeterea annulum suum sigillo medio, iam cerae impresso, imprimebant, adeo vt sigillum exhiberet tantum epigraphen; annulus vero protomen cum armis adiectis. Tria Ottonis II. reperi sigilla: primum *Fuldense*; (c) secundum *Gandershemense* ad a. 980, quod adtuli (d) in tab. III. fig. 12. Et tertium, quod HEINECCIUS exhibet in tab. V. fig. 6. Barba vbique eminent prolixior; dextra baculum seu sceptrum teres, cui impositus est globulus, praefert; sinistra ostentat globum imperialem crucigerum, signum orbis terrarum. Inualuit enim iamtum opinio, Romam esse dominam orbis terrarum et in terris praesidem regni Christi, cuius caput existat et Imperator et Pontifex Maximus, diuisione in Episcopatum externum et in-

Dd dd dd dd 3

ter-

(u) WILHELMVS Tyrius l. c.

(x) In *Erklärung eines Kleinodien-kästleins* §. 4. p. 5.(y) A PETRO DIACONO *Chron. Casinen.* L. IV. c. 119. p. 564.(z) *De Off.* c. 6. n. 33.

(a) AVLVVS GELLIVS L. V. c. 6.

(†) Anno 970. suc. esli: Hattoni, praefuit summae rerum vsque ad a. 976. *LATOMVS* p. 477.(††) Successit Ruperto a. 976. obiitque a. 1011. *LATOMVS* p. 478. sq.(b) Hinc vocat se *Episcopum et Cancellarium* ad annum 982. in *TRAD. FVLD.* 592. p. 243.(c) Apud SCHANNATVM in *Vindictis Archivi Fuldensis*, tab. IX. ad a. 975.(d) Conuenit fere sigillum apud SCHANNATVM *Trad. Fuld.* ad a. 982. p. 243.

ternum facta. Epigraphe: † OTTO IMP AVG. Sceptrum aequae ac crux, globo insistent, in singulis paullulum discrepat. Bullam Ottonis unam et alteram possideo, nondum publicatam.

OTTO III, Ottonis II ex Theophania filius, Rex Germaniae declaratus est Aquisgrani a. 983. 25 Dec. ac diademate regali ornatus: dignitatem Imperatoriam obtinuit Romae anno 996. 21 Maji. Obiit tandem a. 1002. 24. Ian. Paternae, quod est Romaniae (e) castellum, ex veneno, quum vigesimum ac secundum aetatis annum adigisset. Intestina ejus sepulta sunt Augustae Vindelicorum in Oratorio S. Vlrici; corpus vero Aquis ipso Paschali die. Archicancellarii fuerunt 1) *Willigifus*, ad annum vsque 998, vsus Cancellariis Hildeboldo, Episcopo Wormatiensi, et Bernwardo, Hildesheimensi: 2) *Heribertus* ab anno 998: 3) *Heribertus*, Archiepiscopus Colonienfis. Archicancellarius Italicus fuit *Petrus*, Episcopus Cumanus, vsus Heriberto et Henrico Notariis. (f) Sigillum Ottonis III Gandershemense habes ad annum 994, tab. III. fig. 13. quocum fere illud conuenit, quod *SCHANNATVS* in *Vindiciis Archivi Fuldenfis* tab. X. exhibet. Apex sceptri ac radiorum coronae in sigillo Gandershemensi similis est rosae, in qua aequaliter prominent quatuor circum calycem folia. In Fuldensi vides in eius locum substitutos vniones. Epigraphe vtrouque eadem: OTTO DI GRATIA REX. Littera T in nostro et aliis sigillis pingitur hac figura □ et L. *HEINECCIUS* duo eius sigilla profert Tab. V. n. 7. 8. Prius Nienburgense, a *KNAUTHIO* (g) datum, ad annum 996 pertinet, et videtur potius esse patris, quam filii. Posterius representat chlamydem, pro more fibulatam, in humero dextero, brachium loriatum ac pectus, faciem iuuenilem ac fere imberbem. Baculi loco dextra tenet sceptrum in lilium desinens; sinistra globum, nulla cruce instructum. (h) Ex hoc exemplo patet, filios nonnunquam patrum eiusdem nominis vsos esse sigillis. Quod ipsum monuimus circa alterum diploma Ludouici Saxonis. Subinde hoc factum esse, e multis sibi exemplis compertum, pronuntiat *HEINECCIUS*. Nec abhorret ab hac sententia *ECCARDVS*. (i) Bullam Ottonis III plumbeam adtuli ex Archivo Hildesheimensis ecclesiae cathedralis in tab. XVI. n. 3. In antica habes protomen caputque diademate, radiis refertissimo, instructum. Addita epigraphe: AVREA ROMA. Designatur praestantissima Roma, orbis terrarum Domina, gloria et apex Romani imperii. In postica adparet inscriptio: *Oddo Imperator Romanorum*. Bullam plumbeam maiorem ex Archivo Wirceburgensi protulit *Ioannes Georgius ECCARDVS*, (k) et quidem ad annum 1000. Monogramma adiectum dedi supra p. 603. In antica est Ottonis propeta, ad latus prospicientis. Caput per modum diadematis lauro per tempora est redimitum, ac taeniae ad ceruices dependent. Reliquum capitis, ad verticem coeuntis, mitra adparet contactum, cuius ora exterior vnionibus ac quatuor, per interualla quatuor aequalia, liliatis cuspidibus effulget. Epigraphe: OTTO IMPERATOR AVGVSTVS. In postica idem Otto, a fronte ad umbilicum vsque expressus, conspicitur, dextra lanceam humero irapositam sustinens, cui vexillum conuolutum desuper adhaeret: sinistra scutum, instar bufonitae lapidis inde ab umbone striis ornatum, tanquam ex puncto decurrentibus. Tempora, diademate seu fascia regali vineta, ostendunt duos laqueolos, in fronte paullulum prominentes. reliquum caput galea est cinctum, cuius exterior limbus, unionibus ornatissimus, in peniculantem desinit, extremis cincinnis vtriusque conuolutis ac in apicem a tergo confluentibus.

§. VII.

Ottoni III successit in regno ac imperio *HENRICUS II*, Dux Bauariae, quem elegerunt in Regem et coronarunt Franci et Mosellani Moguntiae a. 1002. 6 Iun. Saxones Merseburgi 25 Iul. Lotharienses Aquisgrani 8 Sept. Sueui 1. Oct. et Itali Papiac a. 1004. 12 Maji. Imperiale diadema sumsit Romae a. 1014. 27 Febr. vna cum coniuge *Cunigunda*. (l) Varias inde oriuntur Epochae, ad quas in diplomatibus diiudicandis omnino est

- (e) *VITA S. Meinwerci* c. 10. p. 521. To. I. Leibn. *ADELBOLDVS* in *Vita Henrici sancti* L. I. p. 431. *SIM, FRID. HAHN* in *Reichs-Historie* P. II. c. 5. §. 7. p. 149. sqq. (e)
 (f) *VGHELLVS Ital. sacr.* To. I. p. 414. 443. To. IV. p. 773.
 (g) *De Pagis Anhaltinis* p. 37. n. 61.
 (h) *HEINECCIUS* de *Sigillis Veterum* P. I. c. 9. §. 24. p. 92.
 (i) *Comment. rerum Francic.* To. II. Append. 1. n. 15. p. 890.
 (k) In *Animaduersionibus historicis et criticis ad Schannati Dioecesi et Hierarchiam Fuldensem*.
 (l) *Genealogiam Cunigundae* texuit I. D. *KOELERVS* in *Disp. de Familia Augusta Lucemburgensi* tab. I. p. 6. sqq.

est respiciendum
 dorum salutat
 Sepultus est Bam
 tus. Cunigunda
 Non Martii: t
 chancellarii pe
 larii Egilberto,
 DVS, *) vsus Ca
 Cancellarios Gun
 du seu Euerhardu
 nus vero fuit Erl
 duo exhibui ex gr
 alterum imperate
 in Tab. XVI. n. 4.
 repraesentatur.
 Vide tab. IV. fig.
 imposto vnione
 id desinit in lilium
 la superiminet.
 graphe: HEINRI
 dia, quibus subell
 egregie comment
 mydem, quam h
 fibulae interuentu
 rosae inerat; mate
 chlamydis orantur
 viros et summates
 in tabula X, Vindi
 quatuor radiis latic
 pius *Heinrichus*)
 Gandersheimen
 densi. Barba e
 circulis supra ve
 millimum huic e
 11. Exstant Ga
 Hinc dilucet, an
 fuisse adhibitos.
 qui putant, Rege
 gero. Errori ansa
 moratur, *Benedic
 pomum, circumdatu
 ferra. Indicatur du
 siendi Imperatorem
 tus inaugurandi Imp
 pallam auream, quali
 Episl. p. 679. inuestit
 teruit *GOTHFRED*
 haec huc faciunt:*

- (m) *MPRATORVS* in
 (n) *AVCTOR* *Vitae Me
 (o) I. D. KOELERVS* in
 (p) *NECROLOGIVM* et
 *) Praefuit rei sacrae al
 **) *LATOMVS*, cum o
 (q) Vide Sigillum apud
 (r) De *Tribus statuis Ca
 (s) *FABRETVS* *Inscript.
 (t) L. I. c. 5. inter *PITH
 (u) P. XIX. *Pant.* p. 365.***

est respiciendum. Accedit, quod Henricus II. a. 1014. 12 Maji Papiæ Rex Longobardorum salutatus (m) fuerit. Obiit tandem a. 1024. 13 Iulii Gronæ (n) ad Gottingam. Sepultus est Bambergæ in aede S. Petri et Pauli: Anno 1152. in sanctos coelites relatus. Cunigunda nequaquam virgo permanfit perpetua. (o) Ipsa excessit (p) a. 1039. 5 Non. Martii: tumulata Bambergæ: inter Divas relata anno 1201. Henrici II Archicancellarii per Germaniam fuerunt 1) *Willigisus* ad annum vsque 1008, vsus Cancellariis Egilberto, posthæc Episcopo Bambergensi, ac Guntherio: 2) *ERCKANBALDVS*, *) vsus Cancellariis Guntherio, Cunctatio et Withario: 3) *ARIBO*, **) qui adhibuit Cancellarios Guntherium et *Vdalricum*. Per Italiam Archicancellarius extitit *Eberhardus* seu *Euerhardus*, Episcopus Bambergensis, Cancellario vsus Henrico; Archicapellanus vero fuit *Erhardus*, Episcopus Bregientis, Cancellario vsus Theodorico. Sigilla duo exhibui ex grammatophylacio Gandershemensi, vnum regium, in *tab. IV. fig. 14*; alterum imperatorium, *fig. 15*. Aliud regium ex Archiuo Hildeshemensis obuium est in *Tab. XVI. n. 4*. In hisce aliisque Henrici II sigillis nouus adparet ritus. Ipse enim repræsentatur, throno insidens, puluino subiecto. Regium sistit Regem barbaturum. Vide *tab. IV. fig. 14*. Corona radiis octo conspicua, quorum alterni sunt celsiores ac imposito vnione ornati. Dextra sceptrum tenet, cruce *Stephanica* insignitum. Alibi id definitio lilium tricuspidatum. (q) Sinistra globum gestat adleuatum, cui crux nulla superiminet. Collum adparet nudum. Chlamys ad vmbilicum dependet. Epigraphe: *HEINRICHVS DI GRATIA REX*. †. Amiculum defluit ad ossa pedum media, quibus subsellium seu tabula subiacet. De coronis, sensim ad pompam progressis, egregie commentatus est *Iohannes Baptista Braschius*. (r) Romani et Occidentales chlamydem, quam Reges adhibebant ex purpura, super dextro humero connectebant fibulae interuentu; Orientales et Graeci super sinistro. (s) Fibulis plerumque figura rosae inerat; materia vero aurum. Ius Iustinianæ *Cod. L. II. leg. 1. ita: Fibulis in chlamydbus utantur iis, quæ solo auro et argento pretiosæ sunt*. Priuilegium hoc ad magnos viros et summates spectabat. In sigillo Imperatorio, quale *SCHANNATUS* quoque in *tabula X. Vindiciis Archiuo Fuldensis subnexa*, repræsentauit, corona est altior et quatuor radiis latioribus ornata, sceptrum liligerum. Epigraphe: † *HENRICHVS* (scilicet *Heinrichus*) *DI GRA ROMANORV IMP AVG*. Differt Imperatorium Gandershemense aliquantulum a Fuldensi. Nam globo Imperiali crux insitit in Fuldensi. Barba et prolixior est mystax super naribus prominet. Corona quatuor semicirculis supra verticem clauditur. vertici superiminet apex lilii sese explicantis. Simillimum huic est sigillum Corbeiensis et Treuirensis, apud *HEINECCIUM tab. V. n. 11*. Extant Gandersheimii plura Ottonum ac Henrici huius sigilla, plerumque diuersa. Hinc dilucet, annulos multos fuisse Regibus ac Imperatoribus nostris eosque promiscue fuisse adhibitos. Variant quoque passim ductus et signa epigrapharum. Falluntur, qui putant, Reges ac Imperatores ante Henricum II non vsos esse globo imperiali crucigero. Errori ansam suppeditauit locus *Glabri Rodulphi*, (t) in quo id tantum commemoratur, *Benedictum VIII Pontificem Romanum anno 1013 Henrico obtulisse aureum pomum, circumdatum per quadrantes pretiosissimis quibusque gemmis ac desuper aurea cruce inserta*. Indicatur dumtaxat, Papam tum vsum esse nouo symbolo inaugurandi seu inuestiendi Imperatorem. Antea enim corona suffecit inaugurationi. Additus nunc est ritus inaugurandi Imperatorem simul per globum aureum crucigerum, quem vocabant *pallam auream*, quasi ex *Ball, pila*. Innocentius III in epistola ad Henricum VI. *Vol. I. Epist. p. 679*. inuestituram describit, factam per coronam et *pallam auream*. Ritum edidit *GOTHOFREDVS VITERBIENSIS* (u) in historia Friderici primi. Eius verba hæc huc faciunt:

Aureus

- (m) *MPRATORIVS* in *Anecd. To. II. p. 204*.
 (n) *AVCTOR Vitæ Meinweri c. 89. To. I. Leibn. p. 556. NECROLOGIVM FULDENSE Schannati p. 478*.
 (o) I. D. *KOELERVS* in *Stemmatographia Augustæ Saxonica p. 44. sqq.*
 (p) *NECROLOGIVM coenobii S. Michaelis Bambergæ in SCHANNATI Vindem. list. Coll. II. p. 47*.
 *) Praefuit rei sacrae ab. a. 1011, ad annum 1020. *LATOMVS* p. 481.
 **) *LATOMVS*, eum obiisse a. 1031. tradidit, p. 482.
 (q) Vide Sigillum apud *SCHANNATVM Trad. Fuld. 599. p. 248*.
 (r) De *Tribus statuis Capitolinis in Romano Capitolio a. 1720. erectis, Romæ 1724. 4. c. III. §. 1-8. p. 19. sqq.*
 (s) *FABRETVS Inscript. antiqu. c. 5. n. 293. fol. 400*.
 (t) L. I. c. 5. inter *PITHOES scriptores rerum Francicarum*.
 (u) *P. XLX. Panth. p. 365. sqq. To. II. Pistorii, ed. Stravii a. 1726. fol.*

*Aureus ille globus POMUM vel PALLA vocatur,
Vnde figuratum mundum gestare putatur,
Quando coronatur, palla ferenda datur.*

§. VIII.

HENRICO II successit CONRADVS II, a terra Salica, ad Salam, qui Moenum in a fuit, sita, dictus. Ipse, ex Henrico seu Hezilone et Adelberta natus, Moguntiae diadema suscepit regium a. 1024. 8. Sept. Romae autem Imperiale a. 1027. (a) 26 Mart. Obiit Traiecti Frisiae a. 1039. 4. Jun. sepultus Spirae. Vxori fuerat iunctus Giselae, filiae Hermanni II. Ducis Alemanniae, quae olim nupserat Brunoni Comiti Brunsvicensi et postea Ernesto Duci Alemanniae. Ipsa a Conrado fuit ducta a. 1016. coronata Moguntiae a. 1024. 1. Oct. et Romae a. 1027. 26 Mart. defuncta a. 1043. 14 Febr. Reginae Archicapellanus fuit Wilhelmus, qui anno 1029 Werinhero, Episcopo Argentinenfisi, successit. (b) Archicancellariatum gessit 1) ARIBO, Archiepiscopus Moguntinus, promiscue Cancellariis Odalrico et Burchardo vsus: 2) defunctoque Aribone ad annum 1031, BARDO, *) cuius Cancellarii deprehenduntur Burchardus, Hugo, et Bruno. Archicancellariatum per Italiam nunc administrabant Archiepiscopi Colonienses, Piligrinus et Herimannus. Sigilla Cunradi sunt seu regia seu imperatoria. Regium adtulit Ven. SCHANNATVS in *Vindiciis Archivi Fuldensis* tab. adiecta XI. ac in *Trad. Fuld.* p. 245. Rex more Henrici II insidet throno, dextra tenens baculum, sinistra adleuans sceptrum liggerum satis breue. Epigrapha est huiusmodi: † CHVN RADVS DI GRATIA REX. Vtrisque de capite cincini capillorum dependent, recta defluentes. In aliis sigillis ipsius video ternos vniones, singulis cinnis insertos. Nos adtulimus *Zyllesantion* in tab. IV. fig. 16. quod diplomati ad annum 1026 dato fuit subiectum. Adtulit illud etiam HEINECCIUS in *tabula VI. n. 1.* Vnum Imperatorium, nec id integrum, debemus TENZELIO, (c) in quo conspicitur Imperator in folio sedens: altera manu tenens liliolum seu rosam; altera ostentat prehensum baculum regalem. Superfunt vestigia huius epigraphae: CVONRADVS DI GRA IMPERATOR. Dedit hoc HEINECCIUS tab. VI. n. 2. Baculus aureus erat quondam insigne Regum Carolingicorum gestamen, eumque WITICHINDVS (d) adnumerat insignibus Imperatorum, quae Romae adhiberi atque recondi solebant. Baculus eiusmodi ex malo arbore desumi consueuerat. (e)

§. IX.

Conradum II Salicum excepit filius, ex Gifela natus, HENRICVS, III inter Reges, secundus inter Imperatores eius nominis. Iussu patris a. 1028. in festo Paschali in Regem coronatus est Aquisgrani; diadema Imperatorium Romae a Clemente II in ipso Christi die natalitio a. 1046 suscepit. Obiit ipse a. 1056. 3. Non. Octobris Bothfeldae, ac sepulturam ad 5. Nou. Spirae obtinuit. Archicancellarii per Germaniam fuere Archiepiscopi Moguntini, et quidem Bardo vsque ad annum 1052 et postea Liupoldus. **) Cancellarii fuerunt complures. Enumerabo eos, quorum memoria in subfignationibus diplomatum fuit conseruata. Hofce inter referendi sunt Theodoricus, Praepositus Wormatiae ad S. Andream, et anno 1047 Episcopus Constantiensis: Eberhardus: Adelgerus, Episcopus Wormatiensis: Hartuicus, qui anno 1048 Episcopatu Bambergensi praefectus coepit, et Wintherius. Archicancellariatum Italicum administravit Hermannus, Archiepiscopus Coloniensis. Fit quoque mentio Guidonis, Archiepiscopi Mediolanensis, ad annum 1040. Hermannus Contractus ad a. 1047. p. 328: *Imperator praesules nonnullos constituit, inter quos Rauennati ecclesiae Hunfridum, Cancellarium suum in Italia, Constantiensi Theodoricum per alias prouincias Cancellarium suum et Archicapellatum et Aquisgrani praepositum, Pontifices fecit.* Sigillum huius HENRICI III Gandershemense vides expressum in *tabula IV fig. 17.* Ipse sese vocat inibi *tertium Regem*, initio facto ab Henrico Aucape. Sigilla regia quatuor protulit HEINECCIUS in *tab. VI. n. 3. 4. 5. 6.* quorum secundum

(a) *AVCTOR vitae S. Meinweri* c. 93. p. 557. To. I. Leibn. *ANNALES Hildesh.* ad a. 1027. Sed *VETVS CHRONICON* apud Muratorium *Anecdot.* To. II. p. 204. *Fuit coronatus Chunradus in Roma VIII Kal. Iunias, et percurrit Indict. XI. et anni -- 1028.*

(b) *ANNALES Hildesh.* ad a. 1029.

*) Praefedit ab a. 1031. ad a. 1051. quo obiit mense Julio. *LATOMVS* p. 483.

(c) *Suppl. II. Hist. Goth.* p. 338.

(d) *Annal. L.* II. p. 642. To. I. rer. Germ. Meibom.

(e) *MABILLONIVS de re diplomatica* L. II. c. 18. p. 144. *HEINECCIUS de Sigillis Veterum* P. I. c. 9. §. 39. p. 96.

**) Obiit a. 1059. 7 Id. Dec. *LATOMVS* p. 485.

cundum cum nostro
CVS HANNVS (e-
tus corporis habet al
desinens. Sinistra
put mitra opertum,
eminet globulus.
situat rotundo saxo
lupi. Sigillum ali
fil. 604. p. 251.
quidem indicari, nor
in tabula XI. *Vindiciis*
ex Archivo Hildesh
habet duobus: HE
ne Imperatorum cog
Conradus II eiusque
hibuerunt operosiora
ac imperatoriam sim
ricus enim tertius fig

Sigilla quatuor re
terio et quarto adpare
rius in primo additur:
ROCVS DEI GRACI
gnitatis Imperatoriae c
curet postergali vsque a
thronum vel sedile re

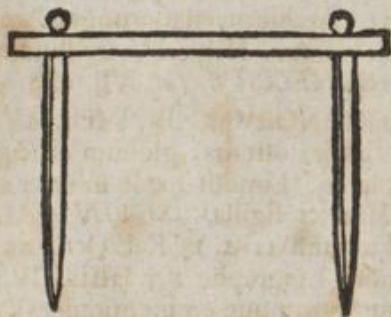
Dextra praefert sce
ter ad umbilicum supe
ror. inuitato et ab Epit
rem morem ac fitum c
sinistra praebet spectand
ones crispae vel exigui.
globum sinistra of
beturum repraesentat He
cium. Bullam plumbea
scriptio addita sigillis H
AVG. Ex Romae
rem Romae fuisse Domi
tumam tenebat. Obfu
tus in eo, geminum d
m et politicum. Ex he

To. I. *Collect. Monument.*

cundum cum nostro penitus conuenit. Produxit quoque vnum D. SIMON FRIDERI-
CVS HAHNIUS (e) ad annum 1044. Epigraphe haud est diuersa ab aliis. Sed habi-
tus corporis habet aliquid eximii. Dextra praefert baculum in tricuspdatum lilii florem
desinens. Sinistra erectum tenet baculum, cui globulus desuper est impositus. Cap-
ut mitra opertum, quae limbam ostentat, diademate ferrato insignem. In vertice
eminet globulus. Vtrimque ad aures a diademate prominent radii incurui. Pedes in-
sistunt rotundo saxo seu ligno. Amiculum pectori circumdatum, quale gestarunt Epi-
scopi. Sigillum aliud regium ad annum 1043 habes apud Ven. SCHANNATVS ad a. 1056
in *tabula XI, Vindiciis Archivi Fuldensis* subiecta. Ab eo non discrepat illud, quod nos
ex Archivo Hildeshemensis ad annum 1051 edidimus in *tab. XVI, fig. 5*. Epigraphe in
hisce duobus: HEINRICVS DI. GRA ROMANOR IMP AVG †. Alibi sese in ordi-
ne Imperatorum cognominum *secundum* vocat. Monogramma Henrici III alibi adtuli,
Conradus II eiusque successores vsque ad saeculum XIII medium monogrammata ad-
hibuerunt operosiora, quippe quae non nomen modo, sed dignitatem quoque regiam
ac imperatoriam simul significant. Cessarunt nunc ductus subscriptionum turriti, Hen-
ricus enim tertius signum hocce sigillo suo subsignato addidit:

Sigilla quatuor regia, ab Heineccio adlata, haud admodum differunt. In primo,
tertio et quarto adparet epigraphe: † HEINRICVS DI GRA REX. Post vocem *Hein-*
ricus in primo additur: TERCIVS. In secundo eoque nostro exstat epigraphe: † HEN-
RICVS DEI GRACIA III REX ROMANORVM. Vnde innotescit, candidato di-
gnitatis Imperatoriae certo ac heredi nomen fuisse *Regis Romanorum*. Solum in sigillis
caret *postergali* vsque ad Conradum III. Sigillum Henrici III, quod vocauimus primum,
thronum vel sedile regium repraesentat simplicissimum, hunc in modum:

Dextra praefert sceptrum liligerum; sinistra baculum. *Epomis* seu *chlamys* aequa-
liter ad umbilicum super humeros et inde porro eleganter conuergit, more antea, opi-
nor, inusitato et ab Episcopis ea aetate recepto. In sigillo regio secundo *chlamys*, ad ve-
terem morem ac situm conformata, conspicitur. Dextra sceptrum liligerum extollit;
sinistra praebet spectandum globum imperialem crucigerum. Corona vbique eadem:
crines crispi vel exigui. In tertio et quarto dextra refert baculum *aquiliferum*; impe-
rialem globum sinistra ostentat Imperatorium sigillum, quod SCHANNATVS protulit,
barbatum repraesentat Henricum, dextra qui globum crucigerum sustinet; sinistra ba-
culum. Bullam plumbeam Henrici III communicauit cum lectore in *tabula XVI, fig. 6*.
Inscriptio addita sigillis Henrici Imperatoris: † HEINRICVS DEI GRACIA ROMANOR
IMPR AVG. Ex Romae imagine vel potius figura palatii Romani satis constat, Impera-
torem Romae fuisse Dominum, quippe qui Papam confirmabat ac Romae iurisdictionem
summam tenebat. Obfuscauerat eam aetatem error, a sacerdotibus introductus, con-
sistens in eo, geminum dari dominatum eumque plane separatum, scilicet ecclesiasti-
cum et politicum. Ex hoc capite Victor II, potestati suae daturus fastigium, Bullis
E e e e e e plum-

(c) To. I, Collect. Monument. ineditorum. p. 72.

plumbeis suis aequae *Romam auream* repraesentavit. Obiter animadvertimus, hexametrum illum: *Roma caput mundi regit orbis frena rotundi*, dudum ab Imperatoribus fuisse adhibitum ante Fridericum II et Carolum IV. BENZO in *Panegyrico*, quo Henricum III. Imperatorem laudavit, Burchardum Episcopum vocat *patrem cancellariae*, c. 42. p. 1032. To. I. Menckenii. HENRICO III successit filius HENRICVS IV, natus anno 1050. II. Nou. Ipse in Regem Germaniae apud Triburiam a. 1053 fuit electus, et paulo post suscepit Aquisgrani diadema regale: Romae proclamatus est Imperator a. 1084. 31 Martii. Succubuit tandem turbis sacerdotum, qui in ipsum accenderant filium Henricum V. Obiit prae moerore a. 1106. 12 Aug. Leodii, ac Spirae demum a. 1111. 9 Aug. sepulturam inuenit. Regnum imperiumque amiserat Ingelhemii a. 1105. 31. Dec. Cum vxoribus Bertha et Adelheida coniugia discordiis plenissima fouit. Archicancellarii per Germaniam exstiterunt Archiepiscopi Moguntini; per Italiam Colonienfes; per Burgundiam Treuirenses. Cancellarii (*) ex variis locis adsciti. Henrici IV duo sigilla regia dedit HEINECCIUS *tab. VII. n. 1. 2.* Exstat sigillum eius quoddam, diplomati inhaerens, quod anno 1059 Wizenburgi datum. Vocat sese inibi Henricus *quartum Regem*, annumque 1059 numerat sextum ordinationis suae, quartum regni. Rex infidet throno; dextra praefert baculum, cui *avis* infidet; sinistra globum crucigerum ostentat. HENRICVM IV in dignitate summa excepit filius HENRICVS V, natus ex Bertha anno 1081, successor declaratus a patre a. 1099. 6. Jan. Aquisgrani: Romae ter coronatus, videlicet anno 1111. 10. Apr. (a) porro a. 1117. tandemque in die Pentecostes a. 1118. PETRVS DIACONVS L. IV. Chronici Casinensis c. 64. p. 486. *Henricus, die sanctae Pentecostes ab eodem Haeresiarcha (Burdino seu Gregorio VIII) coronatus, Liguriam rediit.* Obiit ipse Ultraiecti ad 23 Maji a. 1125 et postea tumulis progenitorum Spirae adgregatus fuit. Vxorem duxerat Mathildem, filiam Henrici I. Regis Angliae, ex Maria Scotica natam. De desponsatione ita habetur in *CHRONICO SAXONICO* ad a. 1109. p. 215. *Hoc anno fuit Rex Henricus ad Christi festum et ad Pascha in Normannia, et ante Pentecosten hanc in terram venit, suamque curiam in Westmynster tenuit. Ibi erant pactiones confectae et iuramenta praestita de filia sua Imperatori danda.* Nuptiae sunt celebratae a. 1114. 25. Dec. Moguntiae. Ipsa filiam peperit Bertham, vxorem Ptolemaei, cuius pater consul Romanus erat, nuptam a. 1117. Mathildis, marito orbata, denuo nuptias inuit et quidem cum Gaufrido Andegavensi a. 1128, obiitque a. 1167. 10. Sept. Rothomagi: sepulta in monasterio Beccensi. (b) Archicancellariorum eadem, ac sub Henrico IV, conditio. Cancellariorum mira fuit varietas. Henrici V sigillum regium produxi in *Tab. IV. fig. 18.* Imperatorum dedit HEINECCIUS *Tab. VII. n. 3.* In eo eminet inscriptio: † HEINRICVS. D. GRA. ROMANORVM. IIII. IMPR. AVG. Dextra tenet sceptrum, in rosam desuper diuergens; sinistra ostentat globum crucigerum. A latere throni vtroque prominent falconum capita. Limbus togae inferior est praetextus quadam inficta. Inueniuntur etiam alia Henrici figilla. SIMON FRIDERICVS HAHNIUS (c) profert diploma Henrici V ad annum 1114. 18. Kal. Octobris. Erfurti illud est datum. Adhaeret oblitteratum sigillum. Epigraphe: † HEINRICVS DI GRA ROMANORVM IIII IMP AVG. Loco falconum vtriusque eminentium exstant capita canina. Inueniuntur etiam figilla Henrici V imperatoria, in quibus is effigiem Christi dextra, effigiem mundi gestat sinistra, si credimus chartario Grauhoffiano. (d) Intelligitur per effigiem Christi crux fortassis, qualem vidimus in dextra Henrici *tab. IV. fig. 14.* Crux certe, lancea, sceptrum, globus ac corona ab Henrico IV fuerunt filio tradita, tanquam imperii insignia. (e) AVCTOR verae delineationis atque descriptionis globi imperialis, qui inter cetera sacri Romani Imperii insignia adseruatur, (f) adtulit cuiusdam Imperatoris numum, qui corona

*) Anno 1096 Caesar diploma promulgauit Pataui de Comitatu Bernhadi in Emescowa et Westfale, quod Humbertus Cancellarius recognouit loco Archiepiscopi Moguntini Routhardi. Vide *Auctarium diplomatum veterum* ad Lindenbrogii priuilegia ecclesiae Hammaburgensis p. 181.

(a) In die Dominica Quasimodogeniti. CONRADVS VRSPERG p. 255. GVILIELMVS Malmeburienfis de *Gestis Anglorum Regum* L. V. p. 167.

(b) KOELERVS in *Diff. genealogica de Familia Augusta Franconica* p. 64. 109.

(c) In *Collect. monument. ineditor.* To. I. p. 75.

(d) HEINECCIUS de *Sigillis* P. I. c. 9. §. 44. p. 99.

(e) CONRADVS VRSPERGENSIS p. 247.

(f) Cap. XVI p. 11.

corona eaque vniuersi
spicuos, infidet forni

in sinistra globum, i
in per fibulam ad me

qua Lebarium Impera
num III vocat Henri
perant Dei gratiam Ro
normam iam ante coron
est. (h)

Vocat nos sigillum
alia sunt regia; alia im
30. Aug. coronationem
Imperator demum anno
De Archicancellariis nil
annum 1132. p. 189.
nos desuit, qui iure d
galaburgensis huic officio
Tab. VII. n. 5. et Imper
epigraphe regalis sit:
Imperatoria vero haec
In nonnullis sigillis sui
ad tulu p. 171. sq. In pr
iam a Conrado II. Co
tonis, et simbruis vestit
in Galliam et inde in G
plane diuersum, in quo
tant Meichelbeckius et e

Excepit Lotharium
famine Sueviae, matre A
berit anno 1094. Euasi
lre. Diadema Romae ni
sionade, filia Berengarii S
lbericum. Ille admodum
stema elusa. Fridericus,
lps. Ipsi in vxorem obtige
Conradi III habes in *tab. IV.*
regale. Dextra tenet bacul
tant crucigerum imperiale
Iur sese non adpellauit ter

al. BERICVS P. II. Chron. ad.
PSHELLVS To. III. Ital. sac
Annal. Paderborn. L. VI. p. 6
DOLNERI Codex diplomaticus
p. 185.

corona eaque vnionibus loco fasciae ornata, ac radiis quatuor latoribus instructa, conspicuus, infidet fornici conuexo, dextra hanc crucem tenens

et sinistra globum, in medio linea quadam veluti signo Aequatoris bipartitum. Epomis per fibulam ad medium pectus constricta. Adparent adiectae litterae,

IO

quas Lotharium Imperatorem, Saxonem nempe, designare, auguror. Paschalis II ad annum IIII vocat Henricum V. *charissimum in Christo filium, Teutonicorum Regem, et per omnipotentis Dei gratiam Romanorum Imperatorem Augustum.* (g) Ipse sese vocauit *Regem Romanorum iam ante coronationem; nec minus eodem elogio ab aliis ante eam adfectus est.* (h)

§. X.

Vocat nos sigillum *LOTHARII* Saxonis. Vitam eius alibi explanamus. Sigilla eius alia sunt regia; alia imperatoria. Lotharius in Regem electus fuit Moguntiae a. 1125. 30. Aug. coronationem suscepit Aquisgrani ad 13. Sept. Romae vero proclamatus fuit Imperator demum anno 1133. 4. Iunii. Decessit ex hac vita anno 1137. 3. Septembris. De Archicancellariis nil noui contigit. Adde tamen locum Chronographi Saxonis ad annum 1132. p. 289. *Lotharius Longobardorum fines intrauit. Et quia Archiepiscopus Coloniensis defuit, qui iure debet esse Cancellarius in illis partibus, Norbertus Archiepiscopus Magadaburgensis huic officio deputatus est.* Regium Lotharii sigillum adtulit *HEINECCIUS* Tab. VII. n. 5. et Imperatorium n. 4. Differentia in vtrisque est nulla, praeterquam quod epigrapha regalis sit: † *LOTHARIVS. DEI. GRATIA. III. ROMANORVM. REX.* Imperatoria vero haec: † *LOTHARIVS. DEI. GRATIA. III. ROMANOR. IMPR. AVG.* In nonnullis sigillis suis regis Lotharius sese vocauit *secundum.* Confer ea, quae supra adtuli p. 171. sq. In praefens addo, cinno crinium complicato vniones tres esse insertos iam a Conrado II. Coepit hac praecipue aetate ritus adiungendi vniones baltheis, coronis, et fimbriis vestium. Ritus hastiludiorum, et vnionum in vestibus, ex Oriente in Galliam et inde in Germaniam processit. Sigillum Lotharii imperatorium, a reliquis plane diuersum, in quo nulli ex capite dependent crines vel peniculae, exhibuerunt Meichelbeckius et ex eo editores *Heisfi* To. II. Tab. III. n. 21.

§. XI.

Excepit Lotharium *CONRADVS* III, ex familia Stauffensi natus, patre Friderico I Comite Sueviae, matre Agnesa, filia Henrici IV Imperatoris ex Bertha. Lucem adspexit anno 1094. Euasit postea Dux Franconiae. In Regem fuit electus a. 1138. 22. Febr. Diadema Romae nunquam suscepit. Obiit a. 1152. 15. Febr. Vxore gauisus est *Gertrude*, filia Berengarii Senioris Comitis Sulcebacensis, ex qua genuit Henricum et Fridericum. Ille admodum puer a. 1147. Rex Germaniae electus, a. 1150. decessit, spe paterna elusa. Fridericus, Dux Sueviae, a sede dictus *Rotinburgicus* obiit a. 1167. 19. Aug. Ipsi in vxorem obtigerat *Rixa*, Henrici Leonis ex Clementia filia a. 1167. Sigillum Conradi III habes in tab. IV. fig. 19. Ipse folio vsus est in sigillis, cui est tessellatum postergale. Dextra tenet baculum, liliagerum vel cruce instructum; sinistra globum sustentat crucigerum imperialem. Vocauit sese plerumque *Conradum Regem secundum.* (i) At cur sese non adpellauit *tertium*? Causam nolim conicere in saeculi barbariem, quod fecit

Ee ee ee ee 2

(g) *ALBERICVS* P. II. Chron. ad. a. 1111. p. 217.

(h) *VGHELLVS* To. III. *Ital. sacr.* sub Archiepiscopis Pisanis in Vita Petri n. 41. p. 432. *SCHATENIVS* *Annal. Paderborn.* L. VII. p. 666. 199.

(i) *TOLNERI* *Codex diplomaticus* n. XLIX. p. 43. I. P. *LYDEWIG* in *reliquiis MSorum* To. II. n. 9. p. 185.

fecit *HEINECCIUS*. (k) Animaduertere liceat, interfuisse nonnihil illo aeuo inter *Regem Germaniae*, qualis fuit *CONRADVS I*, et inter *Regem Romanorum*, hoc est, designatum imperii Romani regnique Italiae successorem. Conradus III Italos habuit morigeros; Conradus I haud aequae. Epigraphe sigillorum Conradi III est huiusmodi: †CVNRADVS DI GRA ROMANORV REX II.

§. XII.

Conrado III extincto, *FRIDERICVS I*, *Barbarossa* seu *Ahenobarbus* cognominatus, successit. Ortu erat Comes et Dux Sueviae, dictus de *Stauffen*, *Hohenstauffen*, *Stauffenburg*. Fridericus, auus ipsius, ob uxorem Bertham, Henrici IV filiam, Ducatum Sueviae obtinuit. Pater fuit Fridericus II *Cocles*, natus 1090, successor in Ducatu Sueviae a. 1105, defunctus a. 1147. Matre vsus est *Iuditha*, filia Henrici Nigri, Ducis Bauariae et Wulfhildis Billungicae. Friderico II successit Fridericus III seu *Barbarossa*, qui in serie Imperatorum dicitur *primus*. Hic, anno 1152. 3 Non. Martii, Francofurti in Regem Germaniae electus, (l) ac proxima Dominica *Laetare* Aquisgrani ornatus est diademate regali. Anno 1155 Longobardicam et Romanam coronationem admisit. Obiit anno 1190 in expeditione Asiatica, 4 Id. Junii circa Seleuciam Syriae, haud procul ab ostio Orontis. Ossa eius a filio Henrico VI in templo Antiochiae ante aram S. Petri sunt sepulta; (m) caro et intestina apud Tarsum. (n) Sigillum eius habes ad a. 1188. in *tabula* nostra V. fig. 20. Epigraphe: † *Fredericus. Dei. gra. Romanor. Imperator. Augs.* Corona superne est clausa, a qua ad aures dependent duae fasciae, vnionibus insignitae. Solium gaudet *Postergali* ac statuminibus lateralibus. Epomidem ad initia pectoris coërcet bulla: limbum ornant margaritae: dextra praefert baculum nodosum liligerum, cui desuper crux insitit; dextra globum crucigerum, fascia veluti Aequatore distinctum, gestat. *HEINECCIUS* duo eiusdem formae figilla adfert (*) in *Tab. VIII. n. 3. 4.* eisque succinctam adiungit expositionem. Bullam auream Friderici protulit *MABILLONIVS*, (o) Conspicitur in ea effigies solita protomes ac epigraphe iam adducta. In postica offertur ad spectui ciuitas Romana cum perigraphe: ROMA CAPVT MVN-DI REGIT ORBIS FRENA ROTVNDI. Insigne Sueuicorum Ducum fuisse leonem, intelligo ex sigillo Friderici II monoculi, quod Cel. *KOELERVS* praefixit *Genealogiae familiae Augustae Stauffensis*.

§. XIII.

Progredimur ad sigilla Henrici VI, Philippi Sueui, Friderici II, Henrici VII Regis Romanorum, Conradi IV, ac Ottocari, Bohemiae Regis, qui sese pro Imperatore gerere studebat. *HENRICVS VI*, Friderici I ex Beatrice Burgundica natus, anno 1165 Noiuomagi primam lucis vsuram adspexit. Ipse a. 1169 Bambergae Rex Germaniae post Pentecosten electus est, coronatus Aquisgrani die XV sequentis Augusti. Regni Longobardici diadema a. 1186. 27 Ian. Mediolani obtinuit. Dignitate Imperatoria a. 1190 potitus, a. 1191 Romae feria Paschali diadema sumsit. Renuntiatus est Rex Siciliae a. 1189: coronatus Panormi anno 1195. 30 Nou. Obiit ad Messanam in vespera S. Michaelis a. 1197. 28 Sept. Panormi sepultus. Vxor ei dotis loco Siciliam vtramque adtulit, videlicet Constantia, filia Rogerii II posthuma, Regis Siciliae et Beatricis Comitis Roitestensis, nata a. 1154, quacum a. 1181 Moguntiae sponsalia iniit. Matrimonium ad a. 1186. 27 Ian. vsque dilatum. Procreatus inde Fridericus II a. 1194. 26 Dec. Constantia mater excessit a. 1198. 19 Nou. et in aede maxima Panormitana fuit sepulta. Sigilla Henrici VI omnino vidi duo, quae non multum a sigillis Friderici patris abluunt, excepto quod per diametrum adposita sint verba haec folio regali: REX SICILIAE. (p)

PHILIPPVS Sueuus, Henrici VI frater germanus et vterinus, electus est a. 1197 in Imperatorem variasque concertationes cum Ottone IV Brunsvicensi exercuit, defunctus a. 1208. 21 Junii Bambergae, vnde, sepultus licet esset, Spiram est transuectus. Vxorem duxit *Irenen*, filiam Isaacii Angeli Imperatoris Constantinopolitani ex prima

(k) In *Syntagm. de Sigillis Veterum* P. I. §. 49. p. 102.

(l) *OTTO FRISINGENSIS Chron.* L. VII. c. vlt. et de *Gestis Friderici I.* L. II. c. 1.

(m) *TAGENO* in *descriptione expeditionis Asiaticae* p. 410. To. I. Ficheri.

(n) *OTTO DE S. BLASIO* c. 35.

(*) P. I. c. 9. §. 50. p. 102. sq.

(o) *Suppl. I. de re diplom. adpend.* 2. n. 15.

(p) Superest sigillum Henrici in *Diplomate*, a. 1195. ad senatum Hildeshemensem Frankenvordii dato. Sed non licuit typum eius obtinere. Diploma habes apud C. *LVNIGIVM* in *Spicil.* eccles. P. II. p. 258.

conuige et sponsa Rog
uit. Ipse obiit a. 120
Philippi haecenus vidi
In fine dependet ex filo
non curri; ab altera
viam moniti. (*)

FRIDERICVS II.
a. 1200. diadema regal
annoque a. 1212. M
diadema nactus. Ipse
Bertham quoque Re
Constantiae a. 1250. 12
nibus et concubinis
Armeniae et sanctia
rum Panormi adsciuer
Panormi obtinuit. Se
gis Hierosolymitani et
mensis Nouembri in op
vocat scriptores *Isabel*
golfimensis, natam a. 1
tribus in partus difficult
cincte abbi dedimus.

eius auctores adpellant
ac Theodorae Graecae,
Ottocaro, Regi Bohemia
felde humata. Henricu
nauerat Austriae; sed a
Henrici filius vocabatur
ricus II genuit a. 1228
gem Romanum a. 1237
ha, Fungiaeque sepult
nae, et Agnetis Palatin
uit nuptias cum Mainz
defuncta a. 1270, et in
Italiam adpellatus *Conrad*
reditate vtriusque Sicili
rolo Galliarum Princip
sis repetitum irent, vte
capite plexus est a. 126
nina Lanzenfi, Blanca,
dem adripuit Siciliam,
1265. 26 Febr. Vxores h
is Sabaudiae, posteriore
nsterunt sequentes: *Co*
Conradini declarationem,
Margaretam et filios hosce
pauis. (r) Inter haec *OT*
te, dignitatem regni Gern
cepit Fridericus II titulos
cepto. Sibi enim adscrip
tu dedit *HEINECCIUS Ta*
structo, ornatus pallio ta

In *Vita S. Engelberti* p. 12.
Viri nobilissimi, qui nuper
emiserunt, sigilla Imperato
exhibuerunt To. II. Tab. III.
Singula haec solidis testimoni
Augustae Stauffensis, Alton

coniuge et sponfa Rogeru IV Regis Siciliae, a. 1196, quae ipsum filiabus quatuor beavit. Ipsa obiit a. 1208 mense Decembri, in monasterio Loricensi humata. Sigillum Philippi hactenus vidi nullum. Auream eius bullam ita describit *GELENIVS*: (q) *In fine dependet ex filo serico sigillum aureum, ab una parte habens templum tergemina insignitum turri; ab altera parte sedet Imperator in folio regio, tenens dextra sceptrum, sinistra orbem mundi.* (*)

FRIDERICVS II, Henrici VI filius, vtriusque Siciliae Rex a. 1191. factus, Panormi a. 1200. diadema regale suscepit. Fuit ipse etiam in Regem Germaniae a. 1195 electus denuoque a. 1212, Moguntiaeque ad 6 Dec. inauguratus, Aquisgrani a. 1215. 25 Julii diadema nactus. Ipse euasit Imperator Romae a. 1220. 22 Nou. et, fortunante Deo, per Iolantham quoque Rex Hierosolymorum ac Iudaeae. Obiit ipse in castro Florentino Capitanatae a. 1250. 13 Dec. in Fungia sepultus. In factis eius memorandum, quod uxoris et concubinis adfluxerit. Vxor prima vocatur *Constantia*, filia Alfonsi II Regis Arragoniae et Sanctiae Castellanae, vidua Emerici Regis Hungariae, quam sibi in totum Panormi adsciuerat a. 1209. mense Februario. Ipsa decessit a. 1222 ac sepulcrum Panormi obtinuit. Secunda vxor fuit *Isabella* seu *Iolantha*, filia Iohannis de Frienne, Regis Hierosolymitani et Iolanthae Hierosolymitanae, desponsata a. 1223, ducta a. 1225 mense Nouembri in oppido Brundusii, quam amisit in puerperio a. 1228. Tertiam vocant scriptores *Isabellam* filiamque Iohannis sine terra, Regis Angliae ac *Isabellae* Engolismensis, natam a. 1214, deductam a. 1235. 20 Julii. Ipsa obiit a. 1241. Kal. Decembris in partu difficultate. Ex *Constantia* natus fuit *HENRICVS VII*, cuius vitam succincte alibi dedimus. Obiit ipse in carcere Siculo a. 1242 mense Februario. Vxorem eius auctores adpellant *Margaretam*, quae exstitit filia Leopoldi gloriosi, Ducis Austriae, ac Theodora Graecae, et ab ipso Norimbergae a. 1225 fuit ducta. Ipsa secundo nupsit Ottocaro, Regi Bohemiae, a. 1252, a quo a. 1260 repudiata decessit a. 1273, in Lilienfelde humata. Henricus ex ea suscepit a. 1250 *Fridericum*, quem auus Ducem destinauerat Austriae; sed annus sequens spes aui patrisque funesta morte subruit. Alter Henrici filius vocabatur *Henricus*, itidem fato praemature extinctus. Ex *Isabella* *Fridericus II* genuit a. 1228 *Conradum IV*, mense Aprili natum ad Adriam, et postea in Regem Romanum a. 1237 Viennae electum. Obiit *Conradus* anno 1254. 21. Maji in Apulia, Fungiaeque sepultus est. Vxor ei fuit *Elisabeta*, filia Ottonis Illustris Ducis Bauariae, et Agnetis Palatinae, a. 1246 ducta. Ipsa, marito superstes, posteriores celebrauit nuptias cum *Mainhardo III* Comite Goeritiae, Tirolis et Carinthiae a. 1269. 6 Octobr. defuncta a. 1270, et in monasterio *Stams* humata. *Conrado* fuit filius cognominis, ab Italis adpellatus *Conradinus*, Rex Hierosolymitanus et Siciliae, ac Dux Sueviae. Ab hereditate vtriusque Siciliae ad eunda papa ipsum exclusit, eamque, de alieno liberalis, *Carolo Galliarum Principi* donauit. Quam quum *Conradinus* aequae ac *Fridericus Badensis* repetitum irent, vterque, Pontificis atroci instinctu, a *Carolo Andegavensi* captus et capite plexus est a. 1268. 29 Octobris. *Manfredus* ex concubina *Friderici II*, *Marchionissa Lanzensi*, *Blanca*, natus a. 1236, exstitit primo Comes Lanceae et Princeps Tarenti: dein adripuit Siciliam, cuius Rex Panormi a. 1258. 11 Aug. declaratus fuit. Decessit a. 1265. 26 Febr. Vxores hic duas duxit, priorem *Beatricem* a. 1247, filiam *Amadei* Comitis Sabaudiae, posteriorem filiam *Vatazi*, viri in Graecia illustris. Liberi *Manfredo* exstiterunt sequentes: *Constantia*, vxor *Petri III* Regis Arragoniae, et Siciliae postea per *Conradini* declarationem, a. 1300. 9 April. defuncta, *Margaretha*, et filii nonnulli. *Margaretam* et filios hosce *Carolus Andegavensis*, nouus Neapolitanus Rex, duxit captiuos. (r) Inter haec *OTTOCARVS*, Rex Bohemiae, qui viduam *Henrici VII* duxerat, dignitatem regni Germaniae vsurpauit, quam ei detraxit *Rudolfus Habsburgicus*. Coepit *Fridericus II* titulos in epigraphe sigillorum cumulare, more nouo necdum plane recepto. Sibi enim adscripsit dignitatem Regis Hierosolymorum et Siciliae. Sigilla eius tria dedit *HEINECCIVS Tab. II. n. 1. Tab. XVII. n. 1. 2.* Infidet Rex folio pulcherrime exstructo, ornatus pallio talari, ad summa pectoris fibulae interuentu clauso, dextra

Ee ee ee ee 3

tol-

(q) In *Vita S. Engelberti* p. 32.(*) Viri nobilissimi, qui nuper *HEISSII* librum: *Histoire de l'Empire*, a. 1733. 8. Amstelodami Tomis VIII emiserunt, sigilla Imperatorum singula conquisierunt, apud alios excusa. At *Philippi* sigillum haud exhibuerunt *To. II. Tab. III. fig. 25.*(r) Singula haec solidis testimoniis comprobauit *Celeberr. IO. DAVIDES KOELERVS* in *Genealogia familiae Augustae Staufensis*, Altorf. 1727. 4.

tollens baculum et nodosum et crucigerum, sinistra vero globum, decoratum cruce. Perigrapha est huiusmodi: † FRIDERICVS. DI. GRA. ROMANOR. REX. SEMP. AVGVST. REX SICILIE. In altero sigillo adparent ornamenta, ex capillis pendula, quae adornant tempora. Chlamys super humerum dextrum est reiecta. Solum paululum a priori discrepat. *HVEBERVS* in *Austria ex Archivis Mellicensibus illustrata* Tab. III. n. 4. ad annum 1231 exhibet Friderici sigillum imperatorium. Deest in eo postergale. Corona constat ex radiis separatis et ad verticem coeuntibus. Tertium Heineccianum sistit quoque Imperatorem, sed ad a. 1230, conspicuum corona imperiali crispisque capillis prolixè defluentibus. Perigrapha est: † FRIDERICVS DI GRA IMPERATOR. ROMANORV SEMP. AVGVSTO. A dextra folii parte leguntur haec: I REX; a sinistra: IERIM. Intellige, notari voces: *Et rex Ierusalem*, 0770 IV et *FRIDERICVS* II coeperunt uti titulo: *Semper Augustus*, idque in sigillis. Bullam auream Friderici adtulit vel potius descripsit *Ioannes Mabillonius*. (s) In postica conspicitur vrbs Roma, cui adscriptum in circulo: *Roma caput mundi regit orbis frena rotundi*. In antica visitur effigies, sigillo, quod diximus, primo impressa. Perigrapha: † FRIDERICVS DI GRA ROMANOR REX ET SEMP AVGVSTVS ET REX SICILIE. Henricus VII, filius Friderici, vtitur interdum cognomine *Ducis Sueviae* in sigillo, aliquando id omittit. Sigillum eius exhibet *HEINECCIUS* tab. IX. n. 1. Perigrapha est huiusmodi: † *Henricus. Di. gra. Romanorum Rex et semper Augustus*. Ad latera folii simplicioris additum: *et Dux Sueviae*. Chlamys, more antiquo efformata, veneratione spectatorem adfcit. Dextra sceptrum gestat, lilio duplici eximium; sinistra praefert globum crucigerum. Aliud omnino sigillum adhaeret diplomati, de quo nuper Neo-Hildeshemium cum Praeposito Episcopaliū Canonico contendit. Perigrapha est eadem. Verba: *et dux suetiae*, plane absunt. Ex crinibus, quod peculiare, funiculi vtrinque dependent, qui in tres vniones vel gemmas adhaerentes desinunt. Scepro superimmet crux. Diploma, quod olim Henrico V tribui, sic habet:

„H. Dei gratia Romanorum Rex et semper Augustus. Vniuersis ad quos presens scriptum peruenerit gratiam suam. et omne bonum. Cum imperialis magnificentia omnibus aliis (t) superemineat. liberalitatem nostram decet esse precipuam maxime circa loca relligiosa. Et viros Viros ecclesiasticos. Vt grata eis conferamus subsidia. ipsum honorantes. ad cuius sortem electi sunt et ministerio mancipati. Vnde nos ad instantiam et petitionem C. Prepositi maioris Ecclesie in Hildensem, ciuitatem nouam inter Hildensem et Losbeke constitutam liberam esse censemus. eam ab oneribus et muneribus eximentes. vt telonia et praestationes. quas debent. nulli hominum persoluant. sed soli Preposito maiori. qui fuerit pro tempore. quo ad omnem utilitatem et reuerentiam semper subsint et in eius deuotione permaneant. Liberum etiam Preposito fit in eadem ciuitate ordinare officia in mechanicis et aliis professionibus. et magistratos officiorum instituere. qui ad ipsum habeant respectum et eius tantum obseruent iudicium. Indulgemus etiam eidem ciuitati semel in anno *nundinas* scilicet in festo beati Lamberti et forum semel in septimana, scilicet die dominico vel alio. quem sibi vilem viderit et commodum. Omnes etiam ad *nundinas* predictas et forum venientes et inde recedentes nostre magnificentie gaudere volumus defensione. Vt autem hec nostre indulgentie ordinatio rata et inconuulsa permaneat. eam sigilli nostri impressione muniuimus et ab omnibus firmiter precipimus obseruari. Datum apud Herbipolim X Kalend. Decembris Indictione XV.,

Haesito circa *imperialem magnificentiam*, circa defectum recognitionis ac subscriptionis, defectumque testium et omissionem anni epochae christianae, monogrammaticae. Henricus, vt verbo dicam, nil potuit adprobare vel firmiter constituere, ni ordines Imperii aduerent, et eorum nonnulli subscriberentur, vel pater Fridericus robur constitutioni adderet.

CONRADI IV sigillum idem *Heineccius* adfert in tab. IX. n. 2. in quo legis haec in peripheria: † *Conrad diui Augsti. Impri. Fridci filio. Di. gra. Romanor. I rege electo*. Circa solum in orbe exstant haec: *o o heres. Ierim. i. e. heres Ierusalem*. Eandem appellationem inuenis apud *Browerum* To. II. *Annal. Trevir. L. XVI. §. 6. p. 137.* Conradus

(s) De re diplom. L. II. c. 16. n. 16. p. 141. Conf. *MATTHAEVS PARIS* p. 246.

(t) Nullum *Iota* haec habet superimpositum *punctum*. Geminato *iota* duae obliquae virgulae incumbunt,

radus sese enam vocauit
das den Hänge Würtemb
Sedet Conradus,
seu scilicet, cui postter
nero sinistro fibulata c
imperialem, OTTOC
Hilicofibus illustrata
mis Regis Romanor
om magnificentia con
egrum. In altero ad
PHILIPPVM II, Rege
et introduxisse morem
Wardo I. Rege Ang
ante saeculo XII, ac si
LUDOVICVS, anno 1
gestamine eius adhivi
quae vox celeriter pron
in hys) in scuti ornatu
LVM VII, qui ternarim
existit exemplo. Ex e
que Ludolfum cum Od
ctum. Nam Ludolfo eq
centum. et Odae tres g
rant fuisse ex gente Fran
Francia Orientali fuisse or
is specimen insigne, qu
quisque colligere valet.
ad annum 1195 vocari Co

Sigillum Ottonis V
dato, quod in medium
licis dependentes, lon
duplicem seu metropol
in tab. IV. fig. 14. Ex
ex altero. Perigrapha
ROMANORVM IMPEI
Caesar teneret insignia r
secutus, magnificentior
a: vniones subfello sur
his. Crux est duplicata
tant Dominum *Lunob*
mensuicentium solido,
hys, cui *luna* bicornis est
hys inuoxo. Infra procu
luna coniugis (2) respicio
MARIA. DEI. GRACIA. R
semper Augustus, semper Aug
adridere coepit ad maie
OTTONEM signis lun
lunam ac luna co

BERNARD MONTEAVCO
rina Lips. a. 1731. Not. p.
CAROLVS de FRESNE in G
Regium Ottonis sigillum de
Otto Di gratia Rex. Abest i
L. G. de ECKHART in Erelar
HEINECCIUS de Sigillis Vetera

radus sese etiam vocavit *Regem Ierusalem et Sicilie*. Vide I. G. Kulpifium in *Deductione, das dem Hause Württemberg das Reichs-Panner-Amt zustehe. Beylage. B.*

Sedet Conradus, quantum ad effigiem eius in sigillo expressam adinet, in throno seu sedili, cui posttergale est nullum, imberbis, corona redimitus, chlamyde in humero sinistro fibulata conspicuus, gestans dextra sceptrum liligerum, sinistra globum imperialem, OTTOCARI sigilla duo exhibet Philippus Hæberus in *Austria ex Archivis Mellicensibus illustrata Tab. IV. n. 4. ad a. 1264. et Tab. V. n. 6. ad a. 1269.* Abest quidem titulus Regis Romanorum seu Imperatoris. Sed solum tamen est regium, ac diadema cum magnificentia coniunctum. Dextra tenet baculum liligerum, sinistra globum crucigerum. In altero adstat scutum, repraesentans aquilam. De cetero notandum est, PHILIPPVM II, Regem Galliae, *florem lilii* nunc primum in contra-sigillo adhibuisse, ac introduxisse morem deponendi barbam apud Reges Francorum. (u) Suscepit is cum Richardo I. Rege Angliae, expeditionem in Orientem ad Palaestinam tuendam, exente saeculo XII, ac signo peculiari tum indubie in scuto usus fuit. Antecessor ipsius LUDOVICVS, anno 1180 denatus, *rosam auream* ab Alexandro IV Papa accepit et ex gestamine eius adhibuit *Flori* cognomen. Ipse porro, ut adusionem ad *florem* et *Louys*, quae vox celeriter pronuntiatur per *Lys*, ostenderet, primus *flores gladioli* seu *iridis* (i. e. *les lys*) in scuti ornatu inuexit. Numerus horum florum variauit vsque ad CAROLVM VII, qui *ternarium* (x) constanter vsurpauit et eo nomine successoribus singulis exstitit exemplo. Ex quo patet, effigiem, quae est obuia in templo Gandefiano, quaeque Ludolfum cum Oda vxore repraesentat, saeculo demum XV vel XVI fuisse pictam. Nam Ludolfo equus pro insigni est adtributus ex ornatu scuti Ducum Brunsvicensium, et Odae tres gladiolorum flores adiecti fuerunt. Odam enim maiores audierant fuisse ex gente Francorum. Sed recordandum fuisset, ipsam ex Franconia seu Francia Orientali fuisse ortam, nequaquam ex Francia Occidentali seu Gallia. Ruditatis specimen insigne, quam multiplicem olim Gandershemium ostentabat, hinc facile quisque colligere valet. Obiter animaduerto, Conradum, Episcopum Hildeshemensem, ad annum 1195 vocari *Cancellarium aulae Imperialis*.

§. XIV.

Sigillum Ottonis IV (*) habes in *tab. IV. fig. 21.* Adhaeret id diplomati, a. 1216. dato, quod in medium adtulimus p. 385. Corona est singularis. Exhibet enim ipsa fascias dependentes, longe accuratius, quam cetera sigilla. Sceptrum desinit in crucem duplicem seu metropolitanam, qualem fere expressam vides in Henrici II sigillo, adlato in *tab. IV. fig. 14.* Ex altero latere sol imminet Imperatori; Luna bicornis seu falcata ex altero. Perigraphae habet aliquid eximii et est talis: † DEI GRATIA: OTTO: ROMANORVM IMPERATOR: ET SEMPER AVGVSTVS: Quum Philippus Anticaesar teneret insignia regni Germaniae; Otto IV, Orientalium Imperatorum morem secutus, magnificentiora in sigillo suo fecit singula. Corona desuper vnionibus ornata: vniones subfello sunt nitore: posttergale minus altum eminet vnionibus supra positus. Crux est duplicata: globus cruciger gemino Aequatore cinctus. Sol et Luna notant Dominum *Luneburgensem*. Hoc comprobari posse, adparet ex numo Ducum Brunsvicensium solido, cuius antica refert turrin inter duo capita eisque subiunctum *solem*, cui *luna* bicornis est obuersa. In postica eminet crux e ramo, frondium quatuor stirpi innixo. Infra procumbit *leo*. (y) In hac sententia obfirmor, dum sigillum MARIAE coniugis (z) respicio, cuius etiam caput sol et luna cingunt, addita epigraphae: MARIA. DEI. GRACIA. ROMANOR. IMPERATRIX. SEMP. AVGVSTA. Formula: *Semper Augustus, semper Augusta*, Graecis inde a saeculo II vsitata, Henrico VI et Ottoni IV adridere coepit ad maiestatem Imperatorum Graeciae adaequandam. Qui coniectant, OTTONEM signis lunae et solis respexisse ad indolem regni Christi, quod cum diuturnitate solis ac lunae comparatur Pf. LXXXIX, 37. 38. ei improbabilia non profertur.

(u) BERNARD MONTFAUCON To. II. *Monument. Monarchiae Francicae* p. 110. ACTA ERVD. Latina Lips. a. 1731. Nou. p. 496.

(x) CAROLVS du FRESNE in *Glossar. Lat.* p. 703. 704. 719.

(*) Regium Ottonis sigillum dedit Heineccius, et ex eo Editor Heiffii To. II. tab. 3. n. 24. Perigraphae: *Otto Di gratia Rex.* Abest sol et luna.

(y) I. G. de ECKHART in *Erklärung eines alten Kleinodten-kästleins* tab. III. n. 23. p. 46.

(z) HEINECCIUS de *Sigillis Veterum* tab. 8. num. 6. et Part. I. c. 9. §. 53. 54. p. 104. sq.

ram, similia vero globum, decoratum
VICVS. DA. CIA. ROMANOR. REK.
gillo adparet vnam, et capilli p
humerum dextrum est rursu. Solu
a Austria ex Archivis Mellicensibus
i sigillum imperatorum. Ipsi in eo p
et ad verticem coronato. Titulum h
ad a. 1230, consuetum ornata inveni
rigraphae est: † FIDELICVS ET GAL
VSTY. A dextra sciti parte leguntur
tari voces: Et rex Ierusalem. OTTO
per Augustus, idque in sigillis. Solu
i Mellicensibus. (s) In postica vnionibus
que modo regis vni frons veniat. In
mo impressa. Perigraphae: † FIDELICVS
AVGVSTVS ET REX SICILIE. In
tine Ducis Suanis in sigillo. Ipsi
VS tab. IX. n. 1. Perigraphae est hanc
Augustus. Ad latera solis similitudo
tquo efformata, veneratione ipse
eximium; sinistra praefert globum
lunari, de quo super N. Hildeshem
tendit. Perigraphae est eadem. In
ad peculiare, fimbriis vtriusque
tes desinunt. Sceptrum supereminet
bet:

gibus. Vniuersis ad quos profertur
am. Cum imperialis magnificentiae
tam deest esse vniuersum maxime cir
a. Vi gra in vniuersam fimbria.
et ministerio nationum. Vnde ad
Excolle in Hildeshem, vniuersam no
liberam esse vniuersam. tam de vniuersi
tiones, quas debent. nulla hominum pe
ro tempore, quo ad omnes vniuersi
tione permaneat. Liberum enim
mechanicis et aliis professionibus. et
abest respectum et eius tantum ob
cipitari semel in anno vniuersum solue
a, solliciti de domo vel alia. quae
ad mundum predictis etiam res
ndere volumus defensione. Vi a
nulla permaneat. tam sigilli notis
recipimus obseruari. Datum apud

ta defectum recognitionis ac fobles
epochae christianae, monogram
probare vel firmiter confirmare.
obscenderent, vel pater Fridrich

fer in tab. IX. n. 2. in quo legitur
di filij. Di. gra. Romanor. Imperatorum.
Ierusalem. i. e. beris Ierusalem. Imita
nal. Trevor. L. XVI. §. 6. p. 171.

MEVS PARDI p. 246.
caluato loca date oblique vniuersum

runt. Nolim tamen infitari, haec ad *MARIAM* Reginam vix quadrare. Ad annum 1210 Conradus Episcopus Spirensis dicitur *imperialis aulae Cancellarius*.

§. XV.

Progredimur ad sigillum *WILHELMI*, Regis Romanorum ex Heineccio exhibitum in nostra *tabula V.* et *fig. 22.* (*) Fuit is filius *Florentii*, Comitis Hollandiae, ac *Mathildis* Brabanticae, Lugduni Bataurorum natus. Patrem amisit sexennis. Vir factus, duxit uxorem *Elisabetam*, filiam *Otonis Pueri*, Ducis *Luneburgensis*, quae anno 1252 obiit, tumulata in monasterio *Burghensi*, si *Ioanni a Leidis* (a) fides est habenda. Ipse fuit in festa *S. Michaelis* die, in functu *Pontificii* legati, apud villam *Weringhia* intra regionem *Episcopatus Coloniensis*, Rex Romanorum proclamatus. (b) Coronam suscepit *Aquisgrani* a. 1248 Kal. Nouembr. Romam non venit. A *Frisiis* percussus interiit a. 1255. 5 Kal. Febr. Sepulcrum eius a. 1282 in *Frisia* proditum et corpus inde in *Midelburgense* coenobium fuit translatum. (c) Monogramma *Wilhelmi* habes supra p. 199. Sigillum *Richardi* exhibuit *Gundlingius*. Vide *HEISSII Histoire de l'Empire* ed. 1733. Tab. IV. n. 29. ubi numi *Alphonfi* et *Adolphi* n. 30. 32. itidem occurrunt.

§. XVI.

Vocat nos ad sese, qui funesto interregno posuit terminum, *RVDOLFFVS* Habsburgicus, filius *Adelberti* seu *Alberti IV.* Comitis *Habsburgi* et *Landgrauii Alsatiae*, nec non *Heilwigis*, filiae *Vlrici* Comitis *Kiburgiensis*. Is successit anno 1240 parenti extincto in *Lantgraviatus*: Comitatus demum aliquot post annis accessit, *Alberto* fratre extincto Comitatu: tandem honor regalis adiectus. Hisce ex causis tria diuersissima *Rudolfi* habemus figilla: nempe 1) *Lantgrauicum*, 2) *auctum*, et 3) *regium*. Exhibuit ista *IOANNES GEORGIUS ECCARDVS* in *Originibus* familiae *Habsburgo-Austriacae* in *tabula* ad pag. 83. In primo *Rudolfus* infidet equo frenato et adornato, galeatus per totum caput sine ornatu, dextra gladium strictum attollens, sinistra gestans scutum quod *leonem* repraesentat. Inscriptio ad oram extimam circularem sic habet: S. COMITY. RVDOLFI. DE. HABS-PVRG. LANDGRAVII. ALSATIE. In secundo eadem conspicitur imago, eadem inscriptio. Sed scutum est triangulare, caput galea indutum, quae *leonem* coronatum et a tergo pennas pauonum erectas offendit, area vero media circa equum quinque lilii seu *gladioli* floribus est obsita. Tertium sigillum exhibent etiam *Heinecius* (d) et *Weckius*. (e) Rex in eo infidet folio, dextra praefereens baculum liligerum, sinistra crucigerum globum ostentans. Epigraphe: *Rudolfus Dei gracia Romanorum Rex semper Augustus*. *Alberti*, *Austriae* Ducis, ex *Rudolfi* nati, sigillum regium non vidi; Ducale exhibuit *HVEBERVS*. (f) In eo exstat inscriptio: † ALBERTVS DEI GRA DVX. AVSTRIE. ET STYR. DE HABSVRG. ET KIBVRG. COM. LANTGRAVIVS ALSAC. Ipse adparet sedens in equo subsiliente, phaleris ornato prolixis: regit sinistra frenos gestatque ea scutum triangulare: dextra effert vexillum, in cuius aplustro adparet animal, quod capite serpentem, reliquo corpore et cauda, *leonem* refert. Caput galea est obiectum, alisque pauonum arrectis ornatum. Ad equi scapulam a lumbos dependent scuta aequae triangularia, quae *leonem* visentibus offerunt. Scutum, quod sinistra sustentat, in tres areas est diuisum. Superiora sunt tesselata: media ordinem *quincuncis* praebent: pars inferior, in apicem concurrens, omni caret figura. Fascia, quae quicuncis ordinem heic repraesentat, olim fuerat insigne Ducum *Austriae*, vti ex *Huebero* et quidem ex *tab. III. n. 5.* ad a. 1231. patet, qua sigillum *Friderici* Ducis *Austriae* exhibetur. Ante hunc *Fridericum* Duces *Austriaci* in scuto vel vexillo, vel in vtroque praeferebant *aquilam unicipitem* vel *leonem*, quemadmodum nemo non ex sigillis, apud eundem *Hueberum* obuiis, condoceri potest. *RVDOLFFVS* pater a Principibus *Electo*ribus a. 1272 vno ore electus et a *Gregorio X* Papa a. 1275 in concilio *Lugdunensi*, tanquam *Imperator* futurus, est confirmatus. (g) In *CHRONICO Claustroneoburgensi*

(*) Sigillum eiusdem, in quo perigraphe est integra, exhibuit *GVNDLINGIVS* in *Vita Wilhelmi*. Vide *HEISSII Histoire de l'Empire* ed. 1733. To. II. tab. 4. n. 28.

(a) Lib. XXIII. c. 31.

(b) *IOANNES A LEIDIS* L. XXIII. c. 5. 9.

(c) *IDEM* L. XXIV. c. 13.

(d) *Tab. IX. n. 4.* et *P. I. c. 9. §. 61. p. 108.*

(e) *Part. II. Chron. Dresd. tit. 1. p. 160.*

(f) In *Austria ex Archiois Mellicensibus illustrata* Tab. VI. n. 13. ad annum 1286. Nummum *Alberti* Strada exhibuit, sigillo similem. Videatur liber *HEISSII* To. II. tab. 4. n. 33.

(g) *CHRONICON Anonymi Leobienfis* L. II. p. 833. *ANONYMI Zwettlensis Chronicon* p. 986.

gens (h) annis a. 127
plomatus regis vsus
tum ex privilegio Rud
mura confirmato dedi
scriptio enim sic habet
regis vsus IV., RV
al comitia vocatus, v
Anonem Imperatorem.
que tamen vsus est in
a comitibus substitutu
Memhardi, Ducis Ca
tum ipse haud adeo
contra eum elegerunt h
re annum et diploma
HENRICVS Pulcher a n
1914 in die Lucae Eua
Kal. Octobr. in pratis
tat videretur in Austria
regium in tab. X. n. 3.
GRACIA ROMANOR
ad hanc respicientem
conspicitur. Mentum e
fendit sinuosa: pedes i

HENRICVS, Com
ter Reges Romanorum /
renenti natus, Franco
stema obtinuit *Aquisgrat*
tandem anno 1312. 29 J
sepultus fuit. Genus e
ROELERSVS in familia
Alperti a. 1722. 4. Si
plici vsus est *Henricus*,
cauit annum regni sui se
ricus anteregiam dign
dati. Perigraphe: Sg
tus, et cum stricto ense
in singulis *leo* adparet et
mune fuit *Ducum* et *Cot*
pis *Duces* iam *leopardos*
inscriptis comprobant l
leopardos ex *Anglia* auex
doctores, partim *Frideri*
legem *Romanorum* eleg
reulit *Philibertus Hueberus*
VICUS DEI GRATI
ango fuit *Ludouicum* co
Solum haud adparet.
te cruce. Vtrinque rostr

Ala 1273 p. 466.
In *Comitatus Hildesensis* asse
ANONYMVS coenobita Zwo
VITVS ARENPECK in *Chron*
historiae *Aohalinar* P. IV. c
I. Menck.
VITVS ARENPECK l. c. p. 12
Imperato-rium produxit Ven
ad To. II. tab. V. fig. 34. ed.

genſi (h) annus a. 1273 electioni adſignatur. Qua potiffimum epocha Rudolfus in diplomatis regiis uſus fit, pronuntiant alii, quibus diplomata ipſa ſunt ad manus. Quantum ex priuilegio Rudolphi conſtat, quod Ottoni I Epifcopo Hildeshemenſi ſuper *gogratu* confirmato dedit a. 1277; (*) epocha regni ab anno 1274 eſt exordienda. Subſcriptio enim ſic habet: "Datum *Wienne*. XI. Kal. Iun. Indict. V. Anno Domini M. CC. LXXVII regni noſtri IV., RVDOLPHVS obiit a. 1289 Spiraeque fuit ſepultus. (i) OTHOCARVS, ad comitia vocatus, venire renuit, ſuos inter iactans, *pluris eſſe Bohemiae Regem, quam Romanum Imperatorem.* (k) Quare ſeſe quidem non vocauit Regem Romanorum; imagine tamen uſus eſt in ſigillis, ad formam Imperatorum conformata. Mortuo Rudolfo a nonnullis ſubſtitutus eſt ALBERTVS, Rudolphi filius, maritus Elifabethae, filiae Meinhardi, Ducis Carinthiae, quae XIX liberos peperit. Albertus periit a. 1308. Sigillum ipſius haud adeo a ſigillo patris diſcrepat. Alii ADOLFVM, Naſſouiae Comitem, contra eum elegerunt Romanorum Regem, cuius ſigillum dedit BECMANNVS, (l) licet annum et diploma, cui adhaeſit, omiſerit. Ex gente Auſtriaca paulo poſt FRIDERICVS Pulcher a nonnullis electus et Ludouico Bauaro in comitiis Francofurtanis a. 1314 in die Lucae Euangeliftae (m) oppoſitus eſt. At a. 1322 ab aemulo victus eſt ad 4 Kal. Octobr. in pratis Emphingen prope Muhlendorf in Bauaria. Sigilla eius repraeſentat *Hueberus in Auſtria ex Archivio Mellicenſi illuſtrata*, tum Ducale in *tab. IX. n. 5.* tum regium in *tab. X. n. 3.* ad a. 1316. In altero vides perigraphen: † FRIDERICVS DEI GRACIA ROMANORVM REX SEMPER AVGVSTVS. Imago ſiſtit Regem in folio ad laeuam reſpicientem, in cuius dextra baculus liliger, in ſiniſtra globus cruciger, conſpicitur. Mentum eſt imberbe: pallium ad humeros reuolutum: toga ad pedes deſcendit ſinuofa: pedes impoſiti ſunt *cani procumbenti.*

§. XVII.

HENRICVS, Comes Lucemburgenſis, tertius, inter Reges Germaniae octauus, inter Reges Romanorum ſeptimus, inter Imperatores ſextus, ex Henrico II et Beatrice Avennenſi natus, Francofurti a. 1308. 27 Nou. electus eſt in Regem Romanorum. Diadema obtinuit Aquisgrani a. 1309. 6 Jan. Mediolani porro anno 1311. 6 Jan. Romae tandem anno 1312. 29 Junii. Veneno interiit Bonconuenti a. 1313. 24 Aug. Piſiſque ſepultus fuit. Genus et vxores ipſius ex profeſſo pertractauit IOANNES DAVIDES KOELERVS in familia *Auguſta Lucemburgenſi ex monumentis fide dignis demonſtrata*, edita Altorfii a. 1722. 4. Sigilla Henrici regia et Imperatoria (**) paſſim latent. Epocha triplici uſus eſt Henricus, coepta a triplici diadematis ſuſceptione. Annum 1310 ipſe vocauit *annum regni ſui ſecundum* ac iam tum adhibuit *ſigillum maiſtatis*. Sigillum, quo Henricus anteregiam dignitatem uſus eſt, KOELERVS adtulit in fronte libelli iamiam laudati. Perigraphen: *Sigillum Henrici Comitis de Lucemburg.* Equus, cui ipſe galeatus, et cum ſtricto enſe procurrens quaſi, inſidet, quinque ſcutis eſt grauatus, quorum in ſingulis leo adparet erectus. Leo enim ante finem ſaeculi XII propemodum commune fuit Ducum et Comitum Germaniae inſigne. Prouoco ad ſigilla ſingula. Billungici Duces iam *leopardos* adhibuerunt, vti ex *Plenariis* et *Bibliis latinis* in eorum gratiam conſcriptis comprobant Lneburgenſes. Falſum eſt proinde, Henricum Leonem dictos leopardos ex Anglia auexiſſe pro nouo honoris inſigni. Occiſo Henrico Lucemburgico, Electores, partim Fridericum Auſtriacum, partim LVDOVICVM, Ducem Bauariae, in Regem Romanorum elegerunt. Ludouici ſigillum vel potius bullam ad annum 1347 protulit *Philibertus Hueberus* *tab. XV. n. 17.* In antica legimus hanc perigraphen: † LVDOVICVS DEI GRATIA ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS. Imago ſiſtit Ludouicum coronatum, pallio indutum, quod ad ſumma pectoris clauſum eſt. Solium haud adparet. Dextra praefert baculum inſtar tridentis; ſiniſtra globum ſine cruce. Vtrimque roſtris ad Regem conuerſis, adſtant alis expanſis aquilae. Pedes

Ff ff ff ff

Im-

(h) Ad a. 1273 p. 466.

(*) In *Ciuitatis Hildeſienſis aſſertione libertatis* p. 127. *LVNIG ſpicileg. eccleſ. P. II. p. 258.*(i) *ANONIMVS coenobita Zvetlenſis* ad a. 1289. p. 988. To. I. P. c. ii.(k) *VITVS ARENPECK* in *Chronico Auſtriaco* p. 1224.(l) *Hiſtoriae Anhaltinae* P. IV. c. 3. ad p. 518. *Tab. II. n. 6.* Diploma eius ad a. 1296. habes p. 779. To. I. Menck.(m) *VITVS ARENPECK* l. c. p. 1237. *ANONIMVS Leobienſis Chron. L. IV. p. 911.*(**) Imperatorum produxit Ven. Meichelbeckius, et ex eo editor libri: *Hiſtoire de l'Empire par Mſr. Heiſſ,* ad To. II. *tab. V. fig. 34.* ed. 1733. 8. a Amſterdam chez les Wetſſeins et Smith,

Imperatoris conculcant ceruices procumbentium molossorum. In postica seu contrafigillo *aquila uniceps*, rostro aperto insignis alasque explicanti similis, aream explet, cui in ora extima addita est inscriptio: † IVSTE IVDICATE FILII HOMINVM. (n) Henricus Lucelburgicus, admodum iuuenis, duxerat Margaretam, Ducis Brabantiae filiam, et ex ea procreauerat *Iohannem*, Regem Bohemiae et Poloniae, natum a. 1298 ac diademate redimitum a. 1311. 5 Febr. atque percussum in clade Gallorum Cressiaca anno 1346. 27 Aug. Hic rursus ex *Elisabetha*, filia Wenceslai IV Regis Bohemiae, genuit *CAROLVM IV* a. 1316. pridie Idus Maji Pragae, Marchionem Moraviae ex declaratione patris: (o) Carolus obiit a. 1378. 3 Kal. Dec. Sponsam sibi destinauerat *Margaretam*, cognomento *Blancam*, Philippi Galliarum Regis sororem. Vxorem duxit *Annam*, filiam Rudolphi Comitis Palatini ad Rhenum, ex qua a. 1351 *Wenceslaus* in lucem (p) editus. *Chronicon* vero *Noribergense* et scriptores Silesii matrem Wenceslai ex Duce Schweidnicensi editam referunt. Haec etiam *Anna* fuit dicta, sed quarta demum Caroli coniunx. Carolus (*) adhibuit sigilla aurea et cerea. Aureum exhibuit *HEINECCIUS* tab. I. n. 6. In antica insidet Imperator gemino puluino, quod subfello instratum. Coronae est in apice circulus. In scuto ad dextram, quae sceptrum bis liggerum offert, *aquila* exstat *uniceps*; in scuto ad sinistram leo stat erectus et is quidem caudae bifurcatae. Sinistra sustinet globum crucigerum. Perigraphae: † *Karolus quartus diuina fauente clementia Romanor. Imperator semper Augustus*. Intrinsicus haec sunt addita: *Et Boëmie Rex*. In postica occurrit castrum, in cuius aditu sese oculis verba ingerunt: *Aurea Roma*. Perigraphae: *Roma caput mundi regit orbis frenarotundi*. Sigillum eiusdem cereum repercussum dedimus tab. V. n. 23. Coronae pars superior est infula praesulum ecclesiasticorum. Horum enim fauore diadema imperiale et lucra maxima perceperat. Scuta utrimque tenentur rostris aquilarum. In contrafigillo minori vides imitationem sigilli, quod Ludouicus Bauarus adhibuit. *WENCESLAI* sigillum adfertur a I. C. *Becmanno*, (q) idque vix a Sigillo patris, excepto nomine, discrepat. *SIGISMUNDVS*, Wenceslai frater, ex Elisabetha et Carolo IV natus a. 1368, (r) insignem ubique industriam exhibuit; gloriam et fortunam longe minorem. Ipse Marchionatum ac Electoratum obtinuit Brandenburgicum a. 1373; regnum Hungariae natus a. 1386: Imperatoria dignitate per electionem ornatus a. 1410. 20. Sept. coronatus Aquisgrani a. 1414. 8 Nou. ac Romae a. 1434. Frater ipsius Wenceslaus, imperatoria dignitate a. 1400. 20 Aug. exutus, obierat a. 1419. 16 Aug. Cui ipse in regno Bohemiae successit a. 1420. Ad vltimum humanis rebus Sigismundus valedixit a. 1437. 8 Dec. Znoimae; ac tumultatus est (**) Waradini. Vxor prioris nomen fuit *Mariae*. Ipsa fuit filia et heres Ludouici, Regis Hungariae ac Poloniae, defuncta a. 1392 ac sepulta Waradini. Posterior vxor fuit libidinosa illa *Barbara*, filia Hermanni, Comitis Ciliae, quae ad 11 Iul. a. 1451 decessit, Pragae ad S. Viti sepulta. Sigismundi sigilla sunt varia, tum minora, tum maiestatica: tum regia, tum imperatoria. Ad manus est regium minus, quod vides ad latum in tab. VIII. fig. 33. Angelus alis expansis prospectat e parte superiori ac adprehensas tenet duas vnicipitis aquilae explicatas alas. Perigraphae: *Sigismundus dei gra. romanorum. rex. semp. augustus. ac hungarie. etc. rex.* Sigillum eius maiestaticum repercussum descripsit Freherus. (s) In antica adscriptum habes syrma verborum: *Sigismundus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus ac Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie Rame Seruie Gallicie Lodomerie Commie Bulgariaeque Rex ac Luxemburgensis heres.* In auersa parte conspicitur aquila, cui versus hi sunt adiecti:

Aquila

- (n) Ludouici Bauari sigillum regium exhibet *BECMANNVS* *Hist. Anhalt.* P. IV. c. 3. ad p. 518. Tab. III. n. 1. et imperatorium *ibidem* n. 2.
 (o) *CAROLVS IV* in *Vita sua* p. 89.
 (p) *ALBERTVS Argentinenfis* p. 155.
 (*) Ante Carolum IV regnauit, tempore quamuis breuissimo, *GVNTHERS* Comes Schwartzburgicus. Sigillum eius regium adhuc dedit nemo. Nec tamen de eo videtur desperandum. Nam *Diploma* eius regium, in quo sese vocat *Dei gratia Romanorum Regem semper Augustum*, a. 1349. Fridebergae 4. Kal. Apr. regni anno primo datum, occurrit inter *Diplomata Oldeslebenfis* p. 643. sq. 783. sq. To. I. Men. kenii scriptorum de rebus Germ.
 (q) *Hist. Anhalt.* P. IV. c. 3. ad p. 518. Tab. III. n. 5.
 (r) *BALBINVS* L. III. c. 21. p. 375.
 (***) *TVROCHVS* in *Chron. Hungar.* P. III. c. 24.
 (s) Ad *PETRYM de ANDLO* p. 585. Confer *BECMANNI* *Hist. Anhalt.* P. IV. c. 3. ad p. 518. Tab. IV. n. 1.

Aquila ad aquilam
 utmadmodum loha
 est dicitur. Hic et
 aliam vero, in capi
 ta est fama. Si aut
 imo imagine profectio
 est bylonia esse redi
 ent, quia tribus ip
 tor vexillis primariis
 Epirimo bos vel v
 Crum. Aegyptii vo
 is ac quadratis adhaer
 illum redacta et vtri
 libissima erant symbol
 haec intelligantur, q
 maet. Regium Sig
 cellis, qui vnica eiu
 Duces Austriae *quintus*.
 Marchio a. 1423, ac Re
 taodem a. 1438. 20 Ma
 extinctus sit. Sepultu
 obiit a. 1442. 20 Dec.
 cellis a. 1436. 16 Febr.
 niae et Landgrauio Tb
 legi Poloniae, nupit
 Bohemiaeque et Dux
 lum Alberti vidi nul
 ferre.

RVPERTI, Pal
 ctus successit Wences
 folio coronatus. Vtri
 stro ostentantur insigni
 runt. Infra subfellium
 sibi non metuebat Prin
 pertum excepit *IODOC*
 IV, natus a. 1351, Mar
 la Imperatorem tandem
 lian. Sigillum ipsius nu

FRIDERICI III sigilli
 am notat, eamque Mar
 titatus indubie morem P
 notantur scutis in orbem
 ando adsequi tentauit,
 nam abiicio. Sigilla et b
 tate. Complura monet i
 Nobis licebit esse br
 tar in tab. II. n. 2. In at

(*) *FRESNE* legit *sponte*, *FRE*
 R. *BECHAI* existimat, *aquil*
 fol. 227. col. 2.
 (**) *Part. II. Chron. Dresd.* tit. XI.

Aquila Ezechielis
Sponte (t) missa est de celis
Volat ipsa sine meta
Quo nec ales nec propheta
Euolauit altius.

Adluditur ad aquilam, Imperii Romani imaginem, eo quod ipsa eminere existimatur, quemadmodum Iohannes Euangelista inter Prophetas, Euangelistas et Apostolos, eminere dicitur. Hic enim a roboranda Christi diuinitate euangelium suum orditur. Aquilam vero, in capite primo Ezechielis commemoratam, denotare Iohannem, vetusta est fama. Si autem verum fateri licet, in capite illo significatur populus Israëliticus sub imagine protectionis per Arabiam olim factae, vt propheta intelligeret, Israël ex Babylonia esse rediturum. *Rotae* patent ex figura castrorum. *Anima et oculi rotis* in erant, quia tribus ipsae formabant effigiem rotarum. Quatuor animalia erant in quatuor vexillis primariis conspicua. Iudae erat leo: Dani homo: Isaschari (*) aquila: Ephraimo bos vel vitulus. Animalia haec sunt *validissima* ideoque dicuntur כְּרוּבִים *Crubim*. Aegyptii vocabant exinde vexilla ipsa quadrangularia *κρυβεις*. Vexillis ligneis ac quadratis adhaerebant *alae lineae* seu *aplustria*. Quatuor ista animalia in vnum vexillum redacta et vtrimque conlocata erant supra arcam foederis. Animalia haec *validissima* erant symbola angelorum, qui tuebantur et defendebant pios Israëlitas. Ni haec intelligantur, quae alibi fufius edifferui, multa Apocalypseos pars in obscuro remanet. Regium Sigismundi sigillum describit *Antonius Weckius*. (u) Sigismundo successit, qui vnicam eius filiam *Elisabetham* in vxorem duxit a. 1422, *ALBERTVS*, inter Duces Austriae *quintus*, inter Reges Romanorum secundus. Ipse iam fiebat Moraviae Marchio a. 1423. ac Rex Hungariae ad 1 Ian. Bohemiae vero ad 29 Jun. et Imperator tandem a. 1438. 20 Mart. Dolendum est, quod immatura morte a. 1439. 27 Octobris extinctus sit. Sepultus est in Alba Regali, vbi vxor prope eum quoque humata, quae obiit a. 1442. 20 Dec. Ex hoc matrimonio suscepti ac procreati sunt: *Georgius*, qui decessit a. 1436. 16 Febr: *Anna*, quae a. 1446 Wilhelmo Duci Saxoniae, Marchioni Mifniae et Landgrauio Thuringiae nupsit: *Elisabetha*, quae a. 1454. 10 Febr. Cafimiro III, Regi Poloniae, nupsit: ac *Ladislaus Posthumus*, natus a. 1440. 22 Febr. Rex Hungariae, Bohemiaeque et Dux Austriae, qui rebus humanis ereptus est a. 1457. 23 Nov. Sigillum Alberti vidi nullum. Suspicio tamen, id non magnopere a Sigismundeis differre.

§. XVIII.

RVPERTI, Palatini Comitis ad Rhenum, qui a. 1400 in Regem Romanorum electus successit *Wenceslao*, sigillum ostenditur in *tab. VIII. fig. 32*. Rex pro more infidet folio coronatus. Vtrimque leones sustentant scuta. Dextro praefertur *aquila*; sinistro ostentantur insignia Bauarica seu Palatina, quae ad nostram vsque aetatem durauerunt. Infra subfellium vides ouem vel agnum, loco canum. Ab obtrektoribus enim sibi non metuebat Princeps mansuetus et placidus, Mularum amor, orbis decus. *Rupertum* excepit *IODOCVS*, filius Iohannis Henrici, Comitis Moraviae, fratris Caroli IV, natus a. 1351, Marchionatum Moraviae adeptus a. 1375 et Brandeburgicum a. 1388. In Imperatorem tandem fuit electus a. 1410. 19 Sept. Sed paullo post expirauit a. 1411. 8 Ian. Sigillum ipsius nullum vidi.

§. XIX.

FRIDERICI III sigillum nostrum habes in *tab. VIII. fig. 34*. Aquila vniceps imperium notat, eamque *Marinus* quondam vexillo primario legionum Romanarum intulit, imitatus indubie morem Ptolemaeorum. Possessiones terrarum vel ius in eas quaesitum denotantur scutis in orbem circumpositis. Perigraphen legere non potui. Partem diuinando adsequi tentavi. Sed, si alia sigilla eiusdem Caesaris inspicio, coniecturam meam abiicio. Sigilla et bullas *Friderici* euulgauit *Kulpifius* in noua Aeneae Syluii editione. Complura monet *Heineccius* in *syntagmate de sigillis veterum* P. l. c. 9. §. 66. p. 109. sqq. Nobis licebit esse breuioribus. Bullam *Friderici* auream idem repraesentat *Heineccius* in *tab. II. n. 2*. In antica occurrit Imperator corona tribusque infulis crucigeris

Ff ff ff ff 2

re-

(t) *FRESNE* legit *sponte*, *FREHERVS* *sponte*.(*) *R. BECHAI* existimat, *aquilam* fuisse vexillum tribus Dan. Vide *Commentarium eius in Pentateuchum* fol. 227. col. 2.(u) *Part. II. Chron. Dresd. tit. XI. p. 180.*

redimitus, imberbis, capillo fluenti, amictus chlamyde seu pallio, cuius limbi rosis pentaphyllis conspersi. Dextra gestat sceptrum ter liggerum. Sinistra tenet globum crucigerum imperialem, genu eius impositum. A dextra fides scutum superius, aquila bicipiti instructum: et inferius, quod ostentat in medio fasciam horizontalem, insigne Ducatus Austriae; et a sinistra etiam duo scuta sunt conspicua. In superiori erectus consistit leo; in inferiori spectatur aquila vniceps. Perigrapha est huiusmodi: *Fridericus; Dei gra: Roman9: Iprati et semper Augts: Austrie: Stirie: Karinthie et A. E. I. O. V.* Circa medium vides in circo scriptum: † *Carniole Dux † Comes Tirolis.* In postica conspicitur aula et in aditu litterae: AVREA ROMA. Ad apicem turris supremae et mediae sunt adiectae litterae: A. E. I. O. V. Perigrapha: *Roma caput mundi regit orbis frena rotundi.* Sigillum repercussum cereum huius Friderici saepius occurrit. In antica exhibetur Imperator throno insidens, insignibus prouinciarum Austriacarum per orbem dispositis, cum inscriptione: *Sigillum maiestatis. Friderici Dei gra Romanorum Imperatoris semper Augusti Ducis Austrie Karinthie et Carniole Comitisque Tirolis etc.* Infra: *qui natus est in die Mathei. Apost. MCCCCXV.* In postica obuia est aquila biceps cum simbolo consueto: A. E. I. O. V. et versiculis, a Sigismundo iam adhibitis: *Aquila Ezechielis - - Versiculos hosce legere nemo amplius potuit in sigillo, quod exhibet Hueberus tab. XXVI. n. 4. ad a. 1448.* Memoratu dignum, in hoc abesse aquilam bicipitem. Ad pedes sedentis Imperatoris potius conspicitur mixta ex tribus capitibus humanis effigies. *Austriae insigne, constans ex fascia, medium scutum horizontaliter bifecante, Hueberus adfert ad a. 1231. tab. III. n. 5. ad annos 1256. 1264. 1269. 1305. 1311. 1313. etc. Sciriae insigne, quod gryphem haud alatum, seu taurum, (Stier,) vt aliis videtur, repraesentat, occurrit apud eundem ad annos 1217. 1256. 1264. 1269. 1286. 1305. etc. Carniolae et Tirolis insignia dudum fuerunt aquilae. IACOBVS VNRESTVS in Chronico Carinthiaco p. 485. Carinthiae insiguae perhibet constare tribus leonibus nigris. De reliquis insignibus, in Friderici III. Sigillo obuiis, aliquantulum sum dubius, quoniam ea postea in desuetudinem abierunt, et Imperator in plerisque obscuritatem adfectavit. Ezechiel c. XVII. v. 1. 2. 3. 7. videtur binis aquilis deligendis suppeditasse occasionem. Hunc enim locum, qui de Regibus duobus Aegypti et Babyloniae agit, iam Petrus de Vineis L. III. ep. 44. p. 451. de Imperatore Friderico II exposuit. Originem geminatae aquilae Ioannes Petrus de Ludewig deducit ex insignibus Brandenburgicis. Pondere tamen suo non carent, quae a Cel. et Illustri Consiliario aulico G. S. Treuero circa eam sententiam fuerunt admonita. Simplicissima opinio est eorum, qui originem duplicis aquilae capitis ex more, apud Graecos iam antea satis trito, deriuant. (x) Siquod ius in Constantinopolitanum Imperium sibi adrogasset Imperator signo aquilae bicipitis, quae plurimis adrist opinio; certe ipse illud haud adhibuisset ante eius excidium. Litterae A. E. I. O. V. Fridericus ipse sic explicauit:*

Austriae est imperare orbi vniuerso.

Alles Erdreich ist Oesterreich vnterthan.

Fidem facit Petrus Lambecius ex commentariis Friderici manuscriptis diurnis. (y) Impleat Deus porro tantum augurium!

§. XX.

MAXIMILIANVS I aquilam vna cum posteris continuauit bicipitem, regnumque Burgundiae addidit cum ordine velleris aurei, a Philippo Bono, auo Mariae, coniugis Maximiliani, fundato Brugis Flandriae a. 1430. 10 Jan. in memoriam patris Iohannis Intrepidi, a Turcis a. 1396 ad Nicopolin capti in praelio et in Colchidem deportati. (z) CAROLVS QVINTVS adiunxit insignia Hispanica, quae *castellis* distinguuntur. *Tab. IX. fig. 35.* MAXIMILIANI II sigillum adtuli in *tab. VI. fig. 26.* Ab hoc non admodum discrepant sigilla successorum ipsius longe gloriosissimorum. Nitidissimum et arte elaboratum accuratissima sigillum inuictissimi potentissimique Imperatoris Augusti CAROLI SEXTI, cui Deus perpetuo benedicat, protraxi in *tab. IX. fig. 36.* Insignia quoque regni Hispanici et ordinis, quem aurei velleris vocant, in eo conspicitur. Vt vero, quantum ad insignia ordinis illius adinet, constet, diuersitatis rationem Caesar et Rex Hispaniarum inierunt. (aa) Singulare est potentiae supremae indicium aquila. De Ba-

(x) Carolus du FRESNE in Diss. de Inferioris aevi numismatibus §. II. p. 9.

(y) TENZELIUS in *monatl. Vnterredungen* a. 1694. p. 91.

(z) IMHOF in *Notitia procerum Imperii* L. I. c. 6. p. 5. Ed. 3t.

(aa) IX *Eröffnung des Welt- und Staats-Theatri* a. 1725. 8.

Babylonis et Aegyptiarum locis. De Friderico III vsque: terra momenta Caesari mandam, quam quibus habet comp

De bu

§. I. Discrim
§. II. Charact
§. III. De bulla
§. IV. De Rom
§. V. De annu
§. VI. De imag

IUDOLFFVS, OTTO firmationes, a Pontificum generum. Ad pontificia apostolica. Haec appellatione bullae insignitae subsignari aliquantulas in ora adparet adscriptum est nomen Pontificum singularia priuilegia (modi est subnotatum) uolere. Haec salutatione grammata. Bullis plerumque adfirmet *Mabilionis*. quibus Papa rescribit: imprimatur annulus piscis rescripta Pontificis priuilegia.

De materia litterarum. Pontifices vsque de vtraque ex Montefalbatiam litteris bullatis Aegypti, et chartam bonum. Pergamenae membranum, ad cuius Regem Ptolemaionis antiquioris emendationis. Corium a membrana pelle, vnde pili fuerant. Charta papiracea confecta hac paullulum differebat, membrana erat tenuior. Charta autem fiebat ex aqua stamine. Hisce su

XENOPHON L. VII. Paed. c. De re diplomatica L. II. c. 24. Lib. 52. de legat. 3.

Babylonis et Aegyptiis antiquioribus gestamen hocce coniiimus ex variis sacrarum litterarum locis. De Persis (bb) et Ptolemaeis non est vllum dubium. Quod autem a Friderico III vsque ad praesentem aetatem natales et vxores et dies emortuales ac cetera momenta Caesarum minus solcite notauerimus, id ex notitia vniuersali est deriuandum, quam quisque nunc temporis de familia augustissima Austriaca eiusque insignibus habet compertam.

CAPVT VII.

Sect. II.

De bullis ac sigillis Pontificum Romanorum.

- §. I. *Discrimen inter bullas, breuia, et rescripta priuata.*
 §. II. *Characteres grammaticistici et chronologici bullarum, ac materia.*
 §. III. *De bullarum plumbeorum imaginibus.*
 §. IV. *De Roma aurea.*
 §. V. *De annulo piscatoris.*
 §. VI. *De imaginibus Ioannae Papiissae.*

§. I.

LVDOLFVS, OTTONES reliquique Caesares coniunxerunt cum tuitione regia confirmationes, a Pontificibus Romanis profectas. Rescripta autem Pontificum sunt trium generum. Ad primum rescripta sunt referenda, data ex dicasterio seu cancellaria apostolica. Haec dicimus *bullas*, ab adhaerente lamina circulari plumbea, quam adpellatione *bullae* insignire consueuimus. Rectius ea dicimus *litteras bullatas*. Solent hisce subsignari aliquando imagines monogrammatum circulares quadripartitae, circa quas in ora adparet adscriptum e sacris litteris dictum quoddam; in medio autem positum est nomen Pontificis seu itidem sententia sacri codicis. Litteris bullatis, quae singularia priuilegia seu priuilegiorum confirmationes complectuntur, signum eiusmodi est subnotatum, cum monogrammate alio, quod significat hasce voces: *Bene valete*. Haec salutatio fuit saeculo IX et X recepta, eamque LEO IX redegit in monogrammata. Bullis plumbeis non semper sunt impressae Petri et Pauli imagines, licet id adfirmet *Mabillonius*. (a) Secundi generis sunt *breuia* i. e. *breue*, litterae oblongatae, in quibus Papa rescribit ad alios de rebus ecclesiasticis nomine publico et Papali. Hisce imprimitur *annulus piscatoris*, de quo speciatim in §. 5. differemus. Tertii generis sunt rescripta Pontificis priuata, quibus adponuntur vel adpenduntur gentilia eiusdem insignia.

§. II.

De materia litterarum bullatarum, scriptura et notis chronologicis, pauca sunt ad manus. Pontifices vsi sunt saeculo adhuc vndecimo bombycina materia et papiri. De vtraque ex Montefalconio supra fuit dictum in *Diff. III. p. 595*. Inuenio, triplicem materiam litteris bullatis inferuuisse, membranam seu pellem Pergamenam, papirum Aegypti, et chartam bombycinam. Pellibus pro chartis vsi sunt Iones, si Herodoto credimus. *Pergamenae* membranae nomen a Pergamo, vrbe Asiae minoris, traxerunt, ad cuius Regem Ptolomaeum inuentio ipsa referri solet, quam tamen nonnisi per inuentionis antiquioris emendationem exponunt *Guilandinus*, *Montefalconius* ac *Mabillonius*. Corium a membrana distinxit *Vlpianus*. (b) Membrana enim facta fuit ex ouina pelle, vnde pili fuerant abrafi. Praeter hanc pellem vero plura alia dantur coria. Charta *papiracea* confecta fuit ex membranis papiri herbae ad Nilum crescentis. Ab hac paullulum differebat *cortex*. Cortex enim, seu *philyra*, in scripturae vsu adhibita, membrana erat tenuissima, inter lignum et exteriorem arboris corticem interiecta. Charta autem fiebat ex philyris papiri, in tabula extensis, glutino perspersis, tanquam stamine. Hisce superimponabantur philyrae ad modum cratis ex transuerso

Ff ff ff ff 3

ad

(bb) XENOPHON L. VII. *Paed. Cyri* p. 163.(a) De *re diplomatica* L. II. c. 24. §. 8. p. 186.(b) Lib. 52. de *legat.* 3.

ad angulos rectos. Tandem malleo effecerunt tenuationem, glutem insperferunt, constricta erugarunt, et malleo extenderunt. Tantus labor in parando cortice non est impensus. (c) Chartae papiraceae vsus fuit perquam vulgaris per Italiam, Galliam, Hispaniam, Angliam et Germaniam. (d) Septemtrionales populi quoque *fagino* cortice et fraxineo utebantur, vti ex Venantio Fortunato ostendit Mabillonius. Ex *fago* i. e. *büche* exstitit vox *buch*, *boekie*. Vsus chartae papiraceae ad saeculum vsque duodecimum fuit notissimus. Martinus Papa, qui saeculo septimo claruit, ad Amandum misit *exemplar in papireis schedis*. Wilfridus senior, Episcopus Eboracensis, Roma detulit saeculo decimo *bullatas signato cortice chartas*. Bombycinam chartam omisit Mabillonius, quae omnino litteris bullatis nonnunquam inseruit conscribendis: parique ratione dicta est *papyrus*. Bullatae litterae Agapeti II, Johannis XIII et Victoris II olim fuerunt papiro inscriptae, et, quum vetustate consumerentur, iussu Innocentii III renouatae sunt, ac denuo insertae nouo Pontificis eiusdem rescripto. (e) Johannis VIII priuilegium pro monasterio Tornutiensi a. 876. die Id. Oct. ex autographo, in *philyra* scripto, edidit *CHIFFLETIVS* et ex eo *LABBEVS* *Concil. To. IX. p. 241*. Edidi illas Agapeti II et Johannis XIII Bullas. Victoris II. bulla dudum apud nos periit. Everhardus Presbyter, eam a Sophia I obtentam fuisse, pronuntiauit. Sed naeuus subest chronologicus. Victor enim secundus anno demum 1054 fuit in Papam consecratus. Quare ad Adelheidam II indubie litterae Victoris bullatae pertinuerunt. Roma tenet innouationes horum priuilegiorum, quorum partem Mabillonius ex bibliotheca Carnutensi, vbi adseruatur vetus collectio diplomatum papalium, edidit. *AGAPITI* priuilegium hoc modo est renouatum: *Priuilegium bone memorie Agapiti Pape predecessoris nostri fecimus inspici diligenter, cuius tenor talis est: AGAPITVS - - - Nos igitur tenorem eiusdem priuilegii, quasi iam nimia vetustate consumti, quum fuerit non in pergamento, sed IN POPYRO conscriptum, rescribi fecimus, et transcripto huiusmodi bullam nostram apponi, volentes ex hoc nouum ius monasterio non acquiri predicto, sed antiquum, siquod habet, solummodo conseruari. Periit apud nos hoc exemplum recognitum. VICTORIS* priuilegium renouatum est hisce verbis: *Sane cum priuilegium bone memorie Victoris Pape predecessoris nostri IN POPYRO conscriptum nobis ostensum innouari propter vetustatis dispensum postulares, ita quod eandem firmitatem cum exemplari habeat exemplatum; nos ne propter nimiam eius vetustatem ius ecclesie tue contingeret deperire, tam eodem priuilegio et bulla eius, quam publico instrumento, quod etiam plane tenorem illius continens veluti fideliter suntum ex ipso exhibitum fidem fecit, diligenter inspectis, de consilio fratrum nostrorum priuilegium ipsum duximus innouandum, parem auctoritatem innouato cum originali priuilegio tribuentes, quod est tale: VICTOR Episcopus - - usque in finem. Decernimus erga - - Doleo iacturam bullae ipsius. Durant alias ea fati, quae in papiro sunt scripta. (f) At, ob crebra incendia et turbas, priuilegia in papiro exarata saepius Gandershemii fuerunt trita et contrectata, in primis priuilegia Agapeti et Johannis, praesidente Sophia prima. *PEREGRINVS ANTONIVS ORLANDVS*, Carmelita Bononiensis, in *Origine e Progressi della Stampa* p. 220. inuentionem chartae ad saeculum octauum refert, quo Eustathius Commentarios suos in Homerum chartae inscripsisse feratur, additque, Genevae adhuc chartaceum Homeri codicem ostendi, qui ante annum 800 conscriptus sit. (*) In litteris Pontificum bullatis passim nota est triplex indictio, *Romana*, *Graeca* seu Constantinopolitana, et *Caesarea*. Prima coepit a Kalendis Ianuarii: secunda a Kalendis Septembribus: tertia ab Octobribus. Vsus earum dependebat a scriptoris arbitrio. Si Mabillonio est fides, in epistola Johannis VIII iam (g) adhibetur formula: *Salutem et apostolicam benedictionem. PAGIVS*, qui hanc in rem magis sollicitus inquisiuit, ad annum Christi 1049. n. 15. ita: *A Pelagio II, quem primum in suis litteris Indictiones usurpasse, suo loco obseruavi, nullum mihi Pontificium diploma occurrit, in quo Indictio a Septembri non deducatur, saltem ad saeculum XIII. Iohannem XIII, sic computasse Indictionem et quidem in litteris bullatis, Ganders-**

(c) *PLINIUS* H. N. L. XIII. c. 12. *GVILANDINVS* in *Comment.* ad h. l. *MABILLONIVS* de *re diplomatica* L. I. c. 8. §. 45. p. 33.

(d) *MABILLONIVS* l. c. §. 7. 8. 9. p. 34. 35.

(e) *MABILLONIVS* l. c. §. 14. p. 37. 39.

(f) *PLINIUS* H. N. L. XIII. c. 11.

(*) *ACTA ERVD. LATINA* 3. 1724. M. Mart. p. 102. 103.

(g) *MABILLON* in *Anal. Benedictin.* in *Append. ad To. III.* p. 683. Quare errat idem, quum originem formulae demum saeculo XI, adtribuit, de *re diplomatica* L. II. c. 2. §. 20. p. 68.

dershemensi mona
perpetuum, in bu
bullis momenti ma
benedictionem. In M
mum adhibuisse.
tate saeculum septim
ipsi constanter fuit
ram Dei, ad fastum
pellatione perpetuo
Pontifices ipsi ad f
Longobardicam, ne
ferant characteres c
nata 801, tum ab it
Caesarum iunctis. I
imperio, Pontifices
canatio natiuitatem
quippe Pisani comp
natiuitatis haud diffe
C. notant post consulat
incarnatione Iesu dec
culum, arbitratur M
mens II im epocha C
SCHANNATVM tab.
Johannes VIII sese ad
sic cognominarunt. I
iuncto Carolo Calvo:
sum Papae annos regim

In Bullis plumbe
tomen, exhibere; p
te saeculum XII occu
mentis II exhibet in
MENTIS. In postu
ratione, additis orna
Alexandri II bulla ot
Pape. In medio legu
coelo porrigit clauem
soluam. Bullam Innoc
ex errore sculptoris,
Vrbani VI et Leonis
stantiensis fig. 27. et Ba
taetum suspiciunt. h
novat. II. n. 5. 6. 3. 7
1. Diplomatum Papal
DE VALETE. Saeculi
teras bullatas scribebant
a feruis et arcis, quibus
taet. Praeerat eis protosc
nate enata fuit, quam nos
Mabillonius bullatas littera
1049. venit. Tum Arc

(*) In *Animaduersionibus* by
§. 29. p. 47.

(**) *HISTOIRE des Papes* To
IOHANNES DIACONVS

(*) *MABILLONII* *appendix* ac
et in *appendice* *supplement*
rum p. 144.

dershemensi monasterio datis, ostendit Ioannes Georgius Eccardus. (***) Formula: *in perpetuum*, in bullis saeculi IX et X est satis frequens, adhibita quidem duntaxat in bullis momenti maioris. Minoribus rescriptis addita est formula: *Salutem et apostolicam benedictionem*. In Martini Poloni Chronico perhibetur, S. Cletum hanc formulam primum adhibuisse. At nulla superest epistola Cleti, et ipsa formula non excedit antiquitatem saeculum septimum. A Leonis IX et Gregorii VII demum temporibus formula ipsa constanter fuit adhibita. (***) Gregorius Magnus sese primus vocavit *seruum servorum Dei*, ad fastum Episcopi Constantinopolitani reprimendum, (h) quamvis is ea appellacione perpetuo non sit vsus. Chronologia Pontificum satis adhuc est intricata. Pontifices ipsi ad saeculum vsque decimum scripturam in diplomatibus adhibuerunt Longobardicam, nec amussim. lineaeque rectae normam obseruarunt. Eidem desumerunt characteres chronologicos tum a consulibus ad Carolum vsque Magnum seu annum 801, tum ab indictione, annis Imperatorum, ab annis sui regiminis, cum annis Caesarum iunctis, nec non ab annis incarnationis. Mortuo Imperatore, et vacante imperio, Pontifices vsi sunt formula: *regnante Imperatore Domino nostro Iesu Christo*. Incarnatio natiuitatem mensibus nouem praecessit, et coepit a die XXV Martii, a quo quippe Pisani computabant anni sui auspiciam. Interdum *annus incarnationis* ab anno natiuitatis haud differt. Exstant *bullae*, quae dicuntur datae *Papa regnante*. Litterae P. C. notant *post consulatum*. Saeculo decimo exeunte, Pontifices vti coeperunt annis, ab incarnatione Iesu deductis. Leonem IX existisse primum, qui eum introduxerit calculum, arbitratur MABILLONIVS de re diplomatica L. II. c. 25. §. 8. p. 185. sq. At Clementis II iam epocha Christi ad annum 1046 vsus est in bulla, ad Fuldenses data, apud SCHANNATVM tab. I. Leo IX eam aeram omisit in bulla, ibidem producta in tab. 2. Johannes VIII sese adpellauit *Dominum nostrum* vacante imperio; ni potius Romani eum sic cognominarunt. Ipse annos regiminis sui adiicit litteris bullatis, a. 878. scriptis, defuncto Carolo Calvo a. 877. Vide LABBEI Conc. To. X. p. 318. sq. Extra hunc casum Papae annos regiminis sui tunc nondum computabant.

§. III.

In Bullis plumbeis Pontificum solet antica Paulum et dein Petrum, secundum protomen, exhibere; postea ostendit nomen mandantis vel praeminentis Papae. At ante saeculum XII occurrunt quoque in contrarium exempla. Ita antica pars Bullae Clementis II exhibet in medio crucem et circulum circumactum cum epigraphe: *CLEMENTIS*. In postica legitur: † *PAPAE*. Benedictus VIII ita praecerat. Eadem ipse ratione, additis ornamentis aliis, bullam alii quoque Papae suam fieri iusserant. In Alexandri II bulla obuia sunt in postica litterae, perigraphen exhibentes: *Alexandri Pape*. In medio leguntur haec: *Io!*. In antica sedet Petrus, cui manus quaedam ex coelo porrigit clauem, cum inscriptione: *Quod nectis, nectam; quod soluis, Petre, resoluiam*. Bullam Innocentii III exhibeo in tab. III. fig. 7. Paulus a dextris est locatus, vel ex errore sculptoris, vel quia ipse Romanam fundauit ecclesiam. Concordant bullae Urbani VI et Leonis X, in tab. VI. fig. 29. 30. Vides addita conciliorum sigilla, Constantiensis fig. 27. et Basileensis fig. 28. In posteriori duo saltem Monachi ad spiritum sanctum suspiciunt. Bullas complures exhibuit HEINECCIUS in *syntagmate de sigillis veterum* tab. II. n. 5. 6. 3. 7. tab. III. n. 23. tab. IV. n. 20. tab. V. n. 5. 9. 11. tab. XV. n. 1. 2. Diplomatum Papalibus olim ante *Datum* litteris maiusculis fuit subscriptum: † *BENE VALETE*. Saeculis XI. XII. XIII. ea formula exprimitur monogrammate. Litteras bullatas scribebant olim Diaconi, quibus *seriniarii* et *arcarii* dignitas adiuncta. Illi a *seriniis* et *arcis*, quibus chartae publico nomine emissae adseruabantur, sic dicti fuerunt. Praecerat eis *protoferiniarius*. Quum vero acta in libros referrentur, *bibliotheca* inde enata fuit, quam nos *cancellariam* vocaremus. Ad Leonem vsque IX *cancellarii* et *bibliothecarii* bullatas litteras scribebant et subsignabant. (i) Leo IX in Germaniam a. 1049. venit. Tum Archiepiscopum Coloniensem *Hermannum* eiusque successores crea-

(**) In *Animaduersionibus histor. et crit. ad I. Fr. SCHANNATI Dioecesis et Hierarchiam Fuldensem* §. 29. p. 47.

(***) *HISTOIRE des Papes* To. I. p. 21. à la Haye a. 1732. 4.

(h) *IOHANNES DIACONVS* in *Vita* eius L. II. c. 8.

(i) *MABILLONII* appendix ad To. IV. *Annalium Benedictinorum* n. 58. p. 735. n. 62. p. 737. n. 64. p. 739. et in *appendice supplementorum ad opus de re diplomatica* n. XIV. p. 100. *VICTOR* L. III. *dialogorum* p. 254.

creavit *Archicancellarios*. Nihilotenus manebant Cancellarii. Sed qui subiecti erant Hermanno eiusque successoribus. (k) *Primiscrinus* erat primus secretariorum, qualem a. 419. Symmachus, praefectus urbis Romae, aluit. (l) *Primicerii* et *secundicerii* ac *bibliothecarii* fungebantur munere Apocriphariorum et Cancellariorum. Apud *LABBEVM* (m) subscriptum est privilegio Iohannis VIII, a. 876 emisso: *Per manum Christophori Primicerii sancte summe sedis apostolice*. (n) Adrianus II a. 872 confirmavit litteris bullatis bona, monasterio Corbeienſi addicta. Eis subscriptis *Stephanus Notarius camere sacre romane ecclesie* eaque data est per manus *Sergii primicerii defensorum sancte sedis apostolice*. *Sergii primicerii* bullam ex *Ciaconio* adfert *SCHANNATVS*. (o) Nam olim Episcopi quoque signarunt plumbo. Qui mos ante annos hos trecentos et ultra plane exolevit. Quando bullas plumbeas adhibere coeperint Pontifices Romani, pronuntiati sunt admodum difficile, siquidem testimoniis perspicuis et bullarum ipsarum praesentia veritas est comprobanda. *HEINECCIO* (p) probabile videtur, diplomata initio pauca eaque solius cerae interuentu a Papis fuisse signata, ipsos vero demum saeculo VII coepisse promiscue uti plumbo ac cera, donec sensim saeculo VIII cerae vsus plane evanuerit, et ad *Breuia*, quae vocant, sit relegatus. Plumbum parabile est diuque perdurat. Eam ob causam Patriarchae Constantinopolitani bullis plumbeis (q) indubie sunt vsi, quos deinceps, uti in aliis rebus compluribus, Romani Episcopi fuerunt imitati.

§. IV.

Victor II privilegium exemptionis, Gandesiensi parthenoni concessum, bulla signavit, quam vocant *Auream Romam*. Eam adtuli in *Tab. VII. fig. 9. 10.* Produxerunt eam certatim *MABILLONIVS*, (a) *HEINECCIUS* (b) et *SCHANNATVS* (c) Singulis privilegiis eam Victor II adiecit bullam, ex filis sericis, coerulei flauique ac rubri coloris, pendentem. In auersa parte manus Christi, benedictionem impertientis, clauem tradit Petro, quae duorum est dentium ac a fabris serariis pro *adulterina* haberi solet, addita perigrapha: *Tu pro me nauem liquisti, suscipe clauem*. In antica est castrum conspicuum, cui adscriptum: *AVREA ROMA*. Qui olim Romae dominabantur, ei urbis effigiem, praecipue arcis regiae, in numis suis designabant. Carolingidae et Ottones Caesares adhibebant bullas, ornatas hac perigrapha: *renouatio imperii Romanorum*. Otto III, loco vocis *ROMA*, quae antea castro in antica erat subiecta, posuit: *AVREA ROMA*. Sub Henrico II et III loco verborum: *renouatio Romani regni seu imperii*, circumiectus est hexameter: *Roma caput mundi regit orbis frena rotundi*. Imperatores hoc ipso signo sese ferebant pro *Dominis Romae aureae*, id est, praestantissimae terrarum dominae. Victor II, qui anno 1054 Leoni IX successit ac a. 1055. 14 Apr. ipsa die Coenae Domini in Moguntina synodo in Pontificem consecratus est, fato suo defunctus a. 1057. 28 Iulii, dum *Romam auream* inserere bullis suis coepit, aemulari maluit potentiam Imperatorum quam Christi et Apostolorum.

§. V.

Annulus piscatoris adlatus est, quantum ad figuram adinet, in *Tab. VI. fig. 31.* Solet is a Pontificibus imprimi eis epistolis, quae obſignantur. Figura eius limbum exhibet, veluti e fragmentis chartae Pergamenae contortis implicatum, ac Petrum cymbae insidentem, adstante tridente nautico, atque extrahentem sagemam e fluctibus. Piscatio et rotunditas trahuntur ab inuidis ad significandam numerorum vndeque expetitorum corraſionem. A fronte emicat figura Christi, vocantis Petrum. Petrum hac sigilli formam iam fuisse vsu, imperitis credendum relinquatur. Litteris priuatis id imprimi ante saeculum XIII consuevit. Ea autem aetate translata sunt illud ad epistolas signandas. *MABILLONIVS* (s) distincte id ita comprobatur. En verba: *Olim: am Breuius*

(k) *BARONIVS* To. XI, *Annal. eccl.* ad a. 1051. n. IX. p. 201. *FERD. VGHHELLVS* To. III. *Italiae sacrae* p. 409.

(l) *HISTOIRE des Papes* To. I. p. 191.

(m) *Concil.* To. IX. p. 241. sq.

(n) Conf. eandem subscriptionis formulam ad a. 878. p. 277.

(o) In *Archivo Fuldensi vindicato* p. 34.

(p) In *Syntagm.* P. I. c. 5. §. 17. p. 48.

(q) *Ius Graeco Rom.* To. I. lib. 1. p. 236.

(a) In *Appendice noua de re diplomatica* L. VI. p. 642.

(b) In *Antiqq. Goslar.* L. I. p. 64. et *Syntagm. de sigillis*, tab. 2. n. 3. 9. 10.

(c) Loco laudato p. 38.

(s) *De re diplomatica* L. II. c. 14. p. 130. A.

subus quam Bullis idem
gentis inuenitur sit annu
SONVS in Clemente I
Grossum consanguinetem
sub bulla, sed sub p
Nondam quippe in Bren
Pontificis symbolis gent
cum litterar, quantum
apparet est annulus pif
Pauli II (u) SVB AN
diu sigilla Pontificum. I
rem eius intimum sun
ac facillime deleri pot
ob causam desumfi fi
Andrae SCHMIDII d
tam veri incidendam e

In libello quoda
perii Ioannae Papiſſae
de rebus nonnulla, s
fabulae non esse autori
Commodum incidit in
gigue ibidem Biblioth
mum. In eis haec hat
MVLIERIBVS - -
Eliciorara, ignota Maite
PSSAE in partu. Ac p
- Hic liber Rome imp
Turre vix alibi obui in
le annis XIX. Haec

Pontifices Romani o
rebant. Patet id
X adiecta, haud sunt g
nobio Lamspringensi c
hardi, Episcopi Halber
peratores singulas confu
tis muniebant. Episc
sigillis gentilitiis, sigill
reperunt ipsi corpora e
Henrici Episcopi, Abbi
ceſtarum, in quibus pa
taceri incidenda curau
tam innotescerent. In p
nunquam vnum, saepi
reſceret chartae. Exe
laderem, adduxi sigillum
nunquam ope instrume
ntum in sigillis; tenentes lib
pertinentes benedictionem

Spicileg. To. IV. p. 392.

Ibidem p. 418.

pag. 32.

apud Claudium du MOLINE

ibus quam Bullis idem sigillum plumbeum apponebatur, nec scio, an multum ante annos quadringentos inuentus sit annulus piscatoris. De eo quidem nihil legi antiquius, quam quod refert *MASONVS* in *Clemente IV*, qui, anno *MCCLXIV* Pontifex renouciatus, epistolam ad *Aegidium Grossum consanguineum suum* sic concludit: "Non scribimus tibi nec consanguineis nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo romani Pontifices in suis secretis vtuntur." Nondum quippe in *Breuius* vsitatum erat istud sigillum, sed in litteris priuatis, in quibus modo Pontifices symbolis gentilitiis vtuntur. Certe quotquot vidimus ante id tempus minutas Pontificum litteras, quantumuis breues et exiles, sigillum plumbeum habebant appensum. *Breuius* appositus est annulus piscatoris saltem saeculo decimo quinto, qualia sunt *Breuius Calisti III* (t) et *Pauli II* (u) *SVB ANNULO PISCATORIS*. Annulus hic ceræ imprimitur, non plumbo, vt alia sigilla Pontificum. Hactenus *Mabillonius*. Annulus hic per ipsum pontificem vel familiarem eius intimum summa cum diligentia adseruatur. Imprimatur autem ceræ rubrae, ac facillime deleri potest. Vix deprehendi vestigia eius in vno et altero *Breui*. Quam ob causam desumpti figuram integram ex *Venerandi quondam Praeceptoris mei Ioannis Andreae SCHMIDII* dissertatione de *Annulo Pastoralis*, *Helmstadii*, 1705. excusa, (x) qui eam aeri incidendam ex numo *Innocentii IX* (y) curauerat,

§. V.

In libello quodam nostro vetustiori, et ad saeculum *XIV* referendo, occurrit puerperii *Ioannae Papiissae* effigies. Dixi nonnulla de *Ioanna Papiissa* in *Vita Gertrudis*. Adde hic nonnulla, animus est, vt Pontificii credant, nos illius siue historiae siue fabulae non esse auctores, sed eam gloriam solis *Papae* cultoribus existere propriam. Commodum incidit in manus *Cl. Ioannis Ludolfi Bünemanni*, Rectoris *Mindensis* regiique ibidem *Bibliothecarii*, *Catalogus Msitorum membranaceorum et chartaceorum rarissimorum*. In eis haec habentur p. 43. *IO. BOCACII* de *Certaldo* opus de *PRAECLARIS MVLIERIBVS* - - impressum *Louanii* per me *Egidium van der Herstraten*, anno 1487. Editio rara, ignota *Maittaire*, nitida cum lepidissimis figuris; in his imago *IOANNAE PAPISSAE* in partu. Ac porro p. 71. 72. *CRONICA* summorum Pontificum Imperatorumque - - Hic liber *Rome* impressus est per Magistr. *Iohannem Schurener* de *Bopardia* a. 1476 - - Errore vix alibi obiuo in aliis legitur: *IOHANNES ANGLICA* que femina fuit, papatu sedit annis *XIX*. Haec obiter:

CAPVT. VII.

Sect. 3.

Pontifices Romani olim ratione habitus ab aliis *Episcopis* ac *Archiepiscopis* non differant. Patet id ipsum ex *tab. I. fig. 1*. Sigilla, *Episcoporum* litteris saeculi *IX* et *X* adiecta, haud sunt genuina. Id quidem certo constat de *Alfridi* sigillo, quod in coenobio *Lamspringensi* conspiciendum praebet. Idem adfirmandum est de sigillo *Bernhardi*, *Episcopi Halberstaden* *tab. 10. fig. 9*. Ante *Lotharii* enim *Saxonis* aetatem Imperatores singulas confirmationes maioris momenti sibi referuabant easque diplomatibus suis muniebant. *Episcopi*, et *Abbatissae* ad saeculum vsque *XIV* abstinerunt ab insignibus gentilitiis, sigillo iungendis et inserendis. Saeculo autem *XV* et consecutis coeperunt ipsi corpora et vultum a sigillis remouere, substitutis stirpis suae insignibus. Nonnulli *Episcopi*, *Abbatessae* et *Abbatissae*, immo *Domini* nobiles adhibuerunt sigilla ecclesiarum, in quibus patroni sacri eminent. Sigilla potiora ecclesiastica adseruavi et aeri incidenda curavi, vt artificum scientia et vestimenta personarum ecclesiasticarum innotescerent. In postica plerumque ceræ ostentant vestigia pollicis vel digiti, nonnunquam vnum, saepius duo vel tria. Facta est ista adpressio, vt cera firmius inhaeresceret chartae. Exeunte saeculo *XV* mos ille exoleuit. Vt hoc accurate persuaderem, adduxi sigillum in *tab. XI. fig. 12*. ex cuius tergo adparet, adpressionem nonnunquam ope instrumenti metallici ligneive fuisse peractam. *Episcopi* olim stabant in sigillis; tenentes librum et pedum episcopale, aliquando dextra in altum elata impertientes benedictionem. Pudit eos sensim libri ac euangelii. Quare loco benedi-

G g g g g g

(t) *Spicileg.* To. IV. p. 392.(u) *Ibidem* p. 418.(x) *Pag.* 38.(y) Apud *Claudium du MOLINET* obiuo in *Historia Pontificum per eorum numismata* p. 125.

dictionis et libri euangeliorum insignia natalium in sigillis suis exprimenda curarunt, vt innotesceret, ipsos regenerationem insuper habere et dominatum adfectasse externum. Cum signis hifce mutatis conuenit mutatio deuotionis et adrepta vanitatum gloria.

DISS. VIII.
DE
MINISTERIALIBVS ECCLESIAE GANDERSHEIMENSIS.

Conspectus.

- §. I. *Status triplex hominum, Germaniam olim incolentium.*
- §. II. *De Nobilibus.*
- §. III. *De Frilingis et Liberis.*
- §. IV. *De seruis, et eorum differentia.*
- §. V. *De modis, in seruitutem perueniendi apud Saxones veteres.*
- §. VI. *De Ministerialibus, eorum definitione et diuisione.*
- §. VII. *De Ministerialibus primi generis, politicis, et ecclesiasticis.*
- §. VIII. *De Ministerialibus secundi generis.*
- §. IX. *De Ministerialibus tertii generis.*
- §. X. *De capellanis et notariis, ac cancellariis.*
- §. XI. *De Officiis hereditariis, Aduocato et Officiali.*
- §. XII. *De Mareschalcis.*
- §. XIII. *De Dapiferis.*
- §. XIV. *De Pincernis.*
- §. XV. *De Camerariis.*
- §. XVI. *De vilitate conditionis ministerialium tertii generis.*
- §. XVII. *De beneficiis eorum et praerogatiuis.*
- §. XVIII. *De eorum amplificatione et ad nobilitatem translatione.*
- §. XIX. *De Arcariis speciatim.*

§. I.

Germani veteres erant triplicis conditionis, videlicet diuisi in *Adelinguos* (a) seu *nobiles*, in *Frilingos* (b) seu *liberos*, ac in seruos. *Frilazzi* (c) vocabantur, qui, e conditione seruili eluctati, sese in libertatem adseruerant. Hosce Romani vocabant *libertos* et *manumissos*, eosque honoratori habebant in loco, quam Germani facere consueuerant. *Frilingi* seu *ingenui liberive* tenebant agros, ab exactionibus immunes, quos *huobas ingenuiles* et *mansus* (d) vocare moris erat. *Mansus* (e) complectebatur tot agrorum numerum, vt *mansio* seu *domus* esset ad eos colendos in proximo adiungenda. Ex *mansione* eiusmodi est Gallorum seu Francorum *maison*. Domus eiusmodi passim erant locatae ad singulos mansus, donec metus belli, incendia et commoditas suaserunt, vt propius habitare sit coeptum. Haec est origo villarum, der *Dörfer*. Duces bellici ex *Frilingis* (f) quoque sumebantur, quippe qui, simulac armis gestandis habiles publice declarati erant,

- (a) NITHARDVS L. IV. de *dissens. filiorum Ludouici Pii* p. 105. FRESNII *glossarium latinum* To. I. p. 58. sqq. IOHANNES GEORGIVS ESTOR in *Commentar. de Ministerialibus* c. V. §. 258. p. 331. sqq.
- (b) FRESNII *glossarium* To. II. p. 604.
- (c) NITHARDVS l. c. habet *Adelinguos* et *Frilingos*. *Frilazzi* occurrunt apud STEPHANVM BALVZIUM To. I. *Capitularium Caroli M.* p. 115. Vide FRESNIVM To. II. p. 604.
- (d) FRESNE in *Vocibus Ingenuus et Mansus*, To. II. p. 74. 434.
- (e) De *manso* videantur LVDVICVS ANTONIVS MVRATORIUS *delle Antichità Estensi et Italiane* P. I. p. 4. et 366. IOACHIMVS POTGIESERVS *de conditione ac statu seruorum Germaniae* p. 116, ESTOR l. c. c. 2. §. 70. p. 99. sqq.
- (f) TACITVS de *Germ.* c. 7. *Reges ex NOBILITATE; duces ex virtute iungunt.*

erant, in comitiis
raro (h) in ciuitate.
cati sunt *suffrales*
lent. TACITVS

Ingenius superi
electores, Duces, C
num voce olim lat
ae saepius Duces bel
(i) gentis proceres
Vnde est *kleinod* i. e. e
datum, ex
illis habuerunt.
appellarunt *edelinc* et
legibus sunt proximi
Comes (o) ac Domini
lunt. Proceres Saxo
pget, (q) constiteru
tas. Hifce commune
Welficodium, in filii
fessiones loco beneficii
maria eorum primo dig
appellabantur. Medio
not. Id tamen magis
dignitates sanxit heredit
tem dedit. (s) Facile
Germanorum compara
ministerialibus, nisi Com
potentioribus. Rariff

- (g) TACITVS l. c. c. 13.
- (h) Idem TACITVS l. c. c.
- (i) PAVLVS WARNEF
nic. ad. a. 770. p. 84
- (k) ADAMVS BREMEN
- (l) SPELMANNVS in *GA*
Diff. de *Fendis extra*
tern, *pasendo, alen*
eadem D. Caspar Ach
p. 21. 199.
- (m) GEORGIVS HICKES in
p. 14.
- (n) ESTOR de *Ministerialib*
Gall. c. 1. p. 13.
- (o) Sifridus Comes Northeme
mate ad a. 1141, quod supr
Vide Diploma *Friderici de*
POETA SAKO ad a. 903. p.
ANNALISTA SAKO apud
THEGANVS de *Gestis Lud*
erant sui et aui et triuau
zerit, et anouli sui imprea
Empire par Mir. Heis L. c. 2
WIPPO in *Vita Conradi II*
parentum beneficia vili post
stitutio habetur ipsa in legib
huic enim Lotharium desig
noris gratia nomino D. Cas
c. III. §. 17. p. 66. Suspect
tamen fecit Eugenii Papae
ntem CYLACIVS ad L. I. tit.